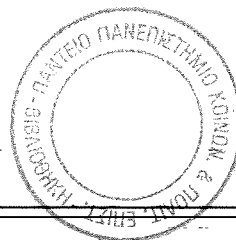

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΑΘ. Δ. ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

**«Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ,
ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ & ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΑΣ
(ΑΜ: Μ893002)

ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 1997

**«Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ, ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1. Γενικά	1
2. Σκοπός και διάρθρωση της μελέτης	2
3. Πηγές άντλησης στοιχείων και μεθοδολογία της μελέτης	5
 1. ΤΡΑΠΕΖΕΣ, ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ & Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ	
1.1. Γενικά περί χρήματος, πίστης και τραπεζών	7
1.2. Στάδια ιστορικής εξέλιξης και είδη τραπεζών	8
1.3. Ένταξη και ρόλος του τραπεζικού συστήματος στην οικονομία	12
1.4. Ένταξη της τραπεζικής δραστηριότητας στο χώρο	14
1.5. Η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος	16
1.5.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος	21
1.5.2. Είδη τραπεζικών συστημάτων	24
 2. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ & Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ	
2.1. Τα πρώτα στάδια εξέλιξης (1828-1946)	27
2.1.1. Η περίοδος 1828-1927	27
2.1.2. Η περίοδος 1928-1946	33
2.2. Η εξέλιξη μετά το 1946	35
2.2.1. Η εξέλιξη στο μέγεθος του τραπεζικού συστήματος	44
2.2.2. Η εξέλιξη στην περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος	47
2.3. Η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος και η περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας	52
2.3.1. Ποσοτική ανάλυση	52
2.3.1.1. Παραδοχές και Υποθέσεις	52
2.3.1.2. Επιλογή μεγεθών-Προσαρμογή δεδομένων και ανάλυσης	53
2.3.1.3. Επιλογή μέτρων και μεθόδων	55
2.3.2. Παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων	58
2.3.3. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων	64

3. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΣ

3.1.	Το μεταπολεμικό μοντέλο συσσώρευσης και ο ρόλος του εθνικού τραπεζικού συστήματος	67
3.2.	Η κρίση του μεταπολεμικού μοντέλου συσσώρευσης και οι νέες συνθήκες στην οικονομική γεωγραφία	71
3.2.1.	Το πλαίσιο των προκλήσεων για τα εθνικά τραπεζικά συστήματα	77
3.2.2.	Το πλαίσιο των προκλήσεων για την τραπεζική επιχείρηση	80
3.2.2.1.	Η ένταξη των διαδικασιών του marketing στις τράπεζες	84
3.2.2.2.	Η εισαγωγή της νέας τεχνολογίας στις τράπεζες	85
3.3.	Προκλήσεις, εξελίξεις και τάσεις στην περιφερειακή διάσταση των τραπεζών	89
3.3.1.	Προκλήσεις και Εξελίξεις	89
3.3.2.	Τάσεις	92

4. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

4.1.	Προοπτικές σε σχέση με τη δομή του τραπεζικού συστήματος	103
4.2.	Προοπτικές σε σχέση με την περιφερειακή του διάσταση του τραπεζικού συστήματος	108
4.2.1.	Προοπτικές στην εγχώρια αγορά	110
4.2.2.	Προοπτικές στη διεθνή αγορά	115
4.2.2.1.	Προοπτικές στην ευρωπαϊκή αγορά	116
4.2.2.2.	Προοπτικές στην αγορά της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής	119

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	121
-------------------	------------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	124
---------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενικά

Συνοπτικά, το αντικείμενο δραστηριότητας του τραπεζικού συστήματος σε μια εθνική οικονομία είναι η *διαμεσολάβηση* ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση αγοραστικής δύναμης, γεγονός που το καθιστά, ταυτόχρονα, βασικό και αξιόπιστο μηχανισμό πληροφόρησης και ανακατανομής σε σχέση με τις εναλλακτικές χρήσεις των χρηματικών πόρων, είτε για κατανάλωση, είτε για επένδυση.

Τη δραστηριότητά του αυτή την επιτελεί με τις δύο βασικές λειτουργίες/ υπηρεσίες του. Πιο συγκεκριμένα:

1. με την αποδοχή -έναντι αμοιβής (επιτοκίου) και με τη μορφή καταθέσεων- της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά οι κάτοχοί της αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση, προσδοκώντας να απολαύσουν υψηλότερη στο μέλλον, και, παράλληλα,
2. με τη χορήγηση -και πάλι έναντι επιτοκίου, με τη μορφή δανείων- μέρος της αγοραστικής δύναμης, που συγκεντρώνει, τόσο προς τις παραγωγικές όσο και προς τις καταναλωτικές μονάδες της οικονομίας.

Η βασική πηγή κέρδους για τους φορείς άσκησης τραπεζικής δραστηριότητας είναι η θετική διαφορά (spread) ανάμεσα στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων, υπέρ των τελευταίων.

Απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου το τραπεζικό σύστημα μιας χώρας να επιτελεί αποτελεσματικά τη δραστηριότητά του, είναι οι συγκεκριμένες υπηρεσίες να είναι διαθέσιμες στους γεωγραφικούς/ περιφερειακούς τόπους, όπου συντελείται παραγωγική και καταναλωτική δραστηριότητα.

Την προϋπόθεση αυτή την εξασφαλίζει η περιφερειακή του διάσταση. Πιο συγκεκριμένα, το δίκτυο των καταστημάτων όλων των τραπεζών (εμπορικών και

μη-, ιδιωτικού και δημόσιου ελέγχου), που το απαρτίζουν και είναι διασκορπισμένα στη γεωγραφική της έκταση.

2. Σκοπός και διάρθρωση της μελέτης

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι, κατ' αρχήν, να παρακολουθήσει την εξέλιξη της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος της Ελλάδας, όπως αυτή αποτυπώνεται στην κατανομή των τραπεζικών καταστημάτων σε περιφερειακό επίπεδο, σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές της μεταπολεμικής περιόδου.

Επιπλέον, με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων περιφερειακής ανάλυσης, να διερευνήσει, αν η κατανομή των τραπεζικών υποκαταστημάτων σε περιφερειακό επίπεδο στη χώρα έχει σχέση με εκείνη μεγεθών, όπως: ο πληθυσμός και το εισόδημα, προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπήρξε συγκεκριμένο πρότυπο με βάση το οποίο αναπτύχθηκε το δίκτυο των φορέων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Το κυρίως μέρος της εργασίας αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο έχει τίτλο: «Τράπεζες, τραπεζικά συστήματα και η περιφερειακή τους διάσταση».

Στο κεφάλαιο αυτό, αρχικά, παρατίθενται βασικοί ορισμοί σε σχέση με το χρήμα και τη συναλλακτική πίστη, και τα βασικά στάδια εξέλιξης των τραπεζών.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο το τραπεζικό σύστημα εντάσσεται στο εισοδηματικό κύκλωμα, από όπου προκύπτει η θέση και ο ρόλος του στην οικονομία.

Κατόπιν, ορίζεται η έννοια της περιφερειακής διάστασης ενός φορέα προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης και επισημαίνονται οι βασικοί παράγοντες, που την επηρεάζουν.

Τέλος, με κριτήριο τη δομή της περιφερειακής τους διάστασης, γίνεται αναφορά στα βασικά είδη τραπεζικών συστημάτων, που έχουν αναπτυχθεί, και παρατίθενται σχετικά παραδείγματα.

Το δεύτερο κεφάλαιο τιτλοφορείται: «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και η περιφερειακή του διάσταση».

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στα πρώτα στάδια εξέλιξης του τραπεζικού συστήματος της χώρας, που καταλαμβάνουν χρονικό διάστημα 118 ετών. Πιο συγκεκριμένα, από το 1828, όταν στο νεοσύστατο τότε ελληνικό κράτος ιδρύθηκε το πρώτο τραπεζικό ίδρυμα, μέχρι το 1946, οπότε έληξε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Η αναφορά στα πρώτα στάδια εξέλιξης της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος της χώρας είναι, κατά το δυνατόν, συνοπτική, γιατί η εν λόγω περίοδος δεν έχει πολλά κοινά σημεία με τον αναπτυξιακό προσανατολισμό και την πορεία της χώρας κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Παρά ταύτα, η αναφορά κρίθηκε σκόπιμη τόσο για την πληρότητα της εργασίας όσο και εξαιτίας του γεγονότος ότι ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του τραπεζικού συστήματος παρουσιάζουν συνέχεια.

Η αναφορά στο τραπεζικό σύστημα της χώρας για την περίοδο που ακολούθησε τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τις ημέρες μας προχωρά σε μεγαλύτερο βάθος, γιατί οι εξελίξεις που σημειώθηκαν κατά την περίοδο αυτή επηρέασαν και την περιφερειακή του διάσταση.

Ακόμη, στο κεφάλαιο αυτό, παρατίθενται και αξιολογούνται τα αποτελέσματα ποσοτικής ανάλυσης, που πραγματοποιήθηκε, προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος με περιφερειακά μεγέθη και, κυρίως, με το περιφερειακό ΑΕΠ.

Το τρίτο κεφάλαιο, που έχει τίτλο: «Εξελίξεις-τάσεις στην περιφερειακή διάσταση των τραπεζών και τραπεζικών συστημάτων, διεθνώς», ασχολείται αποκλειστικά με τη διεθνή εμπειρία.

Πιο συγκεκριμένα, επισημαίνονται οι επιπτώσεις που προκάλεσε η υπέρβαση του *κεϋνσιανού* μοντέλου συσσώρευσης, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η απελευθέρωση/ απορύθμιση (deregulation) των εθνικών τραπεζικών συστημάτων.

Παράλληλα, παρουσιάζεται η εισαγωγή και εντατική χρήση της νέας ~~τεχνολογίας στους φορείς προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, και οι~~ επιπτώσεις της σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση τόσο των ιδίων όσο και των τραπεζικών συστημάτων, στα οποία υπάγονται.

Το τέταρτο, και τελευταίο, κεφάλαιο επιγράφεται: «Προοπτικές για την περιφερειακή διάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος».

Αφορά και πάλι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Αυτή τη φορά όμως στις νέες συνθήκες που θα πρέπει να προσαρμοσθεί και να λειτουργήσει, τόσο στο εγχώριο όσο και στο διεθνές επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος της χώρας έχει προκαλέσει σειρά ανακατατάξεων, ενώ, κατά τα αμέσως επόμενα χρόνια, θα πρέπει να αναμένονται ακόμη σημαντικότερες, που εκτιμάται ότι θα επηρεάσουν άμεσα τη δομή και τη διάρθρωσή του, αλλά και την περιφερειακή του διάσταση.

Σε σχέση με το διεθνή χώρο:

- ο υπό διαμόρφωση Ενιαίος Ευρωπαϊκός Χρηματοπιστωτικός Χώρος και η προοπτική συμμετοχής της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση,
- η μετάβαση των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου, αλλά και εκείνων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στο καθεστώς της ελεύθερης οικονομίας,
- οι χώρες της Εγγύς και Μέσης Ανατολής,
- η Λεκάνη της Μεσογείου,

αρθρώνουν ένα πλέγμα αγορών, που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να αγνοηθούν από το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και, ειδικότερα, από τις εμπορικές του τράπεζες.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, επιχειρείται η προσέγγιση των προοπτικών για την περιφερειακή του διάσταση, υπό την προϋπόθεση ότι τα συστατικά του μέρη και ιδιαίτερα οι εγχώριες εμπορικές τράπεζες θα ανταποκριθούν στις προκλήσεις, ώστε να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν στο νέο, ανοιχτό και ιδιαίτερα ανταγωνιστικό διεθνές οικονομικό και τραπεζικό περιβάλλον.

3. Πηγές άντλησης στοιχείων και μεθοδολογία της μελέτης

Βασική πηγή άντλησης ποσοτικών στοιχείων και βιβλιογραφίας σε σχέση με την εξέλιξη της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος της χώρας αποτέλεσαν ορισμένες εκδόσεις και υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά πληθυσμιακά και εισοδηματικά στοιχεία, αυτά αντλήθηκαν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας. Ενώ, από την Τράπεζα της Ελλάδος αντλήθηκαν στοιχεία αναφορικά με τον αριθμό των λειτουργούντων υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών στις διάφορες χρονικές στιγμές, για τις οποίες πραγματοποιήθηκε ποσοτική ανάλυση.

Πέραν αυτών, για την άντληση επιπλέον υλικού υποστήριξης χρησιμοποιήθηκε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία, ημερήσιου και περιοδικού τύπου. Το υλικό, που χρησιμοποιήθηκε, παρατίθεται με τη μορφή υποσημειώσεων κατά τη ροή του κειμένου, αλλά και συνολικά στο τέλος της εργασίας.

Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά την άντληση της απαραίτητης βιβλιογραφίας και των σχετικών στατιστικών στοιχείων, διαπιστώθηκε ότι η

σημαντική αυτή διάσταση του τραπεζικού μας συστήματος δεν έχει τύχει ιδιαίτερης διερεύνησης, τουλάχιστον στην Ελλάδα, ενώ και το διαθέσιμο σχετικό υλικό σε στατιστικά δεδομένα δεν είναι μεγάλης έκτασης.

Από άποψη μεθοδολογίας, το πρόβλημα που ανέκυψε αφορούσε το μέρος της ποσοτικής ανάλυσης.

Ειδικότερα, η περιφερειακή διαίρεση της χώρας, που εφαρμόζουν οι υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος στην τήρηση των στατιστικών στοιχείων σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, δεν συμπίπτει με την επίσημη ως προς τους νομούς, που περιλαμβάνονται σε κάθε περιφέρεια.

Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίσθηκε με την προσαρμογή της ανάλυσης στην περιφερειακή διαίρεση, που εφαρμόζει η Τράπεζα της Ελλάδος, αφού τα πληθυσμιακά και εισοδηματικά στοιχεία υπήρχαν διαθέσιμα σε επίπεδο νομών, γεγονός που επέτρεψε την πραγματοποίηση των απαραίτητων ομαδοποιήσεων.

1. ΤΡΑΠΕΖΕΣ, ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ & Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΤΟΥΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1.1. Γενικά περί χρήματος, πίστης και τραπεζών

Η ιστορία των τραπεζών είναι στενά συνδεδεμένη με την ιστορία του χρήματος και της πίστης.

Η *νομισματική μάζα* μιας χώρας αποτελείται από το σύνολο των διάφορων μορφών νομίσματος (τραπεζογραμμάτια, κέρματα και λογιστικό χρήμα), τα οποία βρίσκονται στη διάθεση εκείνων, που ασκούν οικονομική δραστηριότητα.

Χρήμα είναι τόσο το *μετρητό* (κέρματα και τραπεζογραμμάτια), όσο και το *λογιστικό* (καταθέσεις όψεως σε τράπεζες). Το *λογιστικό* χρήμα ονομάστηκε μεν *τραπεζικό* (Bank ή Deposit money, monnaie bancaire, Bankgeld), γιατί δημιουργείται από τις εμπορικές τράπεζες και στηρίζεται γενικά στον τραπεζικό μηχανισμό, λογιστικό δε, ή λογιστικών εγγραφών, γιατί στηρίζεται σε λογιστικές εγγραφές και λογαριασμούς (Monnaie scriptulaire, money in account, Buchgeld ή Giralgeld). Το λογιστικό χρήμα δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας αριθμός εγγεγραμμένος στα λογιστικά βιβλία των τραπεζικών ιδρυμάτων¹.

*Πίστη*² είναι:

- i. η εμπιστοσύνη, που διέπει τις συναλλαγές,
- ii. είτε η παροχή ενός αγαθού, είτε η παροχή ενός ποσού έναντι υπόσχεσης πληρωμής ή, αντίστοιχα, εξόφλησης και
- iii. είτε η μίσθωση χρήματος (ή αλλιώς κεφαλαίου), είτε αγοραστικής δύναμης.

Η έννοια της πίστης, κατά τον M.R. Lehmann³, συνδέεται με την αγορά του χρήματος και του κεφαλαίου, δηλαδή στην ουσία με την αγορά *χρήσης* κεφαλαίου και ακόμη με το *εμπόριο χρήσης* κεφαλαίου που ασκούν οι τράπεζες.

¹ Βασ. Φ. Φίλιος: «Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων», Εκδ. Interbooks, Αθήνα 1994, σελ. 83.

² Βασ. Φ. Φίλιος: «Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων», Εκδ. Interbooks, Αθήνα 1994, σελ. 88.

³ M.R. Lehmann: Allgemeine Betriebswirtschaftlehre, 3te Auflage, Wiesbaden 1956.

Επιπλέον, κατά μια αντίληψη το χρήμα και η πίστη είναι αγαθά δεκτικά αγοράς και πώλησης. Οι τράπεζες αγοράζουν και πωλούν τη χρήση αγοραστικής δύναμης, όπως αυτή ενσωματώνεται στις εισοδηματικές ροές και το κεφάλαιο, γενικότερα.

1.2. Στάδια ιστορικής εξέλιξης και είδη τραπεζών

~~Οι τραπεζίτες, αρχικά, ήταν έμποροι χρήματος, χρυσοχόοι και αργυραμοιβοί, και ο ρόλος τους στην οικονομία αποφασιστικός λόγω της μεγάλης ποικιλίας των νομισμάτων, που κυκλοφορούσαν, και του συχνού φαινομένου παραχάραξής τους.~~

Η δραστηριότητα των τραπεζιτών, λοιπόν, εξασφάλιζε, ως ένα βαθμό, την ομαλή λειτουργία της οικονομικής δραστηριότητας και των συναλλαγών.

Ενώ λοιπόν οι έμποροι πραγματοποιούσαν τις οικονομικές τους συναλλαγές με βάση τα εμπορεύματά τους, οι τραπεζίτες της εποχής ανέπτυσαν ανάλογη δραστηριότητα με αντικείμενο όμως τα πολύτιμα μέταλλα και τα νομίσματα, τα οποία στη συνέχεια αντιπροσωπευόταν με τους διάφορους πιστωτικούς τίτλους, που οι ίδιοι εξέδιδαν.

Από ιστορική άποψη η τραπεζική δραστηριότητα πέρασε από πέντε⁴ βασικά στάδια:

1. Οι χρυσοχόοι και αργυραμοιβοί αποδεχόταν ως κατάθεση πολύτιμα μέταλλα έναντι απόδειξης και, η αμοιβή τους για την υπηρεσία αυτή που προσέφεραν, ήταν τα φύλακτρα.
2. Οι έμποροι άρχισαν να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές τους τις αποδείξεις κατάθεσης πολύτιμων μετάλλων ή/ και νομισμάτων -κυρίως όταν αυτές

⁴ Νικ. Γ. Μαρματάκης: «Θεωρητική Οικονομική», Αθήνα 1977, σελ. 656-657

εμφανίζονταν ως ανώνυμοι τίτλοι-, που έπαιρναν από τους χρυσοχόους και αργυραμοιβούς, ως μέσα πληρωμής ή υπόσχεσης πληρωμής.

3. Οι τραπεζίτες, αφού διαπίστωσαν ότι δεν ήταν απαραίτητο να κρατούν ολόκληρο το ποσό της κατάθεσης, διατηρούσαν μικρό μόνο μέρος της και το υπόλοιπο το δάνειζαν έναντι αμοιβής (επιτόκιο).
4. Οι τράπεζες εξέδιδαν δικά τους τραπεζογραμμάτια έναντι των καταθέσεων του κοινού και των εμπόρων.
5. Δημιουργήθηκαν οι *κεντρικές* τράπεζες, ως τραπεζίτες των τραπεζών, και ~~ουσιαστικά ξεκίνησε η κρατική παρέμβαση στον κλάδο τραπεζικής δραστηριότητας με σκοπό την προστασία των τραπεζών και των συναλλασσομένων με αυτές.~~

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η ανάπτυξη της τραπεζικής δραστηριότητας ήταν κυρίως αποτέλεσμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Μόνο στην τελευταία φάση της ιστορικής της εξέλιξης, και σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση των σύγχρονων εθνικών κρατών, ο κλάδος των τραπεζών προσέλκυσε το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων για έλεγχο και αξιοποίηση, σε σχέση με την επίτευξη εθνικών οικονομικών στόχων. Τα κράτη επεδίωξαν και αυτά να αντλήσουν μέρος της αγοραστικής δύναμης, που κατευθυνόταν στον τραπεζικό κλάδο ιδρύοντας *ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς*, όπως λ.χ. το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, στη χώρα μας.

Όπως φάνηκε, όμως, ο πληρέστερος έλεγχος του τραπεζικού συστήματος απαιτούσε κάτι περισσότερο από την ίδρυση κρατικών πιστωτικών ιδρυμάτων, με σκοπό την προσέλκυση και διαχείριση αγοραστικής δύναμης.

Έτσι, πέραν του ειδικού νομοθετικού πλαισίου, που κάθε χώρα θέσπισε αναφορικά με την ανάπτυξη τραπεζικής δραστηριότητας στην επικράτειά της, ιδρύθηκαν οι *κεντρικές* τράπεζες, ως αναπόσπαστο όργανο ελέγχου και εποπτείας του τραπεζικού της συστήματος, αλλά και άσκησης ενεργού νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής.

Οι εργασίες/ υπηρεσίες που προσφέρουν οι τράπεζες είναι δυνατό να διακριθούν σε τέσσερα⁵ είδη:

1. *Παθητικές*, αυτές με τις οποίες περιέρχεται στις τράπεζες το χρήμα (π.χ. οι διαφόρων ειδών καταθέσεις: όψεως, ταμειευτηρίου, προθεσμίας κ.λπ.). Με βάση τις παθητικές λειτουργίες οι τράπεζες διακρίνονται σε:

- * *Εκδοτικές.*
- * *Τράπεζες Καταθέσεων.*
- * *Τράπεζες που εκδίδουν ομολογίες.*
- * ~~*Ειδικές κατά κλάδους τράπεζες, όπως Βιομηχανικές, Γεωργικές, Ναυτιλιακές, Εμπορικές κ.λπ., με τις οποίες αναπτύσσονται οι διάφοροι πλουτοπαραγωγικοί κλάδοι της εθνικής οικονομίας.*~~
- * *Τράπεζες που λειτουργούν ως γραφεία συμψηφισμού, όπως στη χώρα μας η Τράπεζα της Ελλάδος.*

2. *Ενεργητικές*, αυτές με τις οποίες επενδύεται το χρήμα (π.χ. δάνεια, πιστοδοτήσεις για κεφάλαιο κίνησης επιχειρήσεων κ.λπ.). Σε σχέση με τις εν λόγω λειτουργίες τους οι τράπεζες διακρίνονται σε:

- * *Προεξοφλητικές*, και τέτοιες είναι κατ' εξοχήν οι τράπεζες που προεξοφλούν συναλλαγματικές και γραμμάτια, εργασία που αποτελεί μορφή χρηματοδότησης.
- * *Τράπεζες που δανείζουν επ' ενεχύρω.*
- * *Τράπεζες Υποθηκών και*
- * *Τράπεζες Κινητής Πίστης.* Τέτοιου είδους τράπεζες είναι όσες έχουν ως κύρια εργασία την έκδοση και τοποθέτηση δανείων του Κράτους και άλλων προσώπων δημοσίου δικαίου και κρατικών εταιρειών, τη διενέργεια μετατροπής δανείων (conversion), την ίδρυση ανωνύμων εταιρειών προς χάρη αναπτυξιακών σκοπών κ.λπ.

3. *Βοηθητικές*, κατά τις οποίες οι τράπεζες εργάζονται έναντι προμήθειας για λογαριασμό πελατών τους, και

⁵ Βασ. Φ. Φίλιος: «Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων», Εκδ. Interbooks, Αθήνα 1994, σελ. 23-24.

4. Κερδοσκοπικές, όπως λ.χ. αγοραπωλησίες συναλλάγματος κ.λπ.

Σε ό,τι αφορά την κατηγοριοποίηση των τραπεζών, υπάρχουν διάφορα κριτήρια.

Αν λ.χ. μια τράπεζα έχει ως στόχο την εξυπηρέτηση ορισμένων τάξεων ή την προώθηση ορισμένου κλάδου επιχειρηματικής δραστηριότητας, τότε είναι δυνατό να ανήκει σε μια από τις παρακάτω κατηγορίες⁶:

- i. *Αγροτική*, που χορηγεί δάνεια, είτε έναντι προσωπικής εξασφάλισης, είτε έναντι ενεχύρου, σε ιδιοκτήτες ή καλλιεργητές γης.
- ii. *Επαγγελματικής Πίστεως*.
- iii. *Ενεχυροδανειστική*.
- iv. *Βιοτεχνική*, που χρηματοδοτεί βιοτέχνες ή μικρομεσαίους επιχειρηματίες.
- v. *Ναυτική ή Ναυτιλιακή*, που δανειοδοτεί πλοιοκτήτες ή εφοπλιστές.
- vi. *Κτηματική*, που χορηγεί δάνεια, με υποθήκη ακίνητα, μέσα σε πόλεις.

Με κριτήριο τη γεωγραφική έκταση των εργασιών της μια τράπεζα είναι δυνατό να χαρακτηριστεί:

- i. *τοπική*, όταν δραστηριοποιείται σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, λ.χ. στο εσωτερικό ενός νομού,
- ii. *εθνική*, όταν αναπτύσσει την επιχειρηματική δραστηριότητα σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας, όπου εδρεύει, και
- iii. *διεθνής*, όταν αναπτύσσει τις εργασίες της πέρα από τα σύνορα της χώρας καταγωγής της.

Το κριτήριο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για ομοσπονδιακής δομής κράτη όπως π.χ. οι Η.Π.Α., η Ελβετία κ.λπ.

⁶ Βασ. Φ. Φύλιος: «Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων», Εκδ. Interbooks, Αθήνα 1994, σελ. 24-25.

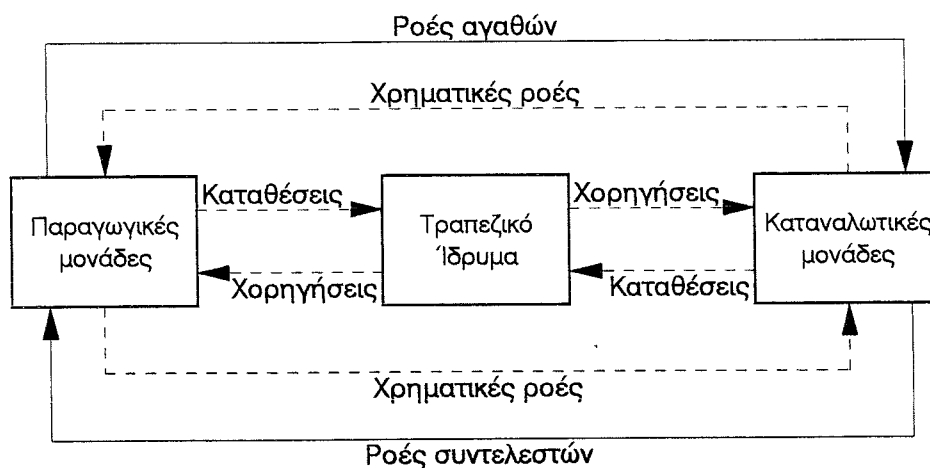
Ενώ, ανάλογα με το ιδιοκτησιακό της καθεστώς διακρίνεται σε *δημόσια*, όταν φορέας της είναι το Δημόσιο ή Ν.Π.Δ.Δ., και σε *ιδιωτική*, όταν φορέας της είναι πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

1.3. Ένταξη και ρόλος του τραπεζικού συστήματος στην οικονομία

Ο απλούστερος τρόπος με τον οποίο γενικά μια τράπεζα εντάσσεται στην οικονομία και ειδικότερα στο εισοδηματικό της κύκλωμα απεικονίζεται στο διάγραμμα⁷ που ακολουθεί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.

Εισοδηματικό κύκλωμα & Τραπεζικά ιδρύματα

Το εν λόγω διάγραμμα αποδίδει την ένταξη ενός τραπεζικού ιδρύματος σε μικροοικονομικό επίπεδο. Παρατηρείται ότι:

- ♦ *στο επάνω μέρος*, το συνεχές βέλος απεικονίζει τη ροή αγαθών από την παραγωγή προς την κατανάλωση, ενώ το διακεκομμένο βέλος τη ροή χρήματος από την κατανάλωση προς την παραγωγή.
- ♦ *στο κάτω μέρος*, το συνεχές βέλος αποδίδει τη ροή παραγωγικών συντελεστών (λ.χ. εργασία) από τις καταναλωτικές μονάδες (λ.χ. νοικοκυριά) προς την παραγωγή, ενώ το διακεκομμένο βέλος τη χρηματική ροή ή ροή εισοδήματος (λ.χ. αμοιβή εργασίας) από την παραγωγή προς τις καταναλωτικές μονάδες.

⁷ Νικ. Γ. Μαρματάκης: «Θεωρητική Οικονομική», Αθήνα 1977, σελ. 658.

- ♦ τέλος, στο κέντρο του διαγράμματος βρίσκεται το υποθετικό τραπεζικό ίδρυμα.

Τα βέλη-ροές από την παραγωγή και την κατανάλωση προς το τραπεζικό ίδρυμα, αντιπροσωπεύουν τις εισροές του. Σημαντικό τμήμα των εισροών αυτών, οι Καταθέσεις, δημιουργούν τις αποταμιεύσεις.

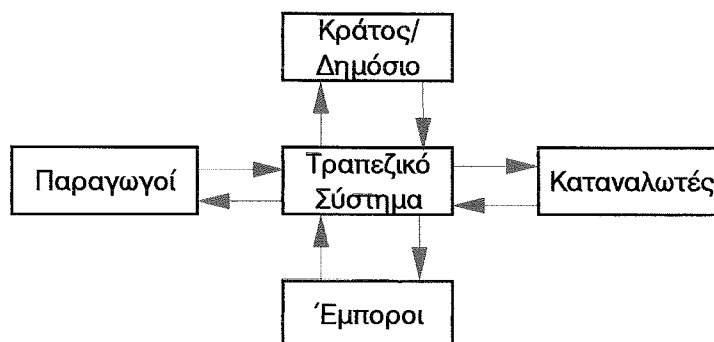
Τέλος, τα βέλη-ροές από το τραπεζικό ίδρυμα προς τις καταναλωτικές μονάδες και τις επιχειρήσεις είναι οι εκροές του, δηλαδή τα δάνεια, που κατευθύνονται στην κατανάλωση και την παραγωγή, αντίστοιχα.

Από το παραπάνω διάγραμμα γίνεται αντιληπτός ο *μεσολαβητικός* ρόλος μιας τράπεζας ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση *αγοραστικής δύναμης* ή *χρήσης* κεφαλαίου.

Ενώ, η ένταξη και ο ρόλος του συνόλου των τραπεζών, που λειτουργούν σε μια χώρα, δηλαδή του τραπεζικού της συστήματος, είναι δυνατό να αποδοθεί με το διάγραμμα⁸ που ακολουθεί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.

Ένταξη του τραπεζικού συστήματος στο μακροοικονομικό επίπεδο

Εκροές : _____

Εισροές : _____

Στο διάγραμμα αυτό, για λόγους απλοποίησης, έχουν παραληφθεί οι ροές που υφίστανται μεταξύ των υπολοίπων φορέων οικονομικής δραστηριότητας της συγκεκριμένης χώρας.

⁸ Ph. Kotler: «Marketing Management-Analysis, Planning, Implementation, and Control» 6th Edition, Prentice Hall, New Jersey 1988, σελ 10.

Παρά ταύτα, ο μεσολαβητικός ρόλος του τραπεζικού συστήματος μέσα σε μια οικονομία προκύπτει μέσα από το σύνολο των εισροών και εκροών του, που δημιουργούνται καθώς αυτό συναλλάσσεται με όλους ανεξαιρέτως τους επιμέρους φορείς άσκησης οικονομικής δραστηριότητας.

Συμπερασματικά, λοιπόν, το τραπεζικό σύστημα μιας χώρας, κατέχοντας κεντρική θέση στην οικονομία της και, ταυτόχρονα, στηριζόμενο στην πίστη και προάγοντάς την:

- i. συγκεντρώνει σημαντική ποσότητα κεφαλαίων,
- ii. διαθέτει σημαντικό μέρος των κεφαλαίων αυτών σε αποδοτικές παραγωγικές χρήσεις, με σκοπό την εξασφάλιση κέρδους,
- iii. χρηματοδοτεί την αγορά καταναλωτικών αγαθών και, γενικότερα,
- iv. ενισχύει το οικονομικό κύκλωμα με τη ροή κεφαλαίων από τους κατόχους τους τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανάλωση.

1.4. Ένταξη της τραπεζικής δραστηριότητας στο χώρο

Η θεωρητική ένταξη της τραπεζικής δραστηριότητας στο χώρο είναι δυνατή με τη χρήση βασικών εννοιών, που περιέχονται στη θεωρία της «Κεντρικής Θέσης» του W. Christaller⁹.

Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τις έννοιες¹⁰:

- α της «οικονομικής εμβέλειας ενός αγαθού/ υπηρεσίας» (The Range Concept of a Good), και
- β της «ελάχιστης ζήτησης» (The Concept of Demand Threshold).

Η «οικονομική εμβέλεια» μιας τραπεζικής υπηρεσίας είναι η εδαφική έκταση μέσα στην οποία είναι δυνατό να διατίθεται η εν λόγω υπηρεσία.

⁹ W. Christaller: «Die zentralen Orte in Sueddeutschland», Gustav Fisher Verlag, Iena 1935.

¹⁰ Γ.Χ. Κώπης: «Μικροοικονομική Ανάλυση του Τόπου Εγκαταστάσεως», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 313.

Έτσι, λοιπόν, προσδιορίζονται τα όρια της περιοχής αγοράς μιας κεντρικής θέσης για μια τραπεζική υπηρεσία, με ένα *ανώτερο* και ένα *κατώτερο* όριο. Το *κατώτερο* όριο προσδιορίζεται από την ελάχιστη αγοραστική δύναμη που απαιτείται για τη χρήση της υπηρεσίας αυτής εκ μέρους των καταναλωτών, ενώ το *ανώτερο* όριο είναι εκείνο, πέρα από το οποίο δεν είναι δυνατή η διάθεσή της.

Κάθε τραπεζική υπηρεσία είναι αναμενόμενο να έχει διαφορετικά όρια εμβέλειας, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των κεντρικών θέσεων, που τη διαθέτουν, αλλά και των διαφορετικών εσωτερικών οικονομικών και οργανωτικών χαρακτηριστικών των τραπεζών, που την προσφέρουν.

Στους επιμέρους παράγοντες, που είναι σε θέση να επηρεάσουν την εδαφική έκταση μέσα στην οποία μπορεί να διατίθεται μια τραπεζική υπηρεσία, περιλαμβάνονται: η τιμή και, συνηθέστερα, το επιτόκιο, στο οποίο αυτή προσφέρεται, το μέγεθος και η πληθυσμιακή πυκνότητα της κεντρικής θέσης, η διανομή του εισοδήματος, και η απόσταση από άλλες κεντρικές θέσεις στις οποίες προσφέρεται η υπηρεσία αυτή.

Σπουδαιότερος, όμως, θεωρείται η απόσταση, που εκφράζεται σε κόστος μεταφοράς («οικονομική απόσταση»)¹¹.

Η «ελάχιστη ζήτηση» για την παραγωγή ή προσφορά μιας τραπεζικής υπηρεσίας σε μια κεντρική θέση προσδιορίζεται από το μέγεθος των πωλήσεων, που είναι απαραίτητο, προκειμένου η τράπεζα, που παράγει ή προσφέρει τη συγκεκριμένη υπηρεσία, να πραγματοποιήσει «φυσιολογικά» κέρδη¹².

Ως γνωστόν, κατά τον Christaller, η κυριότερη λειτουργία μιας πόλης είναι η προσφορά των απαραίτητων υπηρεσιών στη «συμπληρωματική περιοχή/περιφέρεια» (complementary region)¹³.

¹¹ Γ.Χ. Κώττης: «Μικροοικονομική Ανάλυση του Τόπου Εγκαταστάσεως», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 314.

¹² Γ.Χ. Κώττης: «Μικροοικονομική Ανάλυση του Τόπου Εγκαταστάσεως», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 315.

¹³ Γ.Χ. Κώττης: «Μικροοικονομική Ανάλυση του Τόπου Εγκαταστάσεως», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 307.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, η «συμπληρωματική περιφέρεια» για κάθε τραπεζική υπηρεσία, κατά κύριο λόγο, εξαρτάται από την απόσταση της κεντρικής θέσης/ αστικής περιοχής, στην οποία προσφέρεται, από την πλησιέστερη κεντρική θέση/ αστική περιοχή, τουλάχιστον ίδιου ή μεγαλύτερου μεγέθους.

Επομένως, με τον ίδιο τρόπο εντάσσεται στο χώρο και η εν γένει ανάπτυξη τραπεζικής δραστηριότητας.

1.5. Η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος

Σύμφωνα με το Διάγραμμα 1., οι τράπεζες αναπτύσσουν συναλλαγές με το σύνολο των παραγωγικών και καταναλωτικών μονάδων μιας οικονομίας.

Όμως, τόσο η παραγωγή όσο και η κατανάλωση είναι οικονομικές δραστηριότητες, που δεν είναι ανεξάρτητες από το στοιχείο του γεωγραφικού τόπου, αφού πραγματοποιούνται σε κάποιο σημείο του, που είναι δυνατό να οριστεί.

Σε μια εγχρήματη οικονομία, η πραγματοποίηση των εν λόγω δραστηριοτήτων υποδηλώνει την ύπαρξη και ταυτόχρονα τη δημιουργία αγοραστικής δύναμης, η οποία ενσωματώνεται στις διαδοχικές και αμφίδρομες ροές/ μεταβιβάσεις εισοδήματος που πραγματοποιούνται ανάμεσα στα συναλλασσόμενα μέρη. Δηλαδή, ανάμεσα στις παραγωγικές και καταναλωτικές μονάδες, που εντοπίζονται στο συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο.

Μια τράπεζα προκειμένου να έχει την ευκαιρία, δυνητικά έστω, να προσελκύει το συγκεκριμένο τμήμα της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά οι κάτοχοί της αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση, είναι απαραίτητο να προσφέρει τις υπηρεσίες της -στην προκειμένη περίπτωση εκείνη της αποταμιευτικής κατάθεσης- και μάλιστα σε μικρή απόσταση από το γεωγραφικό σημείο, όπου ο κάτοχός της είναι μόνιμα εγκατεστημένος. Για να το επιτύχει αυτό θα πρέπει να έχει εγκαταστήσει σημείο/α διάθεσης, ή αλλιώς «κανάλι/α

διανομής», των υπηρεσιών της. Δηλαδή να έχει δημιουργήσει υποκαταστήματά της.

Αυτή ακριβώς η ανάγκη των τραπεζών, να αντλούν τη γεωγραφικά/ περιφερειακά εντοπισμένη αγοραστική δύναμη, είναι η βασική αιτία δημιουργίας του δικτύου των υποκαταστημάτων τους, δηλαδή της περιφερειακής τους διάστασης. Όμως, τα ίδια τα υποκαταστήματα ταυτόχρονα αποτελούν δίκτυο μεταφοράς και ανακατανομής της αγοραστικής δύναμης, που συγκεντρώνουν, αφενός μεταξύ των διαφόρων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, αφετέρου από τόπο σε τόπο, στις εναλλακτικές χρήσεις της, με τη χορήγηση δανείων.

Επομένως, είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι τα δίκτυα υποκαταστημάτων των τραπεζικών ιδρυμάτων αποτελούν γεωγραφικά/ περιφερειακά διασκορπισμένα σημεία συγκέντρωσης, μεταφοράς και, υπό προϋποθέσεις, διανομής αγοραστικής δύναμης.

Στο σημείο αυτό όμως είναι απαραίτητο να διευκρινισθεί ποιο είδος τραπεζών έχει ανάγκη για ανάπτυξη δικτύου υποκαταστημάτων.

Γενικά, η προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών ή τραπεζικής εξυπηρέτησης είναι δυνατό να διακριθεί σε δύο βασικές κατηγορίες:

1. στη *Λιανική* και
2. τη *Χονδρική*.

Η *Λιανική* (retail), περιλαμβάνει την προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης στους τελικούς καταναλωτές για προσωπική τους χρήση, μη-επιχειρηματική. Πρόκειται δηλαδή για τραπεζικές υπηρεσίες που απευθύνονται σε ιδιώτες. Ενώ, η *Χονδρική* (wholesale), περιλαμβάνει την προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών σε φορείς που επιθυμούν να τις χρησιμοποιήσουν για επιχειρηματική χρήση¹⁴.

Όταν λοιπόν η πλεονάζουσα αγοραστική δύναμη, που ο ιδιώτης κάτοχός της εκάστοτε αποσύρει από την τρέχουσα κατανάλωση, αποτελεί βασική πηγή

¹⁴ Ph. Kotler: «Marketing Management - Analysis, Planning, Implementation and Control», Prentice Hall Inc., 6th Edition, 1988, σελ 554 και 569.

κεφαλαίου για μια τράπεζα, τότε αυτή, προκειμένου να έχει την ευκαιρία, δυνητικά έστω, να τον προσελκύσει, είναι υποχρεωμένη να του εξασφαλίζει *διαθεσιμότητα* των αντίστοιχων τραπεζικών υπηρεσιών στο χρόνο, την ποσότητα αλλά και στον *τόπο*, που αυτός επιθυμεί.

Ειδικότερα:

- ♦ μια *εμπορική* τράπεζα, είναι απαραίτητο να έχει δίκτυο υποκαταστημάτων που καλύπτει επαρκώς το κέντρο αλλά και την περιφέρεια, της χώρας, στην οποία λειτουργεί.
- ~~♦ μια τράπεζα εξειδικευμένη σε θέματα κτηματικής ή στεγαστικής πίστης,~~
δηλαδή στην αγορά ακινήτων μέσα σε πόλεις, δεν επιβάλλεται να έχει το εκτεταμένο δίκτυο μιας εμπορικής.
- ♦ μια *αναπτυξιακή* ή *επενδυτική* τράπεζα, που απευθύνεται σε μεγάλες επιχειρήσεις, που αναλαμβάνουν λ.χ. την ολοκλήρωση σημαντικών έργων υποδομής, δεν έχει ανάγκη από εκτεταμένο δίκτυο υποκαταστημάτων, όπως μια εμπορική τράπεζα, αφού οι υπηρεσίες της απευθύνονται σε συγκεκριμένη πελατεία, που πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις.
- ♦ ένας *ειδικός πιστωτικός οργανισμός*, όπως λ.χ. το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, που ως βασική αποστολή έχει τη συγκέντρωση αποταμιευτικών καταθέσεων, που ανακατανέμονται από το ίδιο το κράτος, είναι σκόπιμο να έχει εκτεταμένο δίκτυο υποκαταστημάτων, ώστε να εξασφαλίζει πόρους στο ίδιο το κράτος, προκειμένου αυτό με τη σειρά του να χρηματοδοτεί π.χ. δημόσια έργα κ.λπ.

Προκύπτει, επομένως, ότι η επιλογή/ ανάγκη μιας τράπεζας να αναπτύξει ή όχι δίκτυο υποκαταστημάτων της εξαρτάται από το είδος της τραπεζικής εξυπηρέτησης που θέλει να προσφέρει, αλλά και την πελατεία στην οποία απευθύνεται.

Η λειτουργία που επιτελεί το δίκτυο υποκαταστημάτων τυχαιάς τράπεζας, είναι δυνατό να γίνει κατανοητή με το εξής παράδειγμα.

Έστω μια χώρα η οποία αποτελείται από 5 περιφέρειες (Διάγραμμα 3.). Την κεντρική και τέσσερις ακόμη ($\Pi_{1, 2, 3 \text{ \& } 4}$).

Έστω, ακόμη, τυχαία τράπεζα, που το Κεντρικό της Κατάστημα (Κ.Κ.) βρίσκεται στην κεντρική περιφέρεια της χώρας, ενώ σε κάθε μια από τις υπόλοιπες περιφέρειες βρίσκεται εγκαταστημένο από ένα Υποκατάστημά της ($Υ_1, 2, 3 \text{ \& } 4$), αντίστοιχα.

Το εσωτερικό κάθε μιας από τις περιφέρειες αποτελεί στην ουσία μικρογραφία της μακροοικονομικής διάστασης της χώρας, αφού διαθέτει: (α) υπηρεσίες του κρατικού/ δημόσιου τομέα (Κ/Δ), (β) Καταναλωτικές Μονάδες (Κ), (γ) Εμπορική δραστηριότητα (Ε), και (δ) Παραγωγικές μονάδες (Πα).

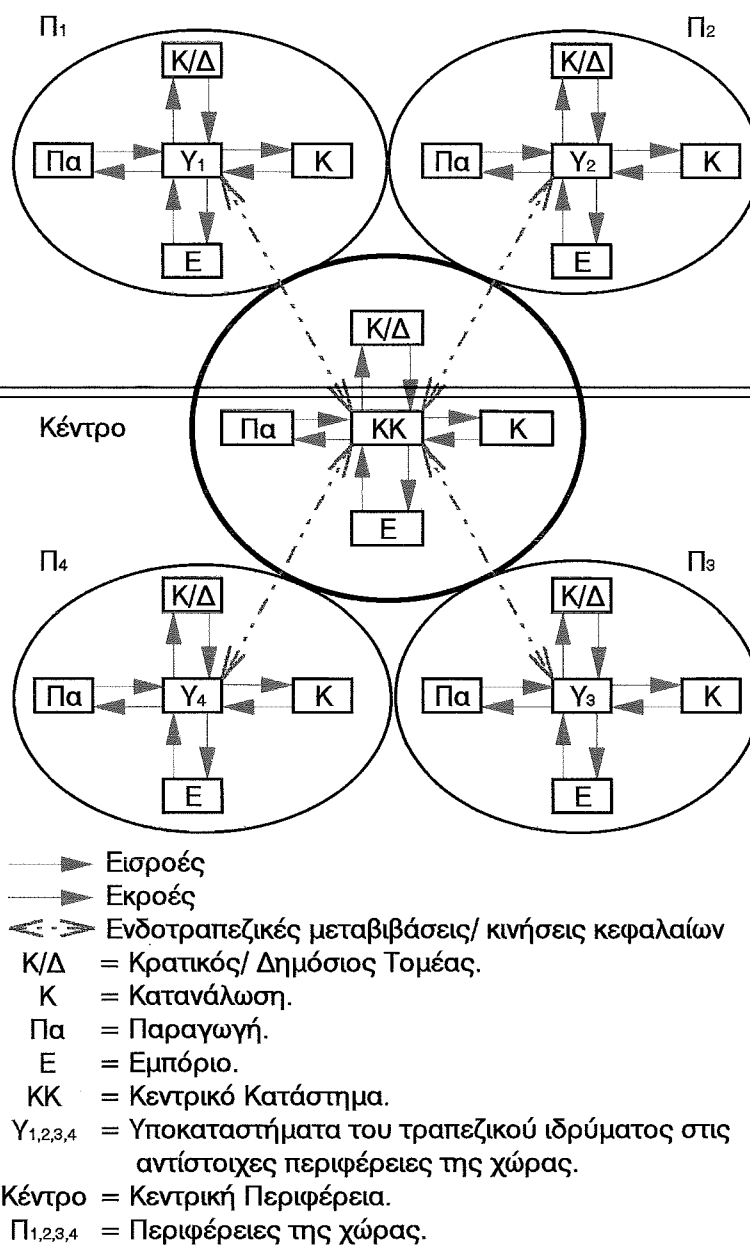
Σε κάθε μια από τις περιφέρειες αναπτύσσεται οικονομική δραστηριότητα (παραγωγική και καταναλωτική) και αντίστοιχα δημιουργούνται διαδοχικές και αμφίδρομες ροές/ μεταβιβάσεις εισοδημάτων μεταξύ των παραγωγικών και καταναλωτικών μονάδων, που είναι εγκατεστημένες εκεί.

Ο ρόλος του κάθε υποκαταστήματος της συγκεκριμένης τράπεζας συνίσταται στα εξής:

- i. να αντλεί το τμήμα εκείνο της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά αποσύρεται από την τρέχουσα κατανάλωση, με τη μορφή καταθέσεων, στο εσωτερικό της περιφέρειας και
- ii. να επανεισάγει μέρος της αγοραστικής δύναμης, που βρίσκεται στη διάθεσή του, χρηματοδοτώντας τις εναλλακτικές χρήσεις της (παραγωγή και/ ή κατανάλωση), είτε στο εσωτερικό της περιφέρειας, είτε εκτός αυτής, αφού, ως γνωστόν, οι εθνικές περιφέρειες αποτελούν ανοιχτά οικονομικά συστήματα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.

Η περιφερειακή διάσταση τυχαίου τραπεζικού ιδρύματος

Η συγκεκριμένη τράπεζα λοιπόν έχοντας αναπτύξει το δίκτυο των υποκαταστημάτων της στις περιφέρειες της χώρας έχει αποκτήσει περιφερειακή διάσταση.

Το σύνολο των υποκαταστημάτων όλων των τραπεζών, που δραστηριοποιούνται σε μια χώρα, συνθέτουν την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού της συστήματος.

1.5.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος

Με βάση τη θεωρία που έχει αναπτυχθεί είναι γενικά αποδεκτό ότι οι επιχειρήσεις επιδιώκουν να εγκαθίστανται στον τόπο εκείνο, όπου μεγιστοποιούν τα κέρδη τους.

Η εμπειρία, που έχουν αποκτήσει οι τράπεζες, και ειδικότερα εκείνες που έχουν ανάγκη να αναπτύξουν δίκτυο υποκαταστημάτων, τις έχει διδάξει ότι καθοριστικό ρόλο στην αύξηση της ζήτησης των υπηρεσιών τους παίζει η διαθεσιμότητά τους στον *τόπο*, το χρόνο και την ποσότητα, που επιθυμούν οι πελάτες. Έτσι, η δημιουργία ενός αποτελεσματικού δικτύου διανομής, δηλαδή των υποκαταστημάτων τους, αποσκοπεί στην επίτευξη των στόχων αυτών με το μικρότερο δυνατό κόστος¹⁵.

Στο επίπεδο της μεμονωμένης τράπεζας, η κατ' αρχή αποστολή ενός υποκαταστήματός της είναι η προσέλκυση του τμήματος εκείνου της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά αποσύρεται από τη τρέχουσα κατανάλωση, στην ευρύτερη περιοχή του γεωγραφικού σημείου, όπου βρίσκεται εγκατεστημένο και αναπτύσσει τη δραστηριότητά του. Πράγματι, η συγκεκριμένη αποστολή είναι η βασικότερη προκειμένου η συγκεκριμένη τράπεζα να αποκτήσει άνεση ρευστότητας και στη συνέχεια να τη χρησιμοποιήσει για να υλοποιήσει την επενδυτική της πολιτική, όπως αυτή εκφράζεται κυρίως μέσα από τις χρηματοδοτήσεις, που πραγματοποιεί τόσο προς την παραγωγή όσο και προς την κατανάλωση. Οι χρηματοδοτήσεις, όμως, είναι δυνατό να κατευθύνονται, είτε στην ευρύτερη περιοχή, όπου αντλήθηκαν οι καταθέσεις, είτε στην ευρύτερη περιοχή δραστηριοποίησης άλλου υποκαταστήματος, της ίδιας τράπεζας.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι οι τράπεζες που έχουν αναπτύξει δίκτυο υποκαταστημάτων τους έχουν ουσιαστικά δημιουργήσει ένα *μηχανισμό ανακατανομής των αποταμιεύσεων*, που έχουν συγκεντρώσει. Ο μηχανισμός αυτός εξυπηρετεί:

¹⁵ Δ.Β. Κέντρος: «Επιλογή τόπου εγκατάστασης νέας τραπεζικής μονάδας», Δελτίο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Α' Τριμηνία 1994, σελ. 54.

1. τους υφιστάμενους πελάτες τους, και ενδεχομένως προσελκύει καινούργιους, και
2. τις ίδιες ως *ενδο-επιχειρησιακή οικονομία κλίμακας*, αφού τους επιτρέπει να υλοποιούν τις χρηματοδοτικές τους επιλογές σε όλη την επικράτεια της χώρας, όπου είναι εγκατεστημένες, λόγω της ευχέρειάς τους αναφορικά με τη διαθεσιμότητα και κίνηση κεφαλαίων.

Ταυτόχρονα, οι τράπεζες, για να επιτυγχάνουν το μικρότερο δυνατό κόστος σε σχέση με το δίκτυο των υποκαταστημάτων τους, πρέπει να τα εγκαθιστούν σε αγορές, όπου υπάρχει σημαντική συγκέντρωση δυνητικών πελατών, οι οποίοι θα ζητήσουν τις υπηρεσίες, που αυτά προσφέρουν. Γενικά, λοιπόν, οι τράπεζες εμπίπτουν στην κατηγορία εκείνη των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών, που το συνολικό μέγεθος των εργασιών τους εξαρτάται από την εγκατάσταση των υποκαταστημάτων τους σε αστικές περιοχές¹⁶.

Η απόφαση, όμως, μιας τράπεζας να εγκαταστήσει ένα υποκατάστημά της σε συγκεκριμένη αστική περιοχή, εξαρτάται από σειρά παραγόντων με κυριότερο εκείνον του πλήθους και του όγκου των ροών εισοδημάτων, που πραγματοποιούνται εκεί. Και αυτό γιατί το κύριο αγαθό, που το υπό ίδρυση υποκατάστημα πρόκειται να «εμπορεύεται» είναι η αγοραστική δύναμη και η χρήση της, που ενσωματώνεται στις διαδοχικές αυτές ροές εισοδημάτων.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την ίδρυση ενός υποκαταστήματος τράπεζας σε μια αστική περιοχή είναι η γεωγραφική γειτνίαση μεγάλου αριθμού οικονομικών δραστηριοτήτων, που δεν ανήκουν απαραίτητα στον ίδιο κλάδο. Παράλληλα, η περιοχή αυτή θα πρέπει να συγκεντρώνει σειρά διευκολύνσεων¹⁷, οι οποίες περιλαμβάνουν:

- ♦ μεταφορές αγαθών,
- ♦ συγκοινωνιακά δίκτυα μετακίνησης εργαζομένων,

¹⁶ Γ.Χ. Κώπτης: «Μικροοικονομική ανάλυση του τόπου εγκατάστασής», β' έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 281.

¹⁷ Θ.Α. Σκούντζος: «Περιφερειακή Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική», Τόμος Α', Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα 1993, σελ. 92-93.

- ♦ οργανωμένες αγορές εργασίας,
- ♦ μεγάλο αριθμό εργατών με διαφορετικές ειδικότητες,
- ♦ παροχή κοινωνικών και δημόσιων υπηρεσιών και
- ♦ μεγάλο φάσμα νομικών και εμπορικών υπηρεσιών.

Ο συνδυασμός της γεωγραφικής γειτνίασης ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων με τις διευκολύνσεις, που μόλις αναφέρθηκαν, συνθέτουν το πλέγμα των εξωτερικών οικονομιών *αστικοποίησης*.

Προκύπτει, δηλαδή, ότι το υποκατάστημα μιας τράπεζας, που ενδεχομένως ιδρύεται σε μια αστική περιοχή αποβλέπει στο να εκμεταλλευθεί τις εν λόγω εξωτερικές οικονομίες. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, καταλήγει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των οικονομιών αυτών και εντάσσεται στην τελευταία κατηγορία τους, δηλαδή στο ευρύ φάσμα εμπορικών υπηρεσιών.

Γενικά, λοιπόν, είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι οι παράγοντες αυτοί, που μόλις αναφέρθηκαν, σε συνδυασμό με το θεσμικό πλαίσιο, που διέπει την άσκηση και ανάπτυξη τραπεζικής δραστηριότητας σε μια χώρα, είναι εκείνοι που επηρεάζουν την επιλογή του τόπου εγκατάστασης τραπεζικών υποκαταστημάτων τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά το περιφερειακό επίπεδο θα πρέπει να επισημανθεί ότι η παρουσία των εξωτερικών οικονομιών αστικοποίησης προϋποθέτει οι περιφερειακές αστικές περιοχές να είναι ταυτόχρονα πόλοι ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής τους.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες ο ρόλος της τεχνολογίας της πληροφορικής έχει αποκτήσει πρωτεύουσα σημασία και έχει βρει ιδιαίτερα μεγάλη απήχηση και εντατική χρήση στον κλάδο των τραπεζών. Και αυτό γιατί η συγκεκριμένη τεχνολογία, μεταξύ άλλων, προσφέρει σημαντικές εναλλακτικές λύσεις αναφορικά με την περιφερειακή τους διάσταση και μάλιστα με χαμηλότερο κόστος.

Ενώ, στο πλαίσιο της απελευθέρωσης και φιλελευθεροποίησης των εθνικών τραπεζικών συστημάτων, ο τόπος εγκατάστασης ενός υποκαταστήματος τράπεζας αποτελεί πλέον προϊόν μιας ορθολογικής και προμελετημένης διαδικασίας, που είναι προσανατολισμένη στην εξυπηρέτηση του πελάτη-χρήστη τραπεζικών υπηρεσιών.

Σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι ο τελευταίος ενδιαφέρεται να εξυπηρετηθεί και, συνήθως, προσελκύεται από εκείνο το υποκατάστημα τράπεζας, που μεταξύ άλλων του εξασφαλίζει άμεση και εύκολη πρόσβαση.

Οι τράπεζες στο νέο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον υποχρεώθηκαν να εφαρμόσουν σε μεγάλη έκταση σχετικές τεχνικές του marketing, προκειμένου να επιβιώσουν μέσα από την ικανοποίηση των αναγκών και επιθυμιών του πελάτη σε τραπεζική εξυπηρέτηση. Και το δίκτυο των υποκαταστημάτων τους, δηλαδή η περιφερειακή τους διάσταση, έχει εξελιχθεί σε σημαντική ανταγωνιστική αιχμή.

Εκτενέστερη αναφορά στους παράγοντες της τεχνολογίας της πληροφορικής αλλά και του marketing στην περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος περιλαμβάνονται στο 3ο κεφάλαιο της μελέτης.

1.5.2. Είδη τραπεζικών συστημάτων

Σε ό,τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκαν τα διάφορα τραπεζικά συστήματα έχει επικρατήσει να διακρίνονται σε δύο¹⁸ είδη: (α) το *συγκεντρωτικό* και (β) το *αποκεντρωτικό*.

Στον πίνακα, που ακολουθεί, επισημαίνονται οι διαφορές και τα κοινά χαρακτηριστικά των δύο αυτών ειδών.

¹⁸ Νικ. Γ. Μαρματάκης: «Θεωρητική Οικονομική», Αθήνα 1977, σελ. 662-663.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ	
ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟ	ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟ
ΔΙΑΦΟΡΕΣ	
i. λειτουργεί <i>μικρός</i> αριθμός εμπορικών τραπεζών,	i. λειτουργεί <i>μεγάλος</i> αριθμός εμπορικών τραπεζών,
ii. κάθε μια από αυτές διαθέτει <i>μεγάλο</i> αριθμό υποκαταστημάτων, ώστε να καλύπτει ολόκληρη την οικονομία της χώρας και	ii. καθεμία από αυτές διαθέτει <i>μικρό</i> δίκτυο καταστημάτων και μόνο στην περιφέρεια στην οποία αναπτύσσει την δραστηριότητά της και
iii. η τραπεζική αγορά λειτουργεί υπό συνθήκες <i>μονοπωλιακού</i> ή <i>ολιγοπωλιακού</i> ανταγωνισμού.	iii. οι τράπεζες λειτουργούν υπό συνθήκες <i>ανταγωνισμού</i> .
ΚΟΙΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
Ο αυστηρός και συνεχής έλεγχος, που ασκούν οι κρατικές αρχές στα τραπεζικά ιδρύματα, μέσω διοικητικών συνήθως ρυθμίσεων και ελέγχων.	

Χαρακτηριστικό παράδειγμα *συγκεντρωτικού* τραπεζικού συστήματος είναι αυτό της χώρας μας, όπου μικρός αριθμός μεγάλων και υπό κρατικό έλεγχο τραπεζών:

- ελέγχει την τραπεζική αγορά,
- κυριαρχεί από άποψη δικτύου υποκαταστημάτων και, ταυτόχρονα,
- αποτελεί μέσο άσκησης νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής.

Επικεφαλής του τραπεζικού συστήματος της χώρας και βασικός φορέας άσκησης ενεργού πιστωτικής και νομισματικής πολιτικής αλλά και εποπτείας, από το 1928, είναι η Τράπεζα της Ελλάδος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα *αποκεντρωτικού* τραπεζικού συστήματος είναι αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου λειτουργεί σημαντικός αριθμός τραπεζικών ιδρυμάτων που όμως διαθέτουν μικρό αριθμό υποκαταστημάτων.

Μέχρι πρόσφατα μάλιστα επικρατούσαν αυστηρές διατάξεις (νόμος McFadden), που δεν επέτρεπαν σε τραπεζικά ιδρύματα που είχαν άδεια λειτουργίας μέσα στα όρια μιας Πολιτείας να δραστηριοποιούνται, ιδρύοντας υποκαταστήματά τους, σε κάποια από τις υπόλοιπες.

Επί κεφαλής του τραπεζικού συστήματος των Ηνωμένων Πολιτειών από το 1931 είναι η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα (Federal Reserve System).

2. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ & Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Οι βάσεις του τραπεζικού συστήματος στο νεότερο ελληνικό κράτος, τυπικά τουλάχιστον, τέθηκαν το 1828, όταν επί Ι. Καποδίστρια ιδρύθηκε η πρώτη τράπεζα με την επωνυμία «*Ελληνική Χρηματιστική Τράπεζα*».

Ήταν ένα κρατικός οργανισμός με κύριο αντικείμενο την έκδοση εντόκων ομολόγων. Η δραστηριότητά του αποσκοπούσε στη συγκέντρωση δανειακών κεφαλαίων για τις ανάγκες οικονομικής συγκρότησης του νεοσύστατου κράτους.

~~Η εν λόγω τράπεζα ουσιαστικά δεν ασκούσε άλλη τραπεζική δραστηριότητα.~~

Αυτός ήταν ο κύριος λόγος, για τον οποίο απέτυχε να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στο κοινό και έτσι οι εργασίες της διακόπηκαν μετά από μια εξαετία περίπου.

Η χρονολογία, που μπορεί να θεωρηθεί ότι σηματοδοτεί την έναρξη της ανάπτυξης του τραπεζικού συστήματος της χώρας, είναι το 1841, όταν ιδρύθηκε¹⁹ η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.

Στη συνέχεια παρατίθεται η ιστορική εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και της περιφερειακής του διάστασης από τη συγκρότησή του μέχρι τις ημέρες μας. Ως σημείο καμπής στη μακρόχρονη αυτή εξέλιξη θεωρείται το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Έτσι, διακρίνονται δύο επιμέρους χρονικές περίοδοι-στάδια εξέλιξης: (α) 1828-1946, και (β) 1946- τις ημέρες μας.

2.1. Τα πρώτα στάδια εξέλιξης (1828-1946)

2.1.1. Η περίοδος: 1828-1927

Το πρώτο στάδιο εξέλιξης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος καλύπτει σχεδόν μια εκατονταετία. Ξεκίνησε το 1828, με την ίδρυση της πρώτης ελληνικής τράπεζας, και ολοκληρώθηκε το 1927, το προηγούμενο δηλ. έτος από την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος.

¹⁹ ΦΕΚ αριθμός 6, 30/3/1841.

Η πρώτη αυτή περίοδος παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά το μέγεθος, την οργάνωση και τη δραστηριότητα του κλάδου τραπεζικής δραστηριότητας, αλλά και γενικότερα το βαθμό και το ρυθμό της οικονομικής προόδου της χώρας.

Τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της τραπεζικής οργάνωσης καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής είναι δυνατό να συνοψισθούν στα παρακάτω.

1. Δεν είχε διαμορφωθεί σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, που να ελέγχει την τραπεζική δραστηριότητα. Έτσι, η λειτουργία και ανάπτυξή της μπορεί να υποστηριχθεί ότι βρισκόταν στα χέρια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Ο κρατικός έλεγχος ήταν έμμεσος και βασικός φορέας του η Εθνική Τράπεζα, αφού η διοίκησή της ουσιαστικά διοριζόταν από το κράτος. Παράλληλα, στην ίδια τράπεζα υπήρχε διορισμένος κυβερνητικός Επίτροπος, ο οποίος επέβλεπε το εκδοτικό της έργο, δηλαδή την έκδοση τραπεζογραμματίων. Προς την ίδια κατεύθυνση, δηλαδή τον έλεγχο της αποταμίευσης εκ μέρους του κράτους, μπορεί να υποστηριχθεί ότι εντασσόταν και η ίδρυση ορισμένων ειδικών πιστωτικών οργανισμών, όπως το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο (1914) και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων (1918). Όμως οι εν λόγω οργανισμοί ιδρύθηκαν προς τα τέλη της περιόδου.

Γενικά, η περίοδος αυτή, κατά το μεγαλύτερο τουλάχιστον μέρος της, συνέπεσε με την εποχή του διεθνούς οικονομικού φιλελευθερισμού.

2. Γενικά, οι τράπεζες της εποχής δεν εξειδικεύθηκαν αλλά και δεν προσανατολίστηκαν προς συγκεκριμένο είδος τραπεζικής δραστηριότητας.

Αντίθετα, το σύνολο των τραπεζών στρεφόταν αδιαφοροποίητα και χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα προς όλους τους παραγωγικούς κλάδους, τους οποίους εξυπηρετούσαν σε όλες τις συνήθειες για την εποχή τραπεζικές εργασίες.

Ήταν ακριβώς αυτή η έλλειψη εξειδίκευσης που συντελούσε στο υψηλό κόστος των τραπεζικών υπηρεσιών και ταυτόχρονα στη χαμηλή τους ποιότητα²⁰.

²⁰ «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος», Έκδ. της Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1978, σελ. 52.

3. Η εκδοτική λειτουργία, πέραν του ότι δεν ήταν εξειδικευμένη, ήταν και αποσπασματική, αφού είχε κατανεμηθεί μεταξύ περισσότερων τραπεζών.

Το έργο αυτό το ασκούσε κατά κύριο λόγο η Εθνική Τράπεζα από την ίδρυσή της μέχρι το τέλος της περιόδου, οπότε η λειτουργία αυτή ανατέθηκε αποκλειστικά στην Τράπεζα της Ελλάδος.

4. Το σημαντικότερο κίνητρο για την ίδρυση τράπεζας την περίοδο αυτή ήταν η κερδοσκοπία επί του συναλλάγματος²¹, που εξαιτίας του υψηλού πληθωρισμού είχε πάρει πολύ μεγάλη έκταση.

5. Εκτός από τις ελάχιστες ισχυρές τράπεζες παρατηρήθηκε τάση ίδρυσης πολλών μικρών τραπεζών, οι οποίες ήταν προσωποπαγείς και τοπικής κυρίως σημασίας.

Γενικά, μέχρι το τέλος της περιόδου, το τραπεζικό σύστημα της χώρας παρουσίαζε ατελή οργάνωση και υποτυπώδη ανάπτυξη. Παράλληλα, η όποια ανάπτυξη του κλάδου, δε φαίνεται να στηρίχθηκε σε υγιείς βάσεις, αν ληφθεί υπόψη το βασικό κίνητρο για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας στο συγκεκριμένο κλάδο.

Έτσι, στα τέλη του 1927, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα απαρτιζόταν από 45 τράπεζες, που μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

1. Μία *μικτή* τράπεζα (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), που ασκούσε το εκδοτικό έργο, παράλληλα όμως και όλες τις δραστηριότητες μιας εμπορικής τράπεζας καθώς και τη χρηματοδότηση άλλων ειδικών σκοπών (αγροτική και κτηματική πίστη).
2. Τριάντα επτά *εμπορικές* ή «*γενικές*» τράπεζες, από τις οποίες τρεις μεγάλες (Ανατολής, Αθηνών και Εμπορική) πέντε ξένες και δώδεκα τοπικής σημασίας.

²¹ «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος», Έκδ. της Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα 1978, σελ. 48.

3. Τρεις τράπεζες *κτηματικής πίστης*, από τις οποίες μια αξιόλογη, η Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος, που μόλις είχε ιδρυθεί με την απόσπαση του αντίστοιχου κλάδου από την Εθνική Τράπεζα, και δύο μικρότερες τράπεζες με περιορισμένη όμως δραστηριότητα και σημασία.
4. Δύο μικρές τράπεζες *αγροτικής πίστης* με περιορισμένη δραστηριότητα.
5. Δύο *ιδιότυποι δημόσιοι πιστωτικοί οργανισμοί*, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, που τους είχε ανατεθεί ειδική οικονομική αποστολή αλλά και δραστηριότητα που μπορεί να θεωρηθεί ως χρηματοδοτική.

Στον πίνακα²² που ακολουθεί, παρατίθενται κατά κατηγορία όλες οι τράπεζες, που συνέθεταν το ελληνικό τραπεζικό σύστημα της εποχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.		ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 1927	
ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ		ΙΔΡΥΣΗ	ΕΔΡΑ
1	<i>I. Εκδοτική τράπεζα</i> 1. Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος ¹	1841	Αθήνα
	<i>II. Εμπορικές (γενικές) τράπεζες</i>		
	<i>Μεγάλες</i>		
2	1. Τράπεζα Αθηνών	1893	Αθήνα
3	2. Τράπεζα της Ανατολής	1904	Αθήνα
4	3. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος	1907	Αθήνα
	<i>Μικρές</i>		
5	1. Λαϊκή Τράπεζα	1905	Αθήνα
6	2. Τράπεζα Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως	1924	Αθήνα
7	3. Τράπεζα Πειραιώς	1916	Πειραιάς
8	4. Τράπεζα Αττικής	1924	Πειραιάς
9	5. Τράπεζα Βιομηχανίας	1918	Αθήνα
10	6. Τράπεζα Εθνικής Οικονομίας	1918	Αθήνα
11	7. Τράπεζα Κοσμοδοπούλου	1921	Βόλος
12	8. Τράπεζα Καραβασίλη	1924	Αθήνα
13	9. Τράπεζα Χίου	1919	Αθήνα
14	10. Τράπεζα Λακωνίας	1926	Αθήνα
15	11. Τράπεζα Θεσσαλίας	1921	Βόλος
16	12. Τράπεζα Εμπορίου & Βιομηχανίας	1925	Βόλος
17	13. Τράπεζα Μεσσηνίας	1925	Καλαμάτα
18	14. Τράπεζα Ένωσις	1926	Θεσ/νίκη
19	15. Τράπεζα Αθηναϊκής Πίστεως	1925	Αθήνα

1. Συγχρόνως Εκδοτική, Εμπορική, Κτηματική κ.λπ.

²² «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος», Έκδ. της Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα 1978, σελ. 50-51.

ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ		ΙΔΡΥΣΗ	ΕΔΡΑ
20	16. Τράπεζα Αμάρ	1920	Θεσ/νίκη
21	17. Τράπεζα Λαρίσης	1925	Λάρισα
22	18. Τράπεζα Μπενβενίστε	1925	Θεσ/νίκη
23	19. Τράπεζα Τρικκάλων	1924	Τρίκκαλα
24	20. Τράπεζα Εμπόρων της Ελλάδος	1925	Αθήνα
25	21. Τράπεζα Εμπορίου	1922	Αθήνα
26	22. Τράπεζα Σάμου	1924	Αθήνα
27	23. Τράπεζα Κρήτης	1924	Ηράκλειο
28	24. Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος	1918	Αθήνα
29	25. Αγγλο-αμερικανική Τράπεζα της Ελλάδος	1923	Αθήνα
30	26. Σερβοελληνική Τράπεζα	1926	Θεσ/νίκη
31	27. Πανελλήνιος Τράπεζα	1924	Αθήνα
32	28. Τραπεζομεσιτική	1923	Αθήνα
33	29. Ελληνική Τράπεζα Εμπορίου, Βιομηχανίας και Ναυτιλίας	1918	Αθήνα
34	<i>Αλλοδαπές</i> 30. Ionian Bank Ltd.	1839	Λονδίνο
35	31. American Express Co.	1920	Αθήνα
36	32. Banque de Salonique	1888	Θεσ/νίκη
37	33. Banque Ottomane	...	Θεσ/νίκη
38	34. The Angloaegean Bank of Commerce Ltd.	...	
39	<i>III. Τράπεζες κτηματικής πίστωσης</i> 1. Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος	1927	Αθήνα
40	2. Τράπεζα Ιδιοκτησίας Πειραιώς	1924	Πειραιάς
41	3. Τράπεζα Ιδιοκτησίας	1923	Αθήνα
42	<i>IV. Τράπεζες αγροτικής πίστωσης</i> 1. Γεωργική Τράπεζα	1926	Αθήνα
43	2. Τράπεζα Γεωργικής Πίστωσης	1926	Αλμυρός
44	<i>V. Ιδιότυποι πιστωτικοί οργανισμοί</i> 1. Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο	1914	Αθήνα
45	2. Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων	1918	Αθήνα

Βασικές παράμετροι αναφορικά με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, κατά το μεγαλύτερο τουλάχιστον τμήμα της περιόδου αυτής, αποτέλεσαν, αφενός οι κρατούσες οικονομικές συνθήκες, τα συναλλακτικά ήθη και συνήθειες, αφετέρου η ίδια η έκταση της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, μέχρι το 1909 η έκταση της Ελλάδας έφτανε από τη νότια Πελοπόννησο μέχρι τις βόρειες παρυφές της Θεσσαλίας. Όμως, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1910-1920, η χώρα χάρη στην πρόσκτηση εδαφών ίσης σχεδόν επιφάνειας με την μέχρι τότε έκτασή της απαλλασσόταν από την καχεξία

που για ένα περίπου αιώνα είχε συνυφανθεί μεταξύ των άλλων με την οικονομική της ισχύτητα²³.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά το είδος του τραπεζικού συστήματος κατά την περίοδο 1828-1927, η τάση ίδρυσης και λειτουργίας σειράς μικρών, τοπικής σημασίας τραπεζών θα ήταν δυνατό να του προσδώσει *αποκεντρωτικό* χαρακτήρα. Όμως, η προσωποπαγής διάρθρωση των περισσότερων από τις εν λόγω τράπεζες, που ο θάνατος του ιδρυτή τους συνήθως σήμαινε παύση λειτουργίας τους, σε συνδυασμό με το βασικό κίνητρο ίδρυσής τους (*κερδοσκοπία επί του συναλλάγματος*), τις καθιστούσε μάλλον περιορισμένης αξιοπιστίας και ιδιαίτερα ευαίσθητες σε περιόδους οικονομικής αβεβαιότητας, χωρίς όμως να λείπουν οι εξαιρέσεις.

Βασική άλλωστε αδυναμία του συστήματος ήταν ότι, αφενός δεν είχε δημιουργηθεί ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, που να διέπει τη λειτουργία και ανάπτυξη της τραπεζικής δραστηριότητας, αφετέρου εξέλειπε οιασδήποτε μορφής κρατικός έλεγχος ή διορθωτική παρέμβαση προς την κατεύθυνση αυτή.

Πάντως, στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου και στο σύνολο των τραπεζών, που λειτουργούσαν στη χώρα, μόνα 4 ήταν μεγάλου μεγέθους, με κυριαρχία της Εθνικής Τράπεζας.

Τα ιδρύματα αυτά προδιέγραφαν τις εξελίξεις στην ελληνική τραπεζική αγορά της εποχής. Ήδη, δηλαδή, το σύστημα λειτουργούσε υπό ολιγοπωλιακές συνθήκες. Δεδομένου άλλωστε και του *συγκεντρωτισμού*, ο οποίος αντικατοπτριζόταν:

1. στο ρόλο και τη δραστηριότητα της Εθνικής Τράπεζας, η οποία ήταν ταυτόχρονα (α) εκδοτική, (β) κτηματική, (γ) εμπορική, (δ) αγροτική και (ε) βιομηχανική τράπεζα.

Αλλά και σε μεγέθη εργασιών η κυριαρχία της εν λόγω τράπεζας ήταν αδιαμφισβήτητη, αφού συγκέντρωνε το 45% του συνόλου των τραπεζικών

²³ Κ. Σβολόπουλος: Ένθετο αφιέρωμα της εφημερίδας «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», Κυριακή 8 Δεκεμβρίου 1996, Ελευθέριος Βενιζέλος, 60 χρόνια από το θάνατό του.

καταθέσεων της χώρας, ενώ παράλληλα σε θέματα χρηματοδοτήσεων το μερίδιό της ήταν ελαφρώς χαμηλότερο αυτού των καταθέσεων.

2. στα κέντρα λήψης αποφάσεων, αφού το 69% των τραπεζικών ιδρυμάτων, που λειτουργούσαν στην Ελλάδα, είχαν την έδρα τους στην πρωτεύουσα.

2.1.2. Η περίοδος: 1928-1946

Από το τέλος της προηγούμενης περιόδου είχε διαπιστωθεί ότι οι βασικότερες αδυναμίες που χαρακτήριζαν το τραπεζικό σύστημα της χώρας ήταν:

1. η ανεπαρκής ανάπτυξη και οργάνωσή του και
2. η έλλειψη ειδικού νομοθετικού πλαισίου, που να διέπει τα θέματα τραπεζικής δραστηριότητας και λειτουργίας γενικότερα.

Κατά τη δεύτερη αυτή περίοδο πραγματοποιήθηκαν σημαντικά βήματα σε σχέση με τη βελτίωση της κατάστασης, που είχε διαμορφωθεί στο τραπεζικό σύστημα:

1. με το σταδιακό καταμερισμό των βασικών τραπεζικών λειτουργιών και την αντίστοιχη δημιουργία εξειδικευμένων τραπεζών, και
2. με την ψήφιση σειράς νόμων με τους οποίους για πρώτη φορά καθοριζόταν:
 - i. οι προϋποθέσεις και όροι για την τραπεζική δραστηριότητα και
 - ii. οι περιοριστικοί κανόνες σε θέματα δοσοληψιών επί του συναλλάγματος και της κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων.

Η πορεία προς την αναμόρφωση κι εξειδίκευση του τραπεζικού μας συστήματος είχε ξεκινήσει το 1927, όταν ο κλάδος της κτηματικής πίστης αποσπάστηκε από την Εθνική Τράπεζα και ανατέθηκε σε νέο τραπεζικό ίδρυμα, που δημιουργήθηκε για το σκοπό αυτό με την επωνυμία «Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος».

Το αμέσως επόμενο έτος, το 1928, ιδρύθηκε *αυτοτελής κεντρική* τράπεζα με την επωνυμία «Τράπεζα της Ελλάδος», που ανέλαβε αποκλειστικά το έργο της έκδοσης τραπεζογραμματίων από την Εθνική Τράπεζα, η οποία μαζί και με άλλες τράπεζες το εκτελούσε μέχρι τότε. Η πορεία προς την εξειδίκευση συνεχίστηκε το 1929 με την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, που ανέλαβε αποκλειστικά τον τομέα της αγροτικής πίστης, τον οποίο και πάλι ως τότε ασκούσε η Εθνική Τράπεζα. Η φάση της αναμόρφωσης της τραπεζικού συστήματος της χώρας ολοκληρώθηκε με την μεταστροφή του έντονου ρεύματος, που επικρατούσε προηγουμένως, δηλαδή της ίδρυσης τραπεζών μικρού μεγέθους και, συνήθως, τοπικής σημασίας. Το ρεύμα αυτό αντικαταστάθηκε από την *τάση συγκέντρωσης* των τραπεζικών ιδρυμάτων.

Ειδικότερα, κατά την περίοδο αυτή δημιουργήθηκαν ισχυρότερες και σταθερότερες τράπεζες με τη *συγχώνευση* των μικρού μεγέθους τραπεζών ή την *απορρόφηση* των μικρότερων από τις μεγαλύτερες.

Οι εξελίξεις αυτές σε μεγάλο βαθμό επιταχύνθηκαν τόσο από την παγκόσμια οικονομική κρίση (1929) όσο και από το αυξημένο ενδιαφέρον του κράτους για μεγαλύτερο έλεγχο στο τραπεζικό σύστημα της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ στην αρχή της περιόδου αυτής το τραπεζικό σύστημα της χώρας το αποτελούσαν 46 τράπεζες (οι περισσότερες μικρού μεγέθους), το 1938 έφτασε να απαρτίζεται από 31.

Σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού μας συστήματος, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το 1938 στην Ελλάδα λειτουργούσαν 336 υποκαταστήματα εμπορικών τραπεζών. Δεδομένου ότι ο συνολικός πληθυσμός της χώρας ανερχόταν σε 7.121.753 κατοίκους, προκύπτει ότι κάθε υποκατάστημα εμπορικής τράπεζας της χώρας αντιστοιχούσε σε 21.196 κατοίκους²⁴. Από το δείκτη αυτό συνάγεται ότι το δίκτυο των εμπορικών τραπεζών δεν ήταν εκτεταμένο και πυκνό.

²⁴ «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζικής της Ελλάδος», Έκδ. της Τραπεζικής της Ελλάδος, Αθήνα 1978, σελ. 611.

Κατά το τέλος της περιόδου ο αριθμός των τραπεζικών ιδρυμάτων που λειτουργούσαν στη χώρα περιορίστηκε σε 13 αλλά μεγάλους ως επί το πλείστον πιστωτικούς οργανισμούς. Δηλαδή, στο τέλος της δεύτερης αυτής περιόδου (που συνέπεσε με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου) το τραπεζικό σύστημα της χώρας παγίωσε το *συγκεντρωτικό* του χαρακτήρα. Άλλωστε, οι τέσσερις μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες: (α) Εθνική, (β) Αθηνών, (γ) Εμπορική, και (δ) Ιονική, συγκεντρώναν το 59% των συνολικών καταθέσεων της χώρας.

2.2. Η εξέλιξη μετά το 1946

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1945, βρήκε την Ελλάδα κατεστραμμένη και οικονομικά. Το 1946, όμως, σε αντίθεση με τη γενική ευφορία που προκάλεσε η λήξη του πολέμου και την αισιοδοξία που επικρατούσε αναφορικά με τις μελλοντικές προοπτικές, στη χώρα μας ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος, ο οποίος αν και έληξε το 1949 ολοκλήρωσε την οικονομική αποδιάρθρωση.

Μόλις το 1953, και με καθυστέρηση τουλάχιστον οκτώ ετών, ξεκίνησε ουσιαστικά η διαδικασία για την επανένταξη της χώρας στο διεθνές οικονομικό σύστημα και για την ανάπτυξή της, με μια σειρά ιδιαίτερα αυστηρών μέτρων, που αποσκοπούσαν στη σταθεροποίηση της οικονομίας.

Στο πλαίσιο των γενικότερων επιδιώξεων της μεταπολεμικής αναπτυξιακής προσπάθειας στη χώρα μας περιλαμβάνονταν:

- ♦ η μείωση της συμμετοχής του πρωτογενή τομέα της οικονομίας στη διαμόρφωση του Εγχώριου Προϊόντος και, αντίστοιχα, η αύξηση της συμμετοχής σε αυτό του δευτερογενή,
- ♦ η συσσώρευση εγχώριου κεφαλαίου και η δημιουργία παραγωγικού δυναμικού, και
- ♦ η ένταξη της χώρας στο διεθνές εμπόριο και τις διεθνείς αγορές.

Όπως όμως είναι αντιληπτό μετά από τις πολεμικές περιπέτειες και τα γεγονότα που κάλυψαν ολόκληρη τη δεκαετία του '40 οι εγχώριοι πόροι, αν όχι

ανύπαρκτοι, ήταν ιδιαίτερα περιορισμένοι. Οι πόροι, που κάλυψαν χρηματοδοτικά τις επενδύσεις, είναι δυνατό να διακριθούν²⁵ στις παρακάτω κατηγορίες:

1. εξωτερική χρηματοδότηση με την εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό,
2. τραπεζική χρηματοδότηση,
3. κρατική ενίσχυση με τη μορφή κινήτρων,
4. λοιπές εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης (εκτός των επιχειρήσεων), και
5. επιχειρησιακή αυτοχρηματοδότηση.

Σχεδόν στο σύνολό τους οι εν λόγω χρηματοδοτικοί πόροι, πριν από την κατανομή τους, εισέρεαν στο τραπεζικό σύστημα. Προκειμένου, όμως, να ελεγχθεί η κατανομή τους, ήταν απαραίτητο να καθοριστούν οι προϋποθέσεις εκείνες που θα εξασφάλιζαν ότι οι πόροι αυτοί θα κατευθυνόταν στις επιθυμητές εναλλακτικές χρήσεις τους, τόσο *κλαδικά* όσο και *τοπικά*.

Έπρεπε, δηλαδή, να καθοριστούν και να βρίσκονται υπό συνεχή έλεγχο:

- 1) οι *προϋποθέσεις*, με βάση τις οποίες το τραπεζικό σύστημα θα κατεύθυνε την αγοραστική δύναμη/ τα κεφάλαια που βρισκόταν στη διάθεσή του, στις επιθυμητές εναλλακτικές χρήσεις τους, και
- 2) τα *σημεία* εισροής και εκροής αγοραστικής δύναμης και κεφαλαίων, δηλαδή το δίκτυο διανομής/ προσφοράς τραπεζικών υπηρεσιών. Δηλαδή, η *περιφερειακή διάσταση* του τραπεζικού συστήματος, η οποία έπρεπε να τεθεί στην υπηρεσία της επίτευξης των αναπτυξιακών στόχων.

Ήδη, από το 1946²⁶, είχε ιδρυθεί η Νομισματική Επιτροπή, η διάρκεια της οποίας αν και είχε οριστεί στους 18 μήνες, με δυνατότητα παράτασης για 2 επιπλέον χρόνια, κατέληξε να φτάσει μέχρι το 1982, οπότε καταργήθηκε. Αυτή αποτέλεσε το βασικό όργανο λήψης αποφάσεων και άσκησης εποπτείας σε νομισματικά και πιστωτικά θέματα. Κύριο έργο της, σύμφωνα το άρθρο 2 του ιδρυτικού της νόμου, ήταν η ρύθμιση της έκδοσης τραπεζογραμματίων.

Στο εν λόγω όργανο, που βρισκόταν σε συνεχή επαφή με την κυβέρνηση και, τουλάχιστον κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, με τις ξένες οικονομικές

²⁵ Τ. Γιαννίτσας: «Ελληνική Βιομηχανία-Ανάπτυξη και Κρίση», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1983, σελ 88.

²⁶ Α.Ν.1015/1946 με τροποποιήσεις επί των αρμοδιοτήτων της με τους Ν.991/46, Ν.588/48, Ν.1665/51, Ν.4015/59, Ν.798/62, Ν.400/76.

αποστολές (αρχικά με την Αγγλική Οικονομική Αποστολή, υπό τον στρατηγό Clark, και αργότερα με την Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας για την Ελλάδα υπό τον Griswold), ανατέθηκε ο γενικός έλεγχος αναφορικά με την πιστωτική επέκταση της οικονομίας. Αυτό επιτυγχανόταν με τους κάθε φορά ισχύοντες αλλά και τους *ad hoc* επιβαλλόμενους πιστωτικούς κανόνες, που οι τράπεζες ήταν υποχρεωμένες να εφαρμόζουν αναφορικά με τις χρηματοδοτήσεις που πραγματοποιούσαν. Για την εφαρμογή των κανόνων αυτών μάλιστα η Επιτροπή είχε την εξουσία να προβαίνει σε κάθε είδους σχετικό έλεγχο στις τράπεζες που λειτουργούσαν στη χώρα.

Στην ουσία, δηλαδή, οι σημαντικότερες μεταβλητές, που προσδιόριζαν τόσο τη λειτουργία όσο και την ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος, καθοριζόταν *εξωγενώς*.

Σε ό,τι αφορούσε την *κατανομή των πόρων* οι εξωγενείς αυτές παρεμβάσεις είχαν τις παρακάτω μορφές:

- ♦ Υποχρεωτικές δεσμεύσεις επί των καταθέσεων. Οι εμπορικές τράπεζες, πέρα από τη συνήθη δέσμευση κεφαλαίων τους, με τη μορφή καταθέσεων, στην Τράπεζα της Ελλάδος, ήταν υποχρεωμένες να επενδύουν το 46% των πάσης φύσεων καταθέσεών τους σε έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου και σε δάνεια προς τις δημόσιες επιχειρήσεις, 15% των καταθέσεών τους σε δραχμές για μεσοπρόθεσμα δάνεια παραγωγικών επενδύσεων και 10% επίσης των καταθέσεών τους σε δραχμές για δάνεια προς τη βιοτεχνία.
- ♦ Δεσμεύσεις-αποδεσμεύσεις επί χορηγήσεων. Επιπλέον, και παράλληλα με το παραπάνω σύστημα των υποχρεωτικών δεσμεύσεων επί καταθέσεων, λειτουργούσε ένα δεύτερο και πολύπλοκο σύστημα δεσμεύσεων-αποδεσμεύσεων επί χορηγήσεων, με το οποίο επιδιωκόταν η *εξίσωση* των σχετικών αποδόσεων για τις τράπεζες. Το σύστημα αυτό ήταν άμεση συνέπεια της πολιτικής του διοικητικού καθορισμού και ιδιαίτερα του διαφορισμού των επιτοκίων, με στόχο την επιδότηση - με τον τρόπο αυτό - ορισμένων παραγωγικών δραστηριοτήτων. Όπως όμως αποδείχθηκε στην πράξη, ο μηχανισμός δεσμεύσεων-αποδεσμεύσεων επί χορηγήσεων:

◇ αποδυνάμωνε την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής,

- ◇ αύξανε το λειτουργικό κόστος του τραπεζικού συστήματος και, παράλληλα,
 - ◇ δεν οδηγούσε πάντα στην επίτευξη της επιδιωκόμενης απόδοσης στις διάφορες κατηγορίες χορηγήσεων για τις τράπεζες.
- ◆ Προκαθορισμός του περιθωρίου κέρδους των τραπεζών. Ο διοικητικός καθορισμός των επιτοκίων (και η πολιτική κάλυψης των ελλειμμάτων του Δημοσίου με κεφάλαια που αντλούνταν υποχρεωτικά από τις εμπορικές τράπεζες), εκτός του ότι επιδρούσε ανασταλτικά στην ανάπτυξη των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, μετατόπιζε την ευθύνη για την αποδοτικότητα των εμπορικών τραπεζών στις νομισματικές αρχές και όχι στις διοικήσεις τους. Η πρακτική αυτή είχε ως αποτέλεσμα:
- ◇ να είναι δύσκαμπτη η πολιτική των επιτοκίων, εφόσον οι αποφάσεις που λαμβανόταν για τις μεταβολές τους επηρεαζόταν από την ανάγκη για τη διατήρηση της αποδοτικότητας των ίδιων των τραπεζών, και, παράλληλα,
 - ◇ αμβλυνόταν η πίεση για την τόνωση του ανταγωνισμού και για τη βελτίωση της αποδοτικότητας των τραπεζών, αφού το ίδιο το σύστημα τους εξασφάλιζε ένα ελάχιστο περιθώριο κέρδους.

Αναφορικά με την *περιφερειακή διάσταση* του τραπεζικού συστήματος, οι περιορισμοί, που επιβλήθηκαν, αφορούσαν γενικά ό,τι είχε σχέση με:

- ◆ την ίδρυση τραπεζών,
- ◆ την επέκταση του δικτύου ήδη υφισταμένων,
- ◆ την εγκατάσταση και λειτουργία υποκαταστημάτων αλλοδαπών τραπεζών κ.λπ.

Οι περιορισμοί αυτοί θεσμοθετήθηκαν με το Νόμο 1665/51.

Σύμφωνα με το Νόμο αυτό, η άδεια για την ίδρυση, εγκατάσταση ή/ και επέκταση του δικτύου μιας τράπεζας στη χώρα δινόταν από τη Νομισματική Επιτροπή με βάση το κριτήριο της *οικονομικής ανάγκης*.

Γίνεται αντιληπτό ότι το εν λόγω κριτήριο όντας αξιολογικού χαρακτήρα και, συνεπώς, μη προσδιορισίμο - αντικειμενικά ή ποσοτικά - επιδεχόταν

διαφόρων ερμηνειών. Σε σχέση λοιπόν με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, που εκτός από μηχανισμό ανακατανομής των αποταμιεύσεων αποτελεί σημαντική *ανταγωνιστική αιχμή*, ιδιαίτερα των εμπορικών τραπεζών, που κατεξοχήν δραστηριοποιούνται στις *λιανικές* τραπεζικές εργασίες, τον πρώτο λόγο τον είχαν οι νομισματικές αρχές και όχι οι ίδιες οι τράπεζες, τουλάχιστον μέχρι την κατάργηση της Νομισματικής Επιτροπής (1982).

Η πρακτική σε σχέση με την ίδρυση υποκαταστημάτων τραπεζών στη χώρα είχε ως εξής: κάθε τράπεζα κατέθετε στη Νομισματική Επιτροπή το εκάστοτε πρόγραμμά της αναφορικά με την ίδρυση νέων υποκαταστημάτων της. Η Επιτροπή, στη συνέχεια, με βάση το κριτήριο της *οικονομικής ανάγκης*, είτε ενέκρινε, είτε απέρριπτε το αίτημα της συγκεκριμένης τράπεζας, χωρίς να είναι υποχρεωμένη να δώσει εξηγήσεις για την απόφασή της.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λειτουργίας το τραπεζικό σύστημα της χώρας διαμόρφωσε τα εξής βασικά χαρακτηριστικά²⁷:

- i. Η αγορά κεφαλαίου για σειρά ετών βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης. Ο κύριος όγκος (πάνω από το 90% βάσει στοιχείων του 1985 και χωρίς τραπεζικά ομόλογα) των αποταμιευτικών διαθεσίμων του κοινού, που διερχόταν από τις οργανωμένες αγορές χρήματος και κεφαλαίου, συγκεντρωνόταν στις εμπορικές τράπεζες (περίπου το 70%).
- ii. Τα επιτόκια τόσο των καταθέσεων όσο και των χορηγήσεων καθοριζόταν με αποφάσεις των νομισματικών αρχών χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η εκάστοτε οικονομική συγκυρία. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις αρχές της δεκαετίας του '70 και παρά την έξαρση των πληθωριστικών πιέσεων, τα ονομαστικά επιτόκια στη χώρα μας διατηρήθηκαν σε επίπεδα αρκετά χαμηλότερα από το ρυθμό πληθωρισμού, με αρνητικές συνέπειες στη διαμόρφωση των οικονομικών εξελίξεων.

²⁷ «Έκθεση Επιτροπής (Καρατζά) για την αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό του Τραπεζικού Συστήματος», Εκδ. Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Αθήνα 1987.

iii. Εξαιτίας των παραπάνω ιδιορρυθμιών στην κατανομή των αποταμιεύσεων, σημαντικό τμήμα των μεγάλων ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα χρηματοδοτείτο από τις υποχρεωτικές δεσμεύσεις των τραπεζικών διαθεσίμων από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Στην ουσία δηλαδή το τραπεζικό σύστημα της χώρας με το σύνολο των παρεμβάσεων και των ρυθμίσεων, που είχαν επιβληθεί, μετατράπηκε σε *παθητικό* αποδέκτη και εκτελεστικό όργανο των κυβερνητικών αποφάσεων σε θέματα *κατανομής των αποταμιεύσεων, που εισέρεαν σε αυτό. Έτσι, ο περιορισμός (α) της ευελιξίας και (β) της αποτελεσματικότητάς του έγιναν σύμφυτα* χαρακτηριστικά του.

Στην επίτευξη όμως του ευρείας έκτασης κρατικού ελέγχου στο τραπεζικό σύστημα σημαντικό ρόλο έπαιξαν: τόσο η *συγκεντρωποίηση* του τραπεζικού συστήματος όσο και η *υπαγωγή* των σημαντικότερων εμπορικών τραπεζών της χώρας *στον κρατικό έλεγχο*.

Ειδικότερα,

- ♦ η συγχώνευση των δύο μεγαλύτερων εμπορικών τραπεζών της χώρας: «Εθνικής» και «Αθηνών», συνέπεσε χρονικά με την έναρξη του σταθεροποιητικού προγράμματος του 1953, ενώ, στη συνέχεια,
- ♦ το 1957, η «Εμπορική» εξαγόρασε την «Ιονική» και το αμέσως επόμενο έτος (1958), η τελευταία συγχωνεύτηκε με τη «Λαϊκή».

Αν ληφθεί υπόψη ότι στους επιχειρηματικούς ομίλους της «Εθνικής» και της «Εμπορικής» υπαγόταν σειρά μικρότερων τραπεζών και μάλιστα διαφορετικών εξειδικεύσεων γίνεται αντιληπτός ο συγκεντρωτισμός του τραπεζικού συστήματος της χώρας με τους συγκεκριμένους ομίλους να κυριαρχούν. Πιο συγκεκριμένα,

- ♦ στον όμιλο της «Εθνικής» ανήκαν:
 - * η Τράπεζα Επαγγελματικής Πίστεως,
 - * η Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος (Ε.Κ.Τ.Ε.), και

* η Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως (Ε.Τ.Ε.Β.Α.),

ενώ,

♦ στον όμιλο της «Εμπορικής» ανήκαν:

- * η Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα της Ελλάδος,
- * η Τράπεζα Πειραιώς,
- * η Τράπεζα Αττικής και
- * η Τράπεζα Επενδύσεων.

Προκύπτει, επομένως, ότι τα περιθώρια για την ανάπτυξη τραπεζικού ανταγωνισμού στη χώρα ήταν ιδιαίτερα περιορισμένα, αφού τόσο η κατανομή των αποταμιεύσεων όσο και η δυνατότητα ανάπτυξης του ανταγωνισμού ήταν εξωγενώς προσδιοριζόμενοι παράγοντες.

Η διάρθρωση του συστήματος ήταν ολιγοπωλιακή και η δυνατότητα εισόδου στον κλάδο πολύ δύσκολη, καθώς τα μεγαλύτερα μερίδια της αγοράς βρισκόταν στα χέρια των δύο σημαντικότερων τραπεζικών ομίλων της χώρας (της «Εθνικής» και της «Εμπορικής»). Παράλληλα, ο κρατικός έλεγχος στον οποίο τελικά πέρασαν οι εν λόγω τραπεζικοί όμιλοι, τους εξασφάλιζε προνόμια αλλά και ακλόνητο «ανταγωνιστικό» πλεονέκτημα.

Όμως, στα περιορισμένα περιθώρια για την ανάπτυξη τραπεζικού ανταγωνισμού συνέβαλλε και ο κατακερματισμός²⁸ της τραπεζικής αγοράς. Πιο συγκεκριμένα:

- ♦ οι εμπορικές τράπεζες προσέφεραν εξυπηρέτηση τόσο σε χονδρικές όσο και σε λιανικές τραπεζικές εργασίες και, θεωρητικά τουλάχιστον, είχαν το ευρύτερο πεδίο δράσης,
- ♦ η αγορά ενυπόθηκων κτηματικών δανείων εξυπηρετείτο αποκλειστικά από την Εθνική Κτηματική Τράπεζα της Ελλάδος,
- ♦ οι τρεις επενδυτικές τράπεζες (Ε.Τ.Β.Α., Ε.Τ.Ε.Β.Α. και Επενδύσεων) εξειδικευόταν στην παροχή μακροχρόνιων δανείων στη βιομηχανία και στην παροχή υπηρεσιών επενδυτικών τραπεζών (κυρίως underwriting),

²⁸ Δ.Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα» Εκδ. ΚΕΠΕ, Εκθέσεις 8, Αθήνα 1992.

- ♦ η «Αγροτική» είχε το αποκλειστικό δικαίωμα χρηματοδότησης της γεωργίας, και
- ♦ το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο δεχόταν καταθέσεις που μεταφερόταν στην Τράπεζα της Ελλάδος και, κατά συνέπεια, βρισκόταν στη διάθεση της εκάστοτε κυβέρνησης, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για τη μακροχρόνια χρηματοδότηση της γεωργίας και της βιομηχανίας.

Ουσιαστικά, λοιπόν, η αγορά που εξυπηρετούσε κάθε τράπεζα ήταν ~~θεσμικά «προστατευμένη» απέναντι σε ανταγωνιστικές βλέψεις και πιέσεις και οι συνθήκες αυτές κυριάρχησαν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80.~~

Στα μέσα της δεκαετίας αυτής, κανείς δε μπορούσε να προβλέψει το μέγεθος της προόδου και του εκσυγχρονισμού που θα σημειωνόταν κατά τα επόμενα δέκα χρόνια στο τραπεζικό σύστημα της χώρας. Μέσα σε τόσο λίγα χρόνια έπρεπε να καλυφθούν κενά και να αποκατασταθούν στρεβλώσεις δεκαετιών. Και αυτό ήταν απαραίτητο αφού σε λίγα χρόνια επρόκειτο να συμβούν²⁹:

1. η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος από το 1993, και η κατάργηση των περιορισμών αναφορικά με την είσοδο αλλοδαπών τραπεζών στην ελληνική αγορά,
2. η πλήρης απελευθέρωση στην κίνηση κεφαλαίων, και
3. η νομοθετική προσαρμογή του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος στις επιταγές της 2ης Κοινοτικής Τραπεζικής Οδηγίας.

Οι κυριότερες μεταβολές, που πραγματοποιήθηκαν, ήταν οι εξής:

- 1) Οι αλλαγές νομοθετικού περιεχομένου που επέβαλαν την προσαρμογή του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο πλαίσιο των Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίου, αλλά και τη νομοθετική

²⁹ Στέφ. Κοτζαμάνης: «Ο Κλάδος των Τραπεζών- Εμπορικές Τράπεζες», Περιοδικό «ΧΡΗΜΑ», Τεύχος Μαΐου 1996.

κατοχύρωση αρκετών νέων χρηματοοικονομικών προϊόντων/ υπηρεσιών, όπως: Leasing, Factoring, Forfaiting, Venture Capitals κ.λπ.

- 2) Η προσφορά ολοκληρωμένων χρηματοοικονομικών προϊόντων από την πλειοψηφία των εμπορικών τραπεζών, είτε μέσω της δημιουργίας θυγατρικών εταιρειών (δημιουργία χρηματοπιστωτικών ομίλων), είτε μέσω συνεργασιών.
- 3) Η αύξηση του αριθμού των εμπορικών τραπεζών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πραγματοποιήθηκαν τρία σημαντικά γεγονότα, που επηρέασαν τον τραπεζικό ανταγωνισμό:

- α Η μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας (1ης σε υπόλοιπα χορηγήσεων και 2ης σε καταθέσεις και αριθμό καταστημάτων), σε εμπορική τράπεζα.
- β Η δημιουργία χρηματοπιστωτικών ομίλων και από ασφαλιστικές εταιρείες, όπως: Interamerican, Ασπίδα, Nationale Nederlanden κ.λπ.
- γ Η ίδρυση σειράς ιδιωτικών τραπεζών (Χiosbank, Interbank, Δωρική, Ασπίδα, Εγνατία, Ευρωεπενδυτική κ.λπ.), ορισμένες από τις οποίες είχαν ως στόχο να εξειδικευτούν σε συγκεκριμένο είδος τραπεζικών εργασιών και άλλες να μετατραπούν σε μεσαίου μεγέθους εμπορικές τράπεζες.

- 4) Η αναβάθμιση της μηχανογραφικής υποστήριξης των τραπεζών, γεγονός που γίνεται αντιληπτό μέσω:

- ♦ της σταδιακής μετατροπής καταστημάτων off-line σε καταστήματα on-line. Σήμερα σχεδόν όλες οι τράπεζες διαθέτουν σε on-line σύστημα το σύνολο των καταστημάτων τους.
- ♦ της σταδιακής ένταξης του συνόλου των τραπεζικών εργασιών (παλαιών και νέων) στο μηχανογραφικό σύστημα.
- ♦ της βελτίωσης των συστημάτων διοικητικής πληροφόρησης (Management Information Systems).
- ♦ της τοποθέτησης Αυτόματων Ταμειολογιστικών Μηχανών (Α.Τ.Μ.).

- 5) Ο ανταγωνισμός των εμπορικών τραπεζών

- α από τις συνεταιριστικές τράπεζες (κυρίως στις καταθέσεις, καθώς στις χορηγήσεις οι συνεταιριστικές τράπεζες απευθύνονται σε διαφορετικό πελατολόγιο), και

β από μη τραπεζικούς οργανισμούς (non bank-banks), όπως:

- ♦ από ανταλλακτήρια συναλλάγματος σε ό,τι αφορά το συνάλλαγμα,
- ♦ από ορισμένες εισαγωγικές εταιρείες σε ό,τι αφορά καταναλωτικά δάνεια,
- ♦ από ορισμένα εμπορικά καταστήματα σε ό,τι αφορά πιστωτικές κάρτες, κ.λπ.

6) Η αύξηση του δικτύου των τραπεζικών υποκαταστημάτων λόγω της ίδρυσης νέων τραπεζών, αλλά και λόγω της επέκτασης του δικτύου των ήδη υφισταμένων.

2.2.1. Η εξέλιξη στο μέγεθος του τραπεζικού συστήματος

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει το τραπεζικό σύστημα της χώρας ιδιαίτερα συρρικνωμένο με 13 μεγάλους ως επί το πλείστον τραπεζικούς οργανισμούς.

Το 1946, το κράτος ίδρυσε τον Οργανισμό Τουριστικής Πίστης και του ανέθεσε την ενίσχυση των επενδυτικών πρωτοβουλιών στον τομέα της τουριστικής υποδομής της χώρας.

Το 1954 ιδρύθηκε ο κρατικός και πάλι Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Ανάπτυξης και το 1960 ο Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

Το 1964 συγχωνεύθηκαν οι τρεις παραπάνω οργανισμοί με την επωνυμία Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Β.Α.)³⁰

Το 1963, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος ίδρυσε την Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Ε.Β.Α.) και η Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος την Τράπεζα Επενδύσεων.

³⁰ Ν.Δ. 4366/1964.

Δηλαδή, κατά το διάστημα 1946-1966 οι μόνες νέες τράπεζες που εισήλθαν στο τραπεζικό σύστημα ήταν αναπτυξιακές, οι οποίες δεν είχαν ιδιαίτερη ανάγκη να αναπτύξουν δίκτυο υποκαταστημάτων, αφού προσέφεραν υπηρεσίες επενδυτικού χαρακτήρα και απευθυνόταν σε συγκεκριμένο τμήμα της ελληνικής αγοράς και χρηματοδοτούσαν μεγάλα έργα υποδομής. Συνολικά, αυτές οι τράπεζες περιλαμβάνονταν στους Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (1967-1974) στο τραπεζικό σύστημα της χώρας προστέθηκαν μόνο υποκαταστήματα αλλοδαπών τραπεζών οι οποίες στην ουσία ακολούθησαν την είσοδο και δραστηριοποίηση στη χώρα πολυεθνικών επιχειρήσεων, αποβλέποντας να εξυπηρετούν τις συναλλαγές των τελευταίων.

Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια της τριετίας (1967-1969), στο τραπεζικό σύστημα της χώρας προστέθηκαν τα υποκαταστήματα των αλλοδαπών τραπεζών: (α) Chase Manhattan (1968), (β) Bank of America (1968), και (γ) Bank of Nova Scotia (1969).

Ενώ από το 1970 μέχρι το 1974 εγκατέστησαν υποκαταστήματά τους στη χώρα 7 αλλοδαπές τράπεζες: (α) First National Bank of Chicago (1971), (β) Continental Bank (1971), (γ) Banque International pour l' Afrique Occidentale (1973), (δ) Grindlays Bank (1974), (ε) National Westminster Bank (1974), (στ) Algemene Bank Nederlanden (1974), και (ζ) Williams and Glyn's Bank (1974).

Μετά τη μεταπολίτευση, και πιο συγκεκριμένα το 1975, έκανε την είσοδό της στην τραπεζική αγορά της χώρας η Τράπεζα Εργασίας, ενώ παράλληλα επαναλειτούργησε η Τράπεζα Κρήτης, που είχε ιδρυθεί το 1924 αλλά είχε διακόψει τη λειτουργία της για πολλά χρόνια.

Έτσι, το 1977 το τραπεζικό σύστημα της χώρας απαρτιζόταν πλέον, εκτός της Τραπέζης της Ελλάδος, από:

- * 10 ελληνικές εμπορικές τράπεζες,
- * υποκαταστήματα 12 αλλοδαπών εμπορικών τραπεζών, και
- * 8 ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς.

Το τραπεζικό σύστημα της χώρας συνέχισε να αυξάνεται από άποψη μεγέθους:

1) με την εγκατάσταση υποκαταστημάτων αλλοδαπών τραπεζών:

Έτος εγκατάστασης	Επωνυμία Τράπεζας	Χώρα προέλευσης
1977	Barclays Bank	Ην. Βασίλειο
	Bank Saderat Iran	Ιράν
1979	Societe Generale	Γαλλία
1980	Banque Paribas	Γαλλία
	Arab Bank	Αραβία
1981	Banque Nationale de Paris	Γαλλία
	Credit Commercial de France	Γαλλία
	Midland Bank	Ην. Βασίλειο
1989	Bayerische Vereinsbank	Γερμανία
1990	Τράπεζα Κύπρου	Κύπρος
1993	Instituto Bancario San Paolo di Torino	Ιταλία

2) με τη ίδρυση νέων εγχώριων τραπεζών, κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπως: Xiosbank, Interbank, Eurobank, Εγνατία, Δωρική, Ευρωπαϊκή Λαϊκή, Ασπίς κ.λπ.

Από τα παραπάνω μπορεί να υποστηριχθεί ότι η τραπεζική αγορά της χώρας διευρύνθηκε κυρίως με την εγκατάσταση υποκαταστημάτων αλλοδαπών τραπεζών, οι οποίες φαίνεται ότι χρησιμοποίησαν τη γεωγραφική θέση της Ελλάδας προκειμένου να επεκτείνουν τις συναλλαγές τους και εκείνες των πελατών τους σε γειτονικές χώρες.

Παράλληλα, η είσοδος νέων ελληνικών τραπεζών στην αγορά κατά τις αρχές της δεκαετίας του '90 δεν είναι άσχετη με το γεγονός ότι προχωρούσε η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, γεγονός που δημιουργούσε νέα δεδομένα και νέες προοπτικές.

Το 1994, όταν πλέον απελευθερώθηκε η κίνηση κεφαλαίων στη χώρα το τραπεζικό σύστημα, εκτός της Τράπεζας της Ελλάδος, έχει την παρακάτω σύνθεση:

- ♦ 28 εγχώριους χρηματοπιστωτικούς ομίλους και
- ♦ υποκαταστήματα 20 αλλοδαπών εμπορικών τραπεζών.

2.2.2. Η εξέλιξη στην περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος

Όπως ήδη αναφέρθηκε και η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, δηλαδή τα σημεία προσφοράς τραπεζικών προϊόντων, βρισκόταν υπό το συνεχή έλεγχο εκ μέρους της Νομισματικής Επιτροπής καθ' όλη τη διάρκεια των 36 ετών λειτουργίας της (1946-1982).

Κατά την εν λόγω περίοδο, η πρακτική αναφορικά με την ίδρυση υποκαταστημάτων τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών στη χώρα είχε ως εξής: Κάθε εμπορική τράπεζα και ειδικός πιστωτικός οργανισμός υπέβαλλε στην Επιτροπή το εκάστοτε πρόγραμμά της αναφορικά με την ίδρυση νέων υποκαταστημάτων της. Η Επιτροπή, με βάση το κριτήριο της *οικονομικής ανάγκης*, είτε ενέκρινε, είτε απέρριπτε το αίτημα.

Η κατάργησή της (1982) δεν σήμανε και περιορισμό στην παρακολούθηση της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος εκ μέρους της Τραπέζης της Ελλάδος, στην οποία μεταβιβάστηκαν οι αρμοδιότητες της Επιτροπής.

Πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως ήδη αναφέρθηκε, και συγκεκριμένα το 1938 σε κάθε υποκατάστημα εμπορικής τράπεζας, στη χώρα, αντιστοιχούσαν 21.196 κάτοικοι, αφού σε σύνολο πληθυσμού 7.121.753 κατοίκων, λειτουργούσαν συνολικά 336 υποκαταστήματα εμπορικών τραπεζών. Στον πίνακα, που ακολουθεί, παρατίθεται η εξέλιξη του δείκτη «κάτοικοι ανά υποκατάστημα εμπορικής τράπεζας» από το 1938 μέχρι και το 1966.

Έτη	Σύνολο Πληθυσμού	%Δ	Αριθμός Υποκ/των	%Δ	Κάτοικοι ανά Υποκ/μα	%Δ
1938	7.121.753	..	336	..	21.196	..
1950	7.566.028	6%	228	-32%	33.184	57%
1955	7.965.538	5%	258	13%	30.874	-7%
1960	8.327.405	5%	294	14%	28.325	-8%
1965	8.550.333	3%	354	20%	24.153	-15%
1966	8.613.651	1%	399	13%	21.588	-11%
%Δ 1966/1938		21%		19%		2%
%Δ 1966/1950		14%		75%		-35%

(Πηγή δεδομένων: «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπέζης της Ελλάδος», σελ. 611).

Εδώ επισημαίνεται ότι ο δείκτης αυτός είναι ο συχνότερα χρησιμοποιούμενος, προκειμένου να διαπιστωθεί η επάρκεια στην προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης, καθώς οι εμπορικές τράπεζες είναι εκείνες, που:

- ♦ επιδιώκουν να προσελκύουν την αγοραστική δύναμη του ευρέως καταναλωτικού κοινού,
- ♦ παρέχουν το πληρέστερο «πακέτο» τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών,
- ♦ αποτελούν το δυναμικότερο τμήμα του τραπεζικού συστήματος τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο,

Ενώ, συνήθως, οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες πελατείας και έχουν συγκεκριμένη επιχειρηματική αποστολή που είναι δυνατό να καθορίζεται έξωθεν, όπως π.χ. στη χώρα μας: το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, η Αγροτική Τράπεζα (τουλάχιστον μέχρι το 1994, οπότε μετατράπηκε σε εμπορική τράπεζα), η Ε.Τ.Β.Α. κ.λπ.

Τα πολεμικά γεγονότα που σημειώθηκαν στη χώρα και κάλυψαν ολόκληρη τη δεκαετία του '40 (Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και Εμφύλιος), αποδιάρθρωσαν πλήρως και την οικονομία. Το τραπεζικό σύστημα και ειδικότερα η περιφερειακή του διάσταση δεν ήταν δυνατό να αποτελέσει εξαίρεση.

Η πιο άμεση επίπτωση των γεγονότων αυτών ήταν η παύση λειτουργίας των περισσότερων από τις μικρού μεγέθους και τοπικής κυρίως σημασίας εμπορικές τράπεζες, γεγονός που φυσιολογικά οδήγησε και στο κλείσιμο των υποκαταστημάτων τους. Η μείωση του δικτύου των υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών στο σύνολο της χώρας διαμορφώθηκε στο 32%, με άμεση συνέπεια να αυξηθεί η ανισοκατανομή της προσφοράς τραπεζικών υπηρεσιών κατά 57%. Φυσικά, η φτώχεια σε συνδυασμό με τη νομισματική αστάθεια, που επικράτησε τουλάχιστον μέχρι το 1953 (οπότε ξεκίνησε το πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας), δεν άφηνε περιθώρια για αποταμίευση ενώ αντίστοιχα είχε κλονίσει την εμπιστοσύνη στο εθνικό νόμισμα.

Πάντως, από το 1953 άρχισε και πάλι η επέκταση του δικτύου υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ταυτόχρονα δομήθηκε εκ νέου η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, γενικότερα.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1950-1966 το δίκτυο υποκαταστημάτων των εμπορικών τραπεζών παρουσίασε συνολική αύξηση της τάξεως του 75%, προκαλώντας αντίστοιχα βελτίωση στην κατανομή της προσφοράς τραπεζικών υπηρεσιών κατά 35%.

Με βάση τον πίνακα, που ακολουθεί, διαπιστώνεται ότι η ίδρυση υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών από περίοδο σε περίοδο παρουσίαζε αυξητική τάση, με αποκορύφωμα το 1966, όταν στη διάρκεια ενός μόνο έτους ιδρύθηκαν 45 υποκαταστήματα.

Περίοδοι	Ιδρυθέντα υποκ/τα εμπορικών τραπεζών	Μέση ετήσια αύξηση υποκ/των εμπορικών τραπεζών	% Μεταβολή Μέσου Όρου
1950-1955	30	6	..
1955-1960	36	7	17 %
1960-1965	60	12	71 %
1965-1966	45	45	275 %
1950-1966	<i>Σύνολο:</i> 171	11	

(Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της έκδοσης «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζής της Ελλάδος»).

Παρά ταύτα, η κατά μέσο όρο ίδρυση περίπου 11 υποκαταστημάτων το χρόνο, σε όλη τη διάρκεια της 16-ετίας (1950-1966), δεν αποκατέστησε την κατανομή της προσφοράς τραπεζικών υπηρεσιών στα προπολεμικά της επίπεδα και ειδικότερα σε εκείνα του 1938.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση το δείκτη «κάτοικοι ανά υποκατάστημα εμπορικής τράπεζας» προκύπτει ότι το 1966 η προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών - σε επίπεδο χώρας - ήταν πιο άνισα κατανεμημένη, συγκριτικά με εκείνη του 1938, κατά 2%.

Στον πίνακα που ακολουθεί, παρατίθεται η εξέλιξη:

1. της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος της χώρας (απόλυτη και ποσοστιαία), και

2. της ποσοστιαίας κατανομής των υποκαταστημάτων τραπεζών (χωρίς το δίκτυο της Τράπεζας της Ελλάδος) και ειδικών πιστωτικών οργανισμών ανάμεσα στο κέντρο (περιοχή Αθηνών-Πειραιώς) και την περιφέρεια της χώρας, για το χρονικό διάστημα 1969-1995.

Ετη	Απόλυτα μεγέθη			Ποσοστιαίες Μεταβολές			Ποσοστιαία Κατανομή		
	Κέντρο	Περ/ρεια	Σύνολο	Κέντρο	Περ/ρεια	Σύνολο	Κέντρο	Περ/ρεια	Σύνολο
1969	205	561	766	..	..	..	27%	73%	100%
1977	359	710	1.069	75%	27%	40%	34%	66%	100%
1981	367	780	1.147	2%	10%	7%	32%	68%	100%
1991	494	1.005	1.499	35%	29%	31%	33%	67%	100%
1994	606	1.081	1.687	23%	8%	13%	36%	64%	100%
1995	752	1.225	1.977	24%	13%	17%	38%	62%	100%
1995-1969	21	26	47	10%	5%	6%	33%	67%	100%

(Πηγές δεδομένων:

1. Αντ. Χ. Ζητρίδη: «Το τραπεζικό σύστημα της Ελλάδος», Εκδ. της Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1977,
2. «Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπέζης της Ελλάδος», Εκδ. της Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1978, και
3. Υπηρεσίες της Τραπέζης της Ελλάδος).

Από την επεξεργασία των στοιχείων και για το σύνολο της περιόδου 1969-1995 (26-ετία), διαπιστώνεται ότι:

1. ο ετήσιος ρυθμός (απόλυτης) αύξησης υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών στην περιοχή Αθηνών-Πειραιώς ήταν 21, ενώ στην περιφέρεια 26 υποκαταστήματα.
2. ο ετήσιος ρυθμός (ποσοστιαίας) αύξησης των υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών στο κέντρο ήταν της τάξεως του 10%, υπερκαλύπτοντας έτσι τόσο εκείνον της περιφέρειας (5%) όσο και εκείνον (6%), που εμφάνιζε το σύνολο της χώρας.
3. η ποσοστιαία κατανομή δικτύου υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια διαμορφώθηκε στο 33% και 67%, αντίστοιχα.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την κατανομή της προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια (όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στον αριθμό των υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών), επισημαίνεται ότι από το 1981 μεταβάλλεται προς όφελος του κέντρου, σε βάρος της περιφέρειας.

Από τα παραπάνω μπορεί να συναχθεί ότι η περιοχή Αθηνών-Πειραιώς, δηλαδή το κέντρο της χώρας, αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί τον κατεξοχήν πόλο έλξης τραπεζικής δραστηριότητας. Αυτό επιβεβαιώνεται άλλωστε τόσο από τους ρυθμούς αύξησης των υποκαταστημάτων τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών στο κέντρο, αλλά και από την εξέλιξη που παρουσιάζει η κατανομή της προσφοράς εν γένει τραπεζικής εξυπηρέτησης μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Πολύ περισσότερο μάλιστα από τη στιγμή που ξεκίνησε η διαδικασία απελευθέρωσης/ απορύθμισης του τραπεζικού συστήματος της χώρας, καθώς η επιλογή του τόπου εγκατάστασης νέου υποκαταστήματος κυρίως εμπορικών τραπεζών, λόγω του σημαντικού κόστους που ενσωματώνει, έχει μετατραπεί σε ιδιαίτερα κρίσιμη και απολύτως ορθολογική απόφαση, που λαμβάνεται με καθαρά επιχειρηματικά κριτήρια και αποβλέπει στο κέρδος.

Μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί ότι η επικέντρωση του ενδιαφέροντος των εμπορικών τραπεζών και ως ένα βαθμό των ειδικών πιστωτικών οργανισμών στην περιοχή του κέντρου αποτελεί ένδειξη για τις οικονομικές ανισότητες, που υφίστανται στη χώρα μας, ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια.

Στη συνέχεια, λοιπόν, θα διερευνηθεί αν και κατά πόσο η εξέλιξη της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος συνδέεται με περιφερειακά μεγέθη της χώρας.

2.3. Η περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος και η περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας

Οι εμπορικές τράπεζες και οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί, που με τα τραπεζικά προϊόντα/ υπηρεσίες τους επιδιώκουν να προσελκύουν τις καταθέσεις ή να ενισχύουν την αγοραστική δύναμη των κατά τόπους *τελικών* καταναλωτικών μονάδων, είναι αναγκαίο να αναπτύσσουν δίκτυο υποκαταστημάτων και, κατά συνέπεια, να αποκτούν περιφερειακή διάσταση.

Το δίκτυο υποκαταστημάτων των συγκεκριμένων φορέων άσκησης λιανικής τραπεζικής δραστηριότητας συνιστά την περιφερειακή τους διάσταση, ενώ η κατανομή του στις περιφέρειες της χώρας αντιπροσωπεύει την περιφερειακή κατανομή της εκ μέρους τους προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Στη συγκεκριμένη ενότητα της μελέτης διερευνάται αν η περιφερειακή επέκταση και κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης ακολούθησε την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Για το σκοπό αυτό πραγματοποιείται η ποσοτική διερεύνηση που ακολουθεί με τη βοήθεια στατιστικών μέτρων και μεθόδων που χρησιμοποιούνται στην περιφερειακή ανάλυση.

2.3.1. Ποσοτική Ανάλυση

2.3.1.1. Παραδοχές και Υποθέσεις

Παραδοσιακά, η σημαντικότερη πηγή άντλησης κεφαλαίων για τις εμπορικές τράπεζες αλλά και για τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, που προσφέρουν λιανική τραπεζική εξυπηρέτηση, είναι οι αποταμιευτικές καταθέσεις ιδιωτών. Δηλαδή, το τμήμα της αγοραστικής δύναμης που κάθε φορά οι τελευταίοι αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση με την προσδοκία απόλαυσης υψηλότερης στο μέλλον.

Βασική σκοπιμότητα λοιπόν των κατά τόπους υποκαταστημάτων των συγκεκριμένων φορέων προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης είναι η

όσο το δυνατό μεγαλύτερη αξιοποίηση της ως άνω πηγής άντλησης κεφαλαίων σε τοπικό/ περιφερειακό επίπεδο. Αυτό άλλωστε προκύπτει και από το γεγονός ότι υπάρχουν υποκαταστήματα, τα οποία προσφέρουν μόνο τραπεζικά προϊόντα/ υπηρεσίες, που αποβλέπουν στην προσέλκυση της εκάστοτε και κατά τόπους αποσυρόμενης, από την τρέχουσα κατανάλωση, αγοραστικής δύναμης.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι βασικός παράγοντας κινητοποίησης της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από την ίδρυση υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών σε τοπικό/ περιφερειακό επίπεδο, είναι ο εισοδηματικός.

Για να διαπιστωθεί λοιπόν η σχέση που τυχόν υφίσταται μεταξύ της περιφερειακής επέκτασης και κατανομής της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, και της περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας, εκτιμάται ότι αρκεί να διερευνηθεί η κατανομή της πρώτης σε σχέση με την κατανομή του περιφερειακού διαθέσιμου εισοδήματος.

2.3.1.2. Επιλογή μεγεθών-Προσαρμογή δεδομένων και ανάλυσης

Ως αντιπροσωπευτικό μέγεθος της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης και της επέκτασής της σε περιφερειακό επίπεδο λαμβάνεται ο αριθμός των υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών, που λειτουργούν ανά περιφέρεια της χώρας.

Σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα των κατοίκων των περιφερειών να πραγματοποιούν αποταμιευτικές καταθέσεις εκτιμάται ότι το κατά κεφαλή διαθέσιμο περιφερειακό εισόδημα αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό μέτρο. Όμως, η έκταση της παραοικονομίας δημιουργεί σημαντική δυσκολία στην εκτίμηση του εν λόγω μέτρου, γεγονός που εξηγεί και την έλλειψη επίσημης εκτίμησής του.

Για το λόγο αυτό και για τις ανάγκες της παρούσας ανάλυσης ως ενδεικτικό μέτρο των περιφερειακών εισοδηματικών ανισοτήτων και, επομένως, της ανά περιφέρεια δυνατότητας πραγματοποίησης αποταμιευτικών καταθέσεων λαμβάνεται το περιφερειακό ΑΕΠ.

Αναφορικά με την ίδια την ποσοτική ανάλυση, αυτή ήταν απαραίτητο να προσαρμοστεί στην περιφερειακή διαίρεση της χώρας, που εφαρμόζει η Τράπεζα της Ελλάδος στην τήρηση των σχετικών στατιστικών στοιχείων.

Πιο συγκεκριμένα, η διαίρεση της χώρας σε περιφέρειες από την Τράπεζα της Ελλάδος συμπίπτει αριθμητικά με την επίσημη (δηλαδή 13 περιφέρειες). Διαφοροποίηση, όμως, υπάρχει ως προς τους νομούς που περιλαμβάνει καθεμιά από αυτές.

Στον πίνακα, που ακολουθεί, παρατίθενται συγκριτικά η επίσημη περιφερειακή διαίρεση της χώρας στις 13 περιφέρειες και η αντίστοιχη της Τράπεζας της Ελλάδος, καθώς και οι νομοί που απαρτίζουν καθεμιά από αυτές.

Επίσημη περιφερειακή διαίρεση της χώρας			Περιφερειακή διαίρεση της χώρας κατά την Τράπεζα της Ελλάδος		
α/α	Περιφέρεια	Νομοί	α/α	Περιφέρεια	Νομοί
1	Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	Έβρου, Ξάνθης, Ροδόπης, Καβάλας Δράμας	1	Θράκης	Έβρου, Ξάνθης, Ροδόπης
			2	Ανατολικής Μακεδονίας	Δράμας, Καβάλας, Σερρών
2	Κεντρικής Μακεδονίας	Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πέλλης, Πιερίας, Χαλκιδικής, Σερρών	3	Κεντρικής Μακεδονίας	Ημαθίας, Κιλκίς, Πέλλης, Πιερίας, Χαλκιδικής
			4	Θεσσαλονίκης	Θεσσαλονίκης
3	Δυτικής Μακεδονίας	Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Φλώρινας	5	Δυτικής Μακεδονίας	Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Φλώρινας
4	Ηπείρου	Άρτης, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Πρεβέζης	6	Ηπείρου	Άρτης, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Πρεβέζης
5	Θεσσαλίας	Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων	7	Θεσσαλίας	Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων
6	Ιονίων Νήσων	Ζακύνθου, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδας	8	Ιονίων Νήσων	Ζακύνθου, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδας

Επίσημη περιφερειακή διαίρεση της χώρας			Περιφερειακή διαίρεση της χώρας κατά την Τράπεζα της Ελλάδος		
α/α	Περιφέρεια	Νομοί	α/α	Περιφέρεια	Νομοί
7	Δυτικής Ελλάδας	Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας, Ηλείας	9	Στερεάς Ελλάδας	Αιτωλοακαρνανίας, Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας
8	Στερεάς Ελλάδας	Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας			
9	Αττικής	Αττικής	10	Αττικής	Αττικής
10	Πελοποννήσου	Αργολίδας, Αρκαδίας, Ηλείας, Κορινθίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας	11	Πελοποννήσου	Αργολίδας, Αρκαδίας, Αχαΐας, Ηλείας, Κορινθίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας
11	Βόρειου Αιγαίου	Λέσβου, Σάμου, Χίου	12	Νήσων Αιγαίου	Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Λέσβου, Σάμου, Χίου
12	Νότιου Αιγαίου	Δωδεκανήσου, Κυκλάδων			
13	Κρήτης	Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης, Χανίων	13	Κρήτης	Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνης, Χανίων

Επιπλέον, ο αριθμός των υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών, αντλήθηκε συγκεντρωτικά κατά περιφέρεια, και όχι κατά νομό.

Έτσι, η ποσοτική περιφερειακή ανάλυση, που ακολουθεί, προσαρμόστηκε στην εν λόγω περιφερειακή διαίρεση, καθώς τα πληθυσμιακά και εισοδηματικά στοιχεία ήταν διαθέσιμα σε επίπεδο νομού, γεγονός που επέτρεψε την πραγματοποίηση των απαιτούμενων ομαδοποιήσεων και, στη συνέχεια, της ανάλυσης.

2.3.1.3. Επιλογή μέτρων και μεθόδων

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν η περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης στη χώρα ακολούθησε την εξέλιξη της

αντίστοιχης κατανομής του ΑΕΠ, υπολογίστηκε ο *Συντελεστής Μεταβλητότητας* [Coefficient of Variation (=C.V.)]:

- i. του *περιφερειακού ΑΕΠ*, για τα έτη 1981, 1991 και 1994³¹.
 - ii. της *περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης*,
 - ♦ συνολικά, από τις εμπορικές τράπεζες και τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, αλλά και ξεχωριστά,
 - α από τις εμπορικές τράπεζες, και
 - β από τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,
- για τα έτη 1981, 1991, 1994 και 1995.

Και αυτό γιατί το εν λόγω μέτρο δίνει τις υπάρχουσες αποκλίσεις των τιμών του εκάστοτε εξεταζόμενου χαρακτηριστικού ως ποσοστό της κεντρικής τιμής του και επιτρέπει τη διενέργεια διαχρονικών συγκρίσεων³².

Στη συνέχεια, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, κατασκευάστηκαν οι Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz), προκειμένου να δειχθεί διαγραμματικά ο παρατηρούμενος βαθμός περιφερειακής συγκέντρωσης της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους:

- των εμπορικών τραπεζών,
- των ειδικών πιστωτικών οργανισμών, αλλά και
- συνολικά.

Ενώ, προκειμένου να διερευνηθεί η τυχόν ύπαρξη γραμμικής σχέσης που να συνδέει την περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης με το περιφερειακό ΑΕΠ υπολογίστηκε η Συνδιακύμανση (Covariation) των μεταβλητών αυτών λαμβανομένων ανά δύο.

³¹ Με βάση τις εκτιμήσεις που δημοσιεύτηκαν για το 1994 στο οικονομικό περιοδικό «ΕΠΙΛΟΓΗ»-Οικονομική Επισκόπηση 1996.

³² Α. Δ. Παπαδασκαλόπουλος: «Βασικές Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990, σελ. 29.

Πιο συγκεκριμένα, υπολογίστηκε η Συνδιακύμανση των παρακάτω ζευγών μεταβλητών:

1. του περιφερειακού ΑΕΠ και της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης³³, συνολικά,
2. του περιφερειακού ΑΕΠ και της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών³⁴, και
3. του περιφερειακού ΑΕΠ και της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των ειδικών πιστωτικών οργανισμών³⁵,

αφού προηγουμένως πραγματοποιήθηκε:

- i. *Διόρθωση* των αρχικών δεδομένων από τον αντίστοιχο μέσο τους,
- ii. *Τυποποίηση* των διορθωμένων από το μέσο τους δεδομένων (δηλαδή, διαίρεση κάθε διορθωμένου δεδομένου με την αντίστοιχη Μέση Απόκλιση του δείγματος), και
- iii. υπολογίστηκε το *Άθροισμα των Γινομένων* των τυποποιημένων πλέον στοιχείων³⁶.

Τέλος, προκειμένου να αντληθούν πιο ακριβείς πληροφορίες αναφορικά με τον παρατηρούμενο βαθμό συγκέντρωσης στην περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης στη χώρα, υπολογίστηκε ο Συντελεστής Gini-Hirschman.

Η επεξεργασία των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων και ο υπολογισμός των παραπάνω επιλεγέντων μέτρων παρατίθεται σε σχετικά παραρτήματα της εργασίας.

Επίσης, σε σχετικό παράρτημα, παρατίθεται η επεξεργασία των στοιχείων με βάση την οποία κατασκευάστηκαν οι Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz).

³³ Αριθμός Υποκαταστημάτων Εμπορικών Τραπεζών και Ειδικών Πιστωτικών Οργανισμών.

³⁴ Αριθμός Υποκαταστημάτων Εμπορικών Τραπεζών.

³⁵ Αριθμός Υποκαταστημάτων Ειδικών Πιστωτικών Οργανισμών.

³⁶ S. Sharma: «Applied Multivariate Techniques», Pub. John Wiley & Sons, Inc., N.Y., σελ. 36-39.

2.3.2. Παρουσίαση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων

Από τον υπολογισμό του Συντελεστή Μεταβλητότητας προέκυψαν τα αποτελέσματα, που εμφανίζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας αποτελεσμάτων από τον υπολογισμό του Συντελεστή Μεταβλητότητας (Coefficient of Variation)					
Μεγέθη:	Έτη:	1981	1991	1994 (f1)	1995
CV Περιφερειακού ΑΕΠ:		122%	113%	117%	..
CV Περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής Εξυπηρέτησης:		97%	101%	111%	118%
από <i>Εμπορικές Τράπεζες</i> :		122%	123%	113%	120%
από <i>Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς</i> :		57%	48%	89%	95%
(f1): Κατά το 1994 η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, μετατράπηκε σε Εμπορική Τράπεζα. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία ή εκτιμήσεις τους, με βάση τις οποίες θα (..): ήταν δυνατός ο υπολογισμός του συγκεκριμένου μέτρου.					

Διαπιστώνεται ότι:

α) Κατά τη δεκαετία 1981-1991, περιορίστηκε η ανισοκατανομή του περιφερειακού ΑΕΠ. Αντίθετα, στο σύνολό της η κατανομή του δικτύου υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών σε περιφερειακό επίπεδο έγινε πιο άνιση.

Από την ανάλυση της τελευταίας στα συστατικά της μέρη, δηλαδή στο τμήμα των εμπορικών τραπεζών και σε εκείνο των ειδικών πιστωτικών οργανισμών, διαπιστώνεται ότι κατά τη διαρρέυσσα δεκαετία:

- i. η ανισοκατανομή των υποκαταστημάτων των εμπορικών τραπεζών σε περιφερειακό επίπεδο παρουσίασε οριακή αύξηση, ενώ αντίθετα,
- ii. μειώθηκε εκείνη των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.

Προκύπτει, δηλαδή, ότι το δίκτυο των υποκαταστημάτων των ειδικών πιστωτικών οργανισμών (ουσιαστικά το δίκτυο υποκαταστημάτων της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος και του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου λειτούργησε εξισορροπητικά αναφορικά με τη συνολική προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης σε περιφερειακό επίπεδο.

Αντίθετα, κατά την εν λόγω περίοδο, η προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών διατήρησε τον περιφερειακό

της συγκεντρωτισμό και άρα την ανισοκατανομή της, παρουσιάζοντας μάλιστα τάση αύξησης.

β) Στο χρονικό διάστημα 1991-1994, αυξήθηκε η ανισοκατανομή του ΑΕΠ, όπως και εκείνη της συνολικής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, σε περιφερειακό επίπεδο.

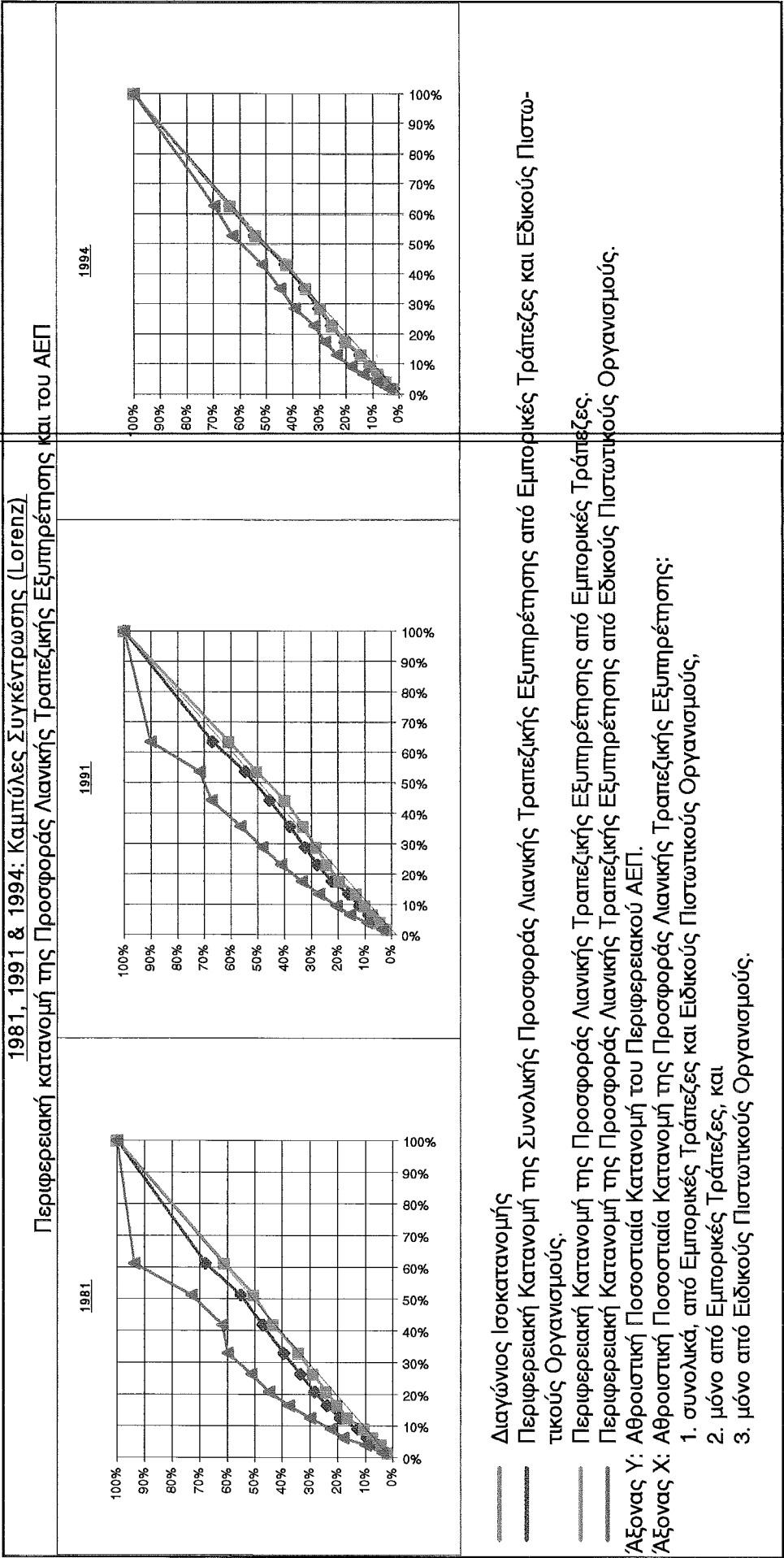
Εδώ επισημαίνεται ότι, η κατά το 1994 συντελεσθείσα μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος, ενός ειδικού πιστωτικού οργανισμού με σημαντικού μεγέθους δίκτυο υποκαταστημάτων, σε εμπορική τράπεζα, αν και οδήγησε σε μείωση της ανισοκατανομής της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών, προκάλεσε αντίστοιχα σημαντική αύξηση εκείνης εκ μέρους των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.

γ) Τέλος, το 1995, και μετά την καμπή που εμφανίστηκε το 1994, συνεχίστηκε η τάση αύξησης του περιφερειακού συγκεντρωτισμού αναφορικά με την προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, τόσο από τις εμπορικές τράπεζες όσο και από τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς.

Από τον υπολογισμό του Συντελεστή Μεταβλητότητας προκύπτει δηλαδή ότι ο περιφερειακός εισοδηματικός παράγοντας επηρέασε:

- *άμεσα* τις αποφάσεις των εμπορικών τραπεζών για την επέκταση του δικτύου των υποκαταστημάτων τους σε περιφερειακό επίπεδο, και
- *σε μικρότερο βαθμό* τις σχετικές αποφάσεις των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.

Σε ό,τι αφορά το βαθμό περιφερειακής συγκέντρωσης της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης αυτός είναι δυνατό να δειχθεί με την κατασκευή των Καμπυλών Συγκέντρωσης για τα έτη 1981, 1991 και 1994, που παρατίθενται στην επόμενη σελίδα.

Με βάση τις Καμπύλες Συγκέντρωσης, που κατασκευάστηκαν για τα έτη (1981, 1991 και 1994), προκύπτει ότι:

- ♦ η καμπύλη που αποδίδει την περιφερειακή κατανομή της συνολικής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, κατά το 1981 και το 1991, κείται ελαφρώς αριστερά της διαγωνίου ισοκατανομής. Δηλαδή, σε κάθε επίπεδο περιφερειακού ΑΕΠ λειτουργούσαν αθροιστικά περισσότερα υποκαταστήματα φορέων προσφοράς λιανικών τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών (δηλ. εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών).

Ειδικότερα, από την ανάλυση της εν λόγω προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης στα συστατικά της μέρη, δηλαδή σε εκείνο των εμπορικών τραπεζών και στο αντίστοιχο των ειδικών πιστωτικών οργανισμών διαπιστώνονται τα εξής:

1. Η περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών, κατά το 1981 ταυτιζόταν με τη διαγώνιο ισοκατανομής, ενώ κατά το 1991, κείμενη ελαφρώς δεξιά της, εμφανίζει ένταση της ανισοκατανομής. Δηλαδή, το ποσοστό των ανά περιφέρεια υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών σχεδόν ταυτιζόταν ή υπολειπόταν, ελαφρώς, του ποσοστού του ΑΕΠ, που βρισκόταν συγκεντρωμένο εκεί.
2. Η περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των ειδικών πιστωτικών οργανισμών τόσο κατά το 1981 όσο και κατά το 1991 βρισκόταν αριστερά της διαγωνίου ισοκατανομής. Δηλαδή, το ποσοστό των υποκαταστημάτων των συγκεκριμένων φορέων προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης ανά περιφέρεια υπερέκλυπε το αντίστοιχο ποσοστό του ΑΕΠ της, και άρα το επίπεδο ισοκατανομής.

Για τα συγκεκριμένα έτη, λοιπόν, επιβεβαιώνεται ο εξισορροπητικός ρόλος των υποκαταστημάτων των ειδικών πιστωτικών οργανισμών στην περιφερειακή κατανομή της συνολικής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Πιο συγκεκριμένα, οι εμπορικές τράπεζες ακολουθώντας, όπως προέκυψε, την εξέλιξη του περιφερειακού ΑΕΠ ενέτειναν το *συγκεντρωτισμό* της

περιφερειακής τους διάστασης, σε αντίθεση με τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς.

- ♦ η εξωγενής παρέμβαση στο τραπεζικό σύστημα που συντελέστηκε το 1994 είχε ως αποτέλεσμα τη συνολική αύξηση του περιφερειακού *συγκεντρωτισμού* της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης. Ειδικότερα, η κατά το συγκεκριμένο έτος μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος σε εμπορική τράπεζα οδήγησε σε μεγαλύτερη ισοκατανομή. Ταυτόχρονα, το γεγονός αυτό, όπως ήταν φυσικό, περιόρισε τον εξισορροπητικό ρόλο που ασκούσαν οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί αναφορικά με την προσφορά του συγκεκριμένου είδους τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Τα παραπάνω οδήγησαν στο να ελεγχθεί το ενδεχόμενο της τυχόν ύπαρξης γραμμικής σχέσης ανάμεσα στην περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ και την περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης. Για τη διερεύνηση του ενδεχομένου αυτού υπολογίστηκε η Συνδιακύμανση των μεταβλητών ανά ζεύγη.

Τόσο τα ζεύγη των μεταβλητών, για τα οποία υπολογίστηκε η Συνδιακύμανσή τους όσο και τα αποτελέσματα των υπολογισμών (βλέπε σχετικό παράρτημα), παρατίθενται στον πίνακα που ακολουθεί:

Αποτελέσματα υπολογισμού της Συνδιακύμανσης (Covariation) ανά ζεύγος τυποποιημένων μεταβλητών				
Έτη		1981	1991	1994
Ζεύγη Μεταβλητών:				
Περιφερειακό ΑΕΠ και συνολική περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης:		0,9861	0,9904	0,9944
Περιφερειακό ΑΕΠ και περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης <i>εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών.</i>		0,9929	0,9922	0,9944
Περιφερειακό ΑΕΠ και περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης <i>εκ μέρους των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.</i>		0,0603	0,3501	0,9782

Είναι γνωστό ότι η Συνδιακύμανση δύο τυποποιημένων μεταβλητών λαμβάνει πάντοτε τιμές στο διάστημα -1 και +1, όπου:

- (0) => δεν υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στις δύο εξεταζόμενες μεταβλητές,
 -1 => υπάρχει πλήρως αρνητική γραμμική σχέση ανάμεσα στις δύο εξεταζόμενες μεταβλητές, και
 +1 => υπάρχει πλήρως θετική γραμμική σχέση ανάμεσα στις δύο εξεταζόμενες μεταβλητές.

Με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν για τα συγκεκριμένα έτη συνάγεται ότι, γενικά, η περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης τείνει να αποκτήσει *πλήρως θετική γραμμική σχέση* με την περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ.

Αναλυτικότερα, στην αποκατάσταση της συγκεκριμένης σχέσης σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι οι εμπορικές τράπεζες, όπως προέκυψε, συνέδεσαν την επέκταση και, συνεπώς, την περιφερειακή κατανομή του δικτύου των υποκαταστημάτων τους με την περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ.

Στη συνέχεια, η γραμμική αυτή σχέση έγινε ακόμη πιο έντονη με την κατά το 1994 συντελεσθείσα μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος σε εμπορική τράπεζα.

Τα παραπάνω αποτελέσματα και ειδικότερα η γραμμική μεταξύ τους σχέση επιβεβαιώνεται και από τον υπολογισμό του Συντελεστή Gini-Hirschman, ο οποίος δίνει πιο ακριβείς πληροφορίες αναφορικά με την παρατηρούμενο βαθμό συγκέντρωσης του εκάστοτε εξεταζόμενου χαρακτηριστικού³⁷.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τα αποτελέσματα του εν λόγω Συντελεστή.

Αποτελέσματα Gini - Hirschman					
Έτη:		1981	1991	1994	1995
Χαρακτηριστικά:					
Περιφερειακό ΑΕΠ:		44%	42%	43%	..
Συνολική Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης:		39%	39%	41%	43%
Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες:		44%	44%	42%	43%
Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς:		32%	31%	37%	38%

³⁷ Α.Δ. Παπαδασκαλόπουλος: «Βασικές Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990, σελ. 39.

Παρατηρείται ότι ο βαθμός περιφερειακής συγκέντρωσης της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών ακολουθεί την εξέλιξη της αντίστοιχης κατανομής του ΑΕΠ.

Το ίδιο, όμως, φαίνεται να συμβαίνει και με το δίκτυο των υποκαταστημάτων των ειδικών πιστωτικών οργανισμών, ιδιαίτερα μετά την συντελεσθείσα μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος σε εμπορική τράπεζα.

2.3.3. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων

Η συνολική προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης στη χώρα διακρίνεται σε δύο ομάδες δικτύων υποκαταστημάτων.

Η πρώτη, αποτελείται από το δίκτυο των εμπορικών τραπεζών, ενώ, η δεύτερη, από εκείνο των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.

Κοινή αφετηρία και πρωταρχική σκοπιμότητα ανάπτυξης δικτύου και στις δύο περιπτώσεις είναι η προσέλκυση και συγκέντρωση -κυρίως με τη μορφή αποταμιευτικών καταθέσεων- του τμήματος εκείνου της κατά τόπους αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά οι κάτοχοί της αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση, με την προσδοκία (των κατόχων της) να απολαύσουν υψηλότερη στο μέλλον.

Επί δεκαετίες, και οι δύο αυτές ομάδες φορέων άσκησης λιανικής τραπεζικής δραστηριότητας -εμπορικές τράπεζες και ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί- λειτουργούσαν σε ένα «περιβάλλον», που χαρακτηριζόταν από εκτεταμένη κρατική παρέμβαση. Η εν λόγω παρέμβαση, από το 1946 μέχρι και το 1982 -διάρκεια λειτουργίας της Νομισματικής Επιτροπής- έμμεσα με σειρά πιστωτικών και νομισματικών κανόνων αλλά και άμεσα επηρέαζε και την επέκταση και κατανομή της περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος.

Παρά ταύτα, από την ανάλυση που προηγήθηκε, διαπιστώθηκε ότι η περιφερειακή διάσταση κάθε ομάδας φορέων άσκησης λιανικής τραπεζικής δραστηριότητας ακολούθησε διαφορετικό πρότυπο εξέλιξης.

Πιο συγκεκριμένα, η επέκταση και κατανομή του δικτύου υποκαταστημάτων των εμπορικών τραπεζών συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό και τείνει να αποκτήσει πλήρως θετική γραμμική σχέση με την αντίστοιχη κατανομή του ΑΕΠ. Κάτι που δεν ισχύει στην περίπτωση της περιφερειακής διάστασης των ειδικών πιστωτικών οργανισμών, οι οποίοι προσφέρουν λιανική τραπεζική εξυπηρέτηση.

Αναλυτικότερα, σε ό,τι αφορά:

1. τις *εμπορικές τράπεζες*, διαπιστώθηκε ότι ο βαθμός περιφερειακής συγκέντρωσης του δικτύου υποκαταστημάτων τους σχεδόν ταυτίζεται με τον αντίστοιχο βαθμό περιφερειακής συγκέντρωσης του ΑΕΠ.

Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ότι:

- Οι αποφάσεις των εμπορικών τραπεζών αναφορικά με την επέκταση και περιφερειακή κατανομή του δικτύου των υποκαταστημάτων τους επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την αντίστοιχη εξέλιξη και κατανομή του περιφερειακού ΑΕΠ.
- Η εκ μέρους τους κινητοποίηση και επέκταση της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης σε περιφερειακό επίπεδο ήλθε ως συνέχεια της επίτευξης ενός ελάχιστου επιπέδου οικονομικής μεγέθυνσης και αστικής ανάπτυξης ανά περιφέρεια.
- Αν και λειτουργούσαν υπό συνθήκες εκτεταμένου, αν και έμμεσου, κρατικού ελέγχου (Υποχρεωτικές Καταθέσεις στην Τράπεζα της Ελλάδος, Πιστωτικοί Κανόνες κ.λπ.), οι αποφάσεις τους για την ανάπτυξη του δικτύου τους είναι δυνατό να θεωρηθούν οικονομικά ορθολογικές, αν θεωρηθεί ότι το ΑΕΠ αποτελεί αξιόπιστο κριτήριο αναφορικά με τη δυνατότητα των κατοίκων μιας περιφέρειας να πραγματοποιούν αποταμιευτικές καταθέσεις.

2. τους *ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς*, προέκυψε ότι η περιφερειακή επέκταση της εκ μέρους τους λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης δεν έλαβε υπόψη τον περιφερειακό εισοδηματικό παράγοντα. Αντίθετα, σε ποσοστιαία κλίμακα, σε κάθε επίπεδο περιφερειακού ΑΕΠ αντιστοιχούσαν περισσότερα υποκαταστήματα ειδικών πιστωτικών οργανισμών.

Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ότι:

- Οι εν λόγω οργανισμοί σε σχέση με την επέκταση και κατανομή της περιφερειακής τους διάστασης δεν κινήθηκαν με βάση την περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ.
- Το δίκτυό τους αναπτύχθηκε και χρησιμοποιήθηκε άμεσα από το κράτος προκειμένου να είναι δυνατή η κατά τόπους συλλογή αποταμιευτικών καταθέσεων από το κοινό. Στη συνέχεια, οι εν λόγω αποταμιεύσεις χρηματοδοτούσαν την εκάστοτε κυβερνητική οικονομική πολιτική.
- Για την επιτυχήστερη εκπλήρωση της αποστολής τους αναφορικά με την άντληση καταθέσεων σε περιφερειακό επίπεδο λειτουργούσαν *συμπληρωματικά* προς το δίκτυο των εμπορικών τραπεζών και σε μικρότερες αστικές περιοχές.

Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι γενικά η περιφερειακή κατανομή της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης παρουσιάζει αντίστοιχο προς την κατανομή του περιφερειακού ΑΕΠ συγκεντρωτισμό. Και μάλιστα ο συγκεντρωτισμός αυτός αυξάνεται από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80, όταν αρχίζει η σταδιακή απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, στο πλαίσιο της δημιουργίας του ενιαίου ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού χώρου.

Προκύπτει λοιπόν ότι η περιφερειακή κατανομή του δικτύου υποκαταστημάτων των εμπορικών τραπεζών αναδεικνύει, με αυξημένο βαθμό αξιοπιστίας, τις περιφερειακές οικονομικές ανισότητες της χώρας.

3. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ & ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΣ

3.1. Το μεταπολεμικό μοντέλο συσσώρευσης και ο ρόλος του εθνικού τραπεζικού συστήματος

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι εθνικές οικονομίες έπρεπε να ανασυνταχθούν και να ξαναβρουν ή να αποκτήσουν μια θέση στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας και τις νέες ισορροπίες που επρόκειτο να δημιουργηθούν.

Στη φάση αυτή οι έννοιες της ανάπτυξης και της εκβιομηχάνισης ήταν ταυτόσημοι όροι. Το πρόβλημα, δηλαδή, δεν ήταν αν θα έπρεπε ή όχι να γίνει εκβιομηχάνιση, αλλά πώς αυτή θα επιτυγχανόταν το συντομότερο δυνατό³⁸. Ενώ βασικός ήταν ο ρόλος που επρόκειτο να διαδραματίσει το ίδιο το κράτος για το σκοπό αυτό.

Έτσι, μέχρι τη δεκαετία του '70, οι σχέσεις συσσώρευσης του κεφαλαίου οριοθετήθηκαν εθνικά και προσαρμόστηκαν στους συμβιβασμούς που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των δυνάμεων: του κεφαλαίου, της εργασίας και του κράτους. Οι κεντρικές σχέσεις της συσσώρευσης, η μισθωτή σχέση απασχόλησης, η εμπορική σχέση, οι σχέσεις διανομής και οι σχέσεις συνεργασίας συγκροτήθηκαν στο στενό πλαίσιο που οριοθετούσε ο χώρος του κράτους-έθνους.

Εδώ ακριβώς βρίσκεται ο ουσιαστικός *νεωτερισμός* της μεταπολεμικής συσσώρευσης και αυτού που ονομάστηκε «κεϋνσιανή επανάσταση»³⁹. Δηλαδή, ο έμμεσος επηρεασμός της ζήτησης με κρατικές δαπάνες, η επέκταση του πιστωτικού συστήματος και του δανεισμού σε σχέση με την αύξηση των μισθών και των ονομαστικών τιμών, η φορολογική υποστήριξη των επενδύσεων, ο έλεγχος των επιτοκίων δανεισμού και των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Οι ρυθμίσεις αυτές ανέδειξαν το κράτος σε σημαντικό καταναλωτή, σε εγγυητή της εργασίας, σε διαχειριστή της ζήτησης και σε προγραμματιστή. Καθιερώθηκε,

³⁸ Π.Α. Ρέππας: «Οικονομική Ανάπτυξη-Θεωρίες και Στρατηγικές», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991, σελ. 199.

³⁹ Νικ. Κομνηνός: «Τεχνοπόλεις & στρατηγικές ανάπτυξης στην Ευρώπη», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1993, σελ. 29.

δηλαδή, ένα σύστημα αύξησης και διανομής του πλούτου σύμφωνα με σαφείς κανόνες συμβιβασμού μεταξύ των επιχειρήσεων, των εργαζομένων και του κράτους.

Από το 1945 έως το 1974 στις περισσότερες χώρες της δυτικής Ευρώπης, παρά τις αντιθέσεις ως προς την πραγματοποίηση και τη διανομή της «αξίας», διαμορφώθηκε μια μακροπρόθεσμη ισορροπία στις σχέσεις συσσώρευσης του κεφαλαίου. Οι συνθήκες συσσώρευσης ήταν σημαντικά διαφορετικές στη Μ. Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία και Δ. Γερμανία. Παρά ταύτα, παρατηρήθηκε μια κανονικότητα στις μεταβολές: της παραγωγικότητας, της τεχνικής σύνθεσης του κεφαλαίου και της κοινωνικής κατανάλωσης, γεγονός που επέτρεψε σε ορισμένους ερευνητές να θεωρήσουν ότι η συσσώρευση πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με το ίδιο μοντέλο σχέσεων. Δηλαδή, ότι οι εθνικές ακολουθίες συσσώρευσης εντάσσονταν στο ίδιο καθεστώς⁴⁰.

Κατά την ίδια περίοδο, στις χώρες της νότιας Ευρώπης: Πορτογαλία, Ισπανία και Ελλάδα, αναπτύχθηκαν διαφορετικά καθεστώτα συσσώρευσης, που επίσης εξασφάλιζαν υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Στις χώρες αυτές όμως οι επενδύσεις στηρίχθηκαν κυρίως στον εξωτερικό δανεισμό και την εγκατάσταση πολυεθνικών επιχειρήσεων. Η εργασία στις μεγάλες επιχειρήσεις οργανώθηκε σύμφωνα με το μοντέλο του Τέϊλορ, αλλά οι αμοιβές εργασίας παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα. Η εσωτερική αγορά ήταν περιορισμένη και οι εξαγωγές εξυπηρετούσαν το εξωτερικό χρέος, που προκαλούσαν οι επενδύσεις (με εξωτερικό δανεισμό)⁴¹. Αυτή η μορφή συνδεδεμένης ανάπτυξης ονομάστηκε «περιφερειακός φορντισμός»⁴². Ένας ατελής φορντισμός με περιορισμένη την εσωτερική αγορά και βιομηχανική παραγωγή, η οποία σε μεγάλο βαθμό απορροφήθηκε από τις χώρες του βιομηχανικού κέντρου.

Αυτή η τριακονταετής περίοδος υπήρξε για την Ευρώπη περίοδος κοινωνικής ειρήνης και υλικής ευημερίας. Όμως, ο πλούτος, οι θέσεις εργασίας,

⁴⁰ Νικ. Κομνηνός: «Τεχνοπόλεις & στρατηγικές ανάπτυξης στην Ευρώπη», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1993, σελ. 27.

⁴¹ Κ. Βεργόπουλος: «Η Απο-ανάπτυξη σήμερα. Δοκίμιο για τη Δυναμική της Στασιμότητας στη Νότια Ευρώπη», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1986. Α. Liepitz: «Αυταπάτες και Θαύματα», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1990.

⁴² Α. Liepitz: «Αυταπάτες και Θαύματα», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1990.

τα εισοδήματα, δεν κατανεμήθηκαν ομοιόμορφα στο χώρο, αλλά συγκεντρώθηκαν σε ορισμένες περιοχές.

Μια πιο συστηματική καταγραφή της γεωγραφίας της συσσώρευσης, στο εσωτερικό κάθε χώρας, δείχνει ότι οι φορείς και οι σχέσεις της συσσώρευσης πολώθηκαν γεωγραφικά σε ένα μικρό αριθμό κέντρων.

Στον πίνακα, που ακολουθεί, παρατίθεται συνοπτικά η γεωγραφική κατανομή των φορέων και σχέσεων συσσώρευσης σε 4 ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60.

♦ Γαλλία	οι 9 μεγαλύτερες πόλεις	
	συγκέντρωναν:	– το 43% του πληθυσμού – το 50% του ενεργού πληθυσμού – το 50% του δευτερογενούς τομέα και – το 52% του τριτογενούς τομέα.
♦ Μ. Βρετανία	οι 7 κύριες μητροπόλεις	
	συγκέντρωναν:	– το 45% του μεταποιητικού τομέα.
♦ Ισπανία	τα μεγάλα κέντρα της Ανδαλουσίας, Καταλωνίας Μαδρίτης και Βαλένσια, συγκέντρωναν:	– το 56% του πληθυσμού και – το 58% του εγχώριου προϊόντος.
♦ Ελλάδα	οι 8 μεγαλύτερες πόλεις	
	συγκέντρωναν:	– το 40% του πληθυσμού, – το 67% των μισθωτών, – το 70% του δευτερογενούς, – το 70% του λιανικού εμπορίου και – το 70% του χονδρεμπορίου.

(ΠΗΓΗ: Κομνηνός 1986 α')

Σε κάθε χώρα και στο πλαίσιο που οριοθετούσε το συγκεκριμένο μοντέλο συσσώρευσης, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της εκβιομηχάνισής της, επιλέχθηκαν ορισμένοι κλάδοι, κυρίως μεταποιητικοί, που αναγορεύθηκαν σε *ηγετικούς*.

Οι συγκεκριμένοι κλάδοι αναπτυσσόμενοι θα έπαιζαν το ρόλο της «ατμομηχανής» της όλης αναπτυξιακής προσπάθειας και διαδικασίας της κάθε χώρας. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως, για να κατευθυνθούν οι απαραίτητες επενδύσεις στους συγκεκριμένους κλάδους, ήταν ο έλεγχος, εκ μέρους των

κυβερνήσεων, του μακροοικονομικού μεγέθους της *αποταμίευσης* και ιδιαίτερα των μηχανισμών ανακατανομής του. Στην ουσία, δηλαδή, ο έλεγχος του τραπεζικού συστήματος, που ήταν ο κατεξοχήν φορέας συγκέντρωσης και, υπό προϋποθέσεις, διανομής της αποταμίευσης, υπό μορφή δανείων.

Η επίτευξη του ενδιάμεσου, αλλά αποφασιστικής σημασίας, αυτού στόχου έγινε δυνατή με την εισαγωγή ενός πυκνού πλέγματος αυστηρών και λεπτομερών ρυθμίσεων, που αφορούσαν το σύνολο των τομέων τραπεζικής δραστηριότητας, αλλά και τον τρόπο λειτουργίας των ιδίων των τραπεζικών ιδρυμάτων. Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις αυτές αφορούσαν:

- ♦ τη διάρθρωση του παθητικού (πηγή κεφαλαίων) και του ενεργητικού των τραπεζικών ιδρυμάτων,
- ♦ τα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων,
- ♦ το τιμολόγιο των προμηθειών που εισέπρατταν τα τραπεζικά ιδρύματα για τις υπηρεσίες που προσέφεραν.

Πολιτικές επιδότησης επιτοκίου, κυβερνητικών εγγυήσεων, φοροαπαλλαγών και αναχρηματοδότησης ήταν αυτές που χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλη έκταση από τις κυβερνήσεις πολλών χωρών, προκειμένου οι πιστώσεις να κατευθυνθούν στους ευνοούμενους κλάδους, που είχαν επιλεγεί ως ηγετικοί.

Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του '70 το τραπεζικό σύστημα των περισσότερων χωρών της Δύσης χαρακτηριζόταν από υψηλό βαθμό εξειδίκευσης, με σημαντικά εμπόδια εισόδου στον κλάδο, με τα τμήματα της εγχώριας αγοράς που εξυπηρετούσαν οι τράπεζες, λόγω των ρυθμίσεων, να είναι σχεδόν θεσμικά προστατευμένα και, συνεπώς, με ιδιαίτερα περιορισμένα τα περιθώρια για την ανάπτυξη του ανταγωνισμού.

Ο έλεγχος, όμως, επεκτεινόταν και στην περιφερειακή διάσταση των τραπεζικών ιδρυμάτων, όπως λ.χ. στις Η.Π.Α., όπου ο νόμος McFadden, επισήμως τουλάχιστον, περιόριζε τη δυνατότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων να επεκτείνουν

το δίκτυο των υποκαταστημάτων τους σε άλλες Πολιτείες, εκτός εκείνης όπου είχαν την κύρια εγκατάστασή τους⁴³.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι οι εθνικές αγορές χρήματος και κεφαλαίου κατέληξαν να είναι κάθε άλλο παρά αμερόληπτοι και αποτελεσματικοί μηχανισμοί ανακατανομής των αποταμιεύσεων από τους πλεονασματικούς στους ελλειμματικούς τομείς και μάλιστα εκείνους με τις κάθε φορά καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης. Ή από τις πλεονασματικές προς τις ελλειμματικές περιφέρειες.

Τα τραπεζικά ιδρύματα λειτουργούσαν κυρίως στο πλαίσιο του κράτους-έθνους ως μηχανισμοί συλλογής της εκάστοτε αποσυρόμενης από την τρέχουσα κατανάλωση αγοραστικής δύναμης και τη διοχέτευσή της στους διάφορους τομείς υπό τις προϋποθέσεις εκείνες, που είχε θεσπίσει το καθεστώς των αυστηρών κυβερνητικών ρυθμίσεων.

Εξαίρεση αποτελούσαν οι διεθνείς τράπεζες που στην ουσία ακολουθούσαν τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, της χώρας τους, στις υπερεθνικές τους δραστηριότητες.

3.2. Η κρίση του μεταπολεμικού μοντέλου συσσώρευσης και οι νέες συνθήκες στη οικονομική γεωγραφία

Κατά τον Palloix⁴⁴ και την Perrons, η οικονομική ιστορία⁴⁵ του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής διαιρείται σε τρία βασικά στάδια, τα οποία οριοθετούνται από τη *διεθνοποίηση*.

1) των εμπορευμάτων,

⁴³ Δ.Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1992.

⁴⁴ Ch. Palloix: The self-expansion of capital on a world scale, Review of Radical Political Economics, IX, Summer 1977.

⁴⁵ Λ. Λαμπριανίδης: Σημειώσεις περιφερειακής Οικονομικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας 1990, Θεσ/νίκη.

- 2) του κεφαλαίου, και
- 3) της παραγωγής.

Κάθε στάδιο αποτελεί προπομπό του επομένου, από το οποίο στη συνέχεια επικαλύπτεται, ενώ ταυτόχρονα σηματοδοτεί, δρομολογεί και προσδιορίζει νέες σχέσεις συσσώρευσης και *χωροθέτησης* στην παγκόσμια οικονομία.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70, ξεκίνησε το τρίτο στάδιο, αυτό της διεθνοποίησης της παραγωγής, που ταυτόχρονα οδήγησε στη διεθνοποίηση των αγορών και της τεχνολογίας.

Ειδικότερα, στις υπανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά και στο εσωτερικό των αναπτυγμένων χωρών δεν μεταφερόταν πλέον μόνο τελικά προϊόντα (στάδιο διεθνοποίησης των εμπορευμάτων) ή κεφάλαιο και θυγατρικές βιομηχανίες για την παραγωγή προϊόντων, που προοριζόταν για την τοπική αγορά (στάδιο διεθνοποίησης του κεφαλαίου). Είχε μεταφερθεί και η παραγωγή τμημάτων προϊόντων. Η παραγωγή δηλαδή δεν ολοκληρωνόταν πλέον σε έναν χώρο⁴⁶, τον εθνικό, αλλά στον παγκόσμιο. Έτσι, οι επιχειρήσεις, οι κλάδοι παραγωγής και οι εθνικές οικονομίες, αποκτούσαν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα μέσω των διασυνδέσεών τους με δραστηριότητες εγκατεστημένες σε διαφορετικές, ανά τον κόσμο, χωρικές ενότητες⁴⁷. Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των επιχειρήσεων, δηλαδή, έπαψαν να συνδέονται με τον εθνικό τους χώρο και συνδέθηκαν με τον παγκόσμιο. Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης ήταν οι επιχειρησιακές στρατηγικές να γίνουν περισσότερο από ποτέ διεθνοποιημένες.

Ταυτόχρονα, όμως, η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής, η διασπορά της στον παγκόσμιο χώρο, συνοδεύτηκε με αύξηση της τάσης επιχειρηματικού και περιφερειακού συγκεντρωτισμού του κεφαλαίου. Οι 500 μεγαλύτερες

⁴⁶ M. Porter, Changing patterns of international competition, California Management Review, 1986, No 2.

⁴⁷ OECD, TEP, Draft Background Report, General Introduction, Paris, 1990.

πολυεθνικές επιχειρήσεις έφθασαν να ελέγχουν⁴⁸ το 70% του παγκόσμιου εμπορίου και το 80% των παγκόσμιων επενδύσεων.

Η τάση συγκεντρωτισμού εμφανίστηκε και στον τραπεζικό-χρηματοδοτικό τομέα και στις υπηρεσίες. Το 1985, οι 100 μεγαλύτερες πολυεθνικές τράπεζες είχαν ένα δίκτυο 4.660 καταστημάτων⁴⁹.

Η διεθνοποίηση της οικονομίας, όπως ήταν φυσικό, οδήγησε σε κρίση του εθνικού μοντέλου ανάπτυξης. Στο κεϋνσιανό μοντέλο ανάπτυξης, που ήταν άλλωστε το κυρίαρχο κατά τη χρονική περίοδο 1945-1974, η γεωγραφία της παραγωγής ήταν εθνική και αφορούσε κυρίως την εντατική ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς. Εν ολίγοις, ήταν ένα μοντέλο *προστατευτισμού* της εθνικής αγοράς από τον εξωτερικό ανταγωνισμό, έτσι ώστε οι παραγωγοί μαζικών προϊόντων να αποζημιώνονται για το κόστος των επενδύσεών τους.

Όσο λοιπόν η δυναμική της οικονομικής δραστηριότητας μετατοπιζόταν στο παγκόσμιο επίπεδο, το κεϋνσιανό μοντέλο ανάπτυξης αδυνατούσε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Αυτό συνέβαινε, γιατί:

- 1) η περιφερειακή επέκταση και κατανομή του κεφαλαίου και της παραγωγής στο διεθνή χώρο απαιτούσε το κεφάλαιο να είναι ελεύθερο από προστατευτικούς περιορισμούς και ρυθμίσεις αναφορικά με τις «μετακινήσεις» του. Αυτό, όμως, συνεπαγόταν την απορύθμιση⁵⁰ των κρατικών περιορισμών που ήταν συνυφασμένοι με την ύπαρξη της κεϋνσιανής ρύθμισης.
- 2) ο γιγαντισμός των μονάδων παραγωγής, σε επίπεδο χώρας, δημιούργησε το «μαζικό συνδικάτο» και αύξησε τη διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων, που σε συνδυασμό με τις κεϋνσιανές ρυθμίσεις (κοινωνικές παροχές, κατώτατο ημερομίσθιο, έμμεσος μισθός κ.λπ.), αύξησε το κόστος εργασίας και κατά συνέπεια το κόστος παραγωγής. Το γεγονός αυτό ώθησε τις επιχειρήσεις να αποκεντρώσουν και να διεθνοποιήσουν την παραγωγή τους σε χώρες, όπου η προσφορά του εργατικού δυναμικού ήταν συγκριτικά χαμηλότερου κόστους.

⁴⁸ Τ. Φωτόπουλος, Ελευθεροτυπία, 10 Δεκεμβρίου 1992.

⁴⁹ Χ. Περράκης: «Διαδικασίες διεθνοποίησης της παραγωγής και του κεφαλαίου» Οικονομικό Δελτίο της Εμπορικής Τράπεζας, Οκτ.-Δεκ., 1991, Αθήνα.

⁵⁰ A. Roobeek, The crisis of fordism and a new technological paradigm, Futures No 19, April, 1987.

3) η αυξανόμενη τάση για διεθνοποίηση του κεφαλαίου προσέκρουσε σε ορισμένα τεχνικά όρια, συνυφασμένα με τη δομή του φορντικού τεχνολογικού προτύπου, που αποτελούσε την τεχνολογική δομή του παρεμβατικού κράτους.

Ουσιαστικά, λοιπόν, το διεθνές οικονομικό περιβάλλον, δεν αποτελούσε πλέον μια *εξωγενή* μεταβλητή. Αντίθετα, επηρέαζε καθοριστικά τις εθνικές οικονομίες.

Η ζήτηση για προϊόντα αντιμετωπιζόταν πλέον ως μέγεθος άμεσα συνδεδεμένο με την αύξηση ή μείωση της ζήτησης για εξαγωγές.

Ενώ, το κόστος εργασίας ως μέγεθος λαμβανόταν πια σοβαρά υπόψη μεταξύ των ανταγωνιστικών χωρών⁵¹.

Η τεχνολογική ανανέωση του παραγωγικού εξοπλισμού ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την πρόσβαση της κάθε επιχείρησης σε διεθνείς οργανισμούς έρευνας, τη συμμετοχή τους σε διακρατικές συμφωνίες και υπερεθνικές συνεργασίες.

Η νέα αυτή πραγματικότητα, και κυρίως η διεθνοποίηση της παραγωγής, των αγορών και της τεχνολογίας, οδήγησε αναπόφευκτα σε αναδιάρθρωση του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας και των παραγωγικών σχέσεων και δυνάμεων και επέφερε τις παρακάτω αλλαγές⁵² στην παγκόσμια οικονομία:

1. Αποδυνάμωση του εθνικού κράτους, των προστατευτικών μηχανισμών του κεϋνσιανού υποδείγματος, μέσω της αύξησης των πιέσεων σε κλάδους παραγωγής που στήριζαν το συγκριτικό τους πλεονέκτημα στην κρατική προστασία, στις επιδοτήσεις, στους δασμούς κ.λπ.
2. Μετατόπιση των αποφάσεων από το εθνικό στο υπέρ-εθνικό επίπεδο (π.χ. ΕΟΚ) και από το επίπεδο του κράτους στις αποφάσεις των πολυεθνικών και την ελευθερία της αγοράς.

⁵¹ Μ. Χατζηπροκοπίου- Η. Κατσίκας, Η στασιμότητα της ελληνικής οικονομίας, Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τ. 3, 1990.

⁵² Δρ. Χ. Ναξάκης, «Η παγκοσμιοποίηση, της παραγωγής των αγορών και της τεχνολογίας», Οικονομικά Χρονικά, Μηνιαία έκδοση του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας, Τ. 94, Αύγ.-Σεπτ.-Οκτ. 1996.

3. Η παραγωγή παγκοσμιοποιήθηκε και τα προϊόντα παραγόταν πλέον σε διαφορετικές χωρικές/ γεωγραφικές ενότητες, αλλά ολοκληρωνόταν στον παγκόσμιο χώρο, τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα ήταν πλέον συνδεδεμένα με την επιχείρηση και λιγότερο με τη χώρα εγκατάστασής της⁵³.

Οι μεγάλες επιχειρήσεις (Fiat, Olivetti, Benetton, General Motors, κ.λπ.) ήδη προχώρησαν σε μια αποκεντρωτική κίνηση στον εθνικό ή παγκόσμιο χώρο, διασπώντας την παραγωγή τους σε μικρότερα εργοστάσια και διασπείροντάς τα στον παγκόσμιο χώρο. Τα τελευταία, πολλές φορές συνεργάζονται με ένα δίκτυο μικρομεσαίων επιχειρήσεων ή υπεργολάβων.

Η τεχνολογία της πληροφορικής συνέβαλε στην παραπάνω κατεύθυνση γιατί προσέφερε στις επιχειρήσεις ένα σημαντικό πλεονέκτημα, αφού μείωσε τη σημασία της απόστασης ως παράγοντα κόστους, μεταβάλλοντας τη γεωγραφία της παραγωγής και οδηγώντας σε αναδιάρθρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Το γεγονός αυτό επέτρεψε τη μεταφορά αύλων εμπορευμάτων (υπηρεσιών), που μέχρι τότε δεν ήταν δυνατό να αποθηκευθούν και καταναλωθούν μακριά από τον τόπο παραγωγής τους. Ο *διαχωρισμός* της παραγωγής υπηρεσιών, πληροφορίας και γνώσης από το χώρο κατανάλωσής της ήταν πλέον γεγονός.

4. Η τάση διεθνοποίησης ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο μέσω της δημιουργίας διεπιχειρησιακών συμφωνιών, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα για τη συλλογική αξιοποίηση των ατομικών πλεονεκτημάτων της κάθε επιχείρησης.

Οι επιχειρήσεις συγκροτούσαν πλέον τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα σε παγκόσμιο επίπεδο, αφού προηγουμένως είχαν συνεργασθεί με τοπικούς πόρους (υποδομές, εργατικό δυναμικό κ.λπ.). Επί παραδείγματι, αμερικανικές επιχειρήσεις ανέθεταν ερευνητικά προγράμματα σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια ή ιαπωνικές επιχειρήσεις σε αμερικανικά πανεπιστήμια, και αντιστρόφως.

5. Η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής όμως οδήγησε σε διεθνοποίηση της ζήτησης και των καταναλωτικών προτύπων, σε αυξανόμενη διαφοροποίηση των

⁵³ Τ. Γιαννίτσας: Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και οι επιπτώσεις στην τεχνολογική οργάνωση της ελληνικής οικονομίας, Συμπόσιο Πολυτεχνείου Κρήτης, 1992.

παραγομένων προϊόντων, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται στη διαφοροποιημένη και κυμαινόμενη ζήτηση των διαφόρων χωρών.

Όσο η προσφορά κατευθυνόταν στην εσωτερική αγορά, η ζήτηση ήταν ομοιογενής και τα προϊόντα τυποποιημένα. Αυτό όμως δεν ήταν δυνατό να ισχύσει όταν τα παραγόμενα προϊόντα απευθυνόταν σε αγορές που εκτείνονται σχεδόν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης.

6. Η οικονομική ανάπτυξη σε συνθήκες διεθνοποίησης, όλο και περισσότερο, εξαρτάται από τις δομές και λειτουργίες του «τεχνο-οικονομικού συστήματος»⁵⁴, που περιλαμβάνει:

- τον *πόλο της επιστήμης*, όπου λειτουργούν τα πανεπιστημιακά, κρατικά, επιχειρησιακά ή ανεξάρτητα κέντρα, παράγοντας βασική και εφαρμοσμένη έρευνα.
- τον *πόλο της τεχνολογίας*, όπου λειτουργούν οι βιομηχανίες παραγωγής νέων τεχνολογικών μέσων, λογισμικού, οι οργανισμοί τυποποίησης που παράγουν βιομηχανικά προϊόντα.
- τον *πόλο των υπηρεσιών*, όπου συνυπάρχουν οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, οι οργανισμοί επιμόρφωσης και παροχής υπηρεσιών marketing και management, τα γραφεία παραγωγής σχεδίου και διαφήμισης, οι εκδοτικοί και ερευνητικοί οργανισμοί παραγωγής και έκδοσης τεχνικών άρθρων, κ.λπ.
- τον *πόλο της αγοράς*, όπου δραστηριοποιούνται οι εμπορικές επιχειρήσεις διανομής αγαθών, υπηρεσιών, κ.λπ.

Προκύπτει επομένως ότι:

- ♦ Η διεθνοποίηση των συναλλαγών σε παγκόσμιο επίπεδο,
- ♦ Οι αλληλοεξαρτώμενες αγορές,
- ♦ Η αυξανόμενη τάση απελευθέρωσης του πολυμερούς εμπορίου,
- ♦ Ο ρόλος και η φύση των σύγχρονων πολυεθνικών οικονομικών δραστηριοτήτων και των κριτηρίων χωροθέτησής τους,

⁵⁴ Δ. Δενιόζος, Παγκοσμιοποίηση των αγορών και ενδογενής τεχνολογική ανάπτυξη, Συμπόσιο Πολυτεχνείου Κρήτης, 1992.

αποτελούν ορισμένους από τους παράγοντες που οδήγησαν, κυρίως κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, στην ανάδειξη των λεγόμενων «οικουμενικών περιφερειών».

Με τον όρο αυτό συνηθίζεται να χαρακτηρίζονται οι νέες γεωγραφικές περιοχές που σχηματίζουν ευρύτερα οικονομικά συστήματα, τα οποία υπερβαίνουν τα σύνορα μεμονωμένων χωρών:

- Ευρωπαϊκή Ένωση,
- ~~Συμφωνία Ελεύθερων Εμπορικών Συναλλαγών Βορείου Αμερικής (NAFTA),~~
- Ασιατική Ελεύθερη Εμπορική Περιοχή,
- Αpec,
- Mercosur κ.α.

Σε αυτό το έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι πόλεις συνιστούν πια τους πυλώνες των σύγχρονων μορφών ανάπτυξης, λειτουργώντας ως υποδοχείς πολλαπλών μορφών παραγωγικότητας, την οποία και ανατροφοδοτούν. Η νέα αυτή «ανοιχτή» πραγματικότητα ευνοεί τα αστικά κέντρα/ συστήματα με προνομιούχα άρθρωση με τη διεθνή οικονομία και την ικανότητά τους να υποδεχθούν τις ροές της.

3.2.1. Το πλαίσιο των προκλήσεων για τα εθνικά τραπεζικά συστήματα

Η μετάβαση στο νέο μοντέλο συσσώρευσης με τις σημαντικές μεταβολές που επέφερε στην παγκόσμια οικονομική γεωγραφία διαμόρφωσαν το πλαίσιο των προκλήσεων στο οποίο ήταν υποχρεωμένες να ανταποκριθούν και αντεπεξέλθουν οι εθνικές οικονομίες.

Βασικό στοιχείο, στο πλαίσιο αυτό, ήταν η έντονη αμφισβήτηση του κεντρικού ρόλου του κράτους στην οικονομία κάθε χώρας, όπως αυτός είχε καθιερωθεί στο προηγούμενο καθεστώς συσσώρευσης.

Πιο συγκεκριμένα, κυρίαρχο σημείο αμφισβήτησης ήταν η αναποτελεσματικότητα, όπως αποδείχτηκε, της κρατικής παρέμβασης στην κατανομή των πόρων μεταξύ των διαφόρων χρήσεων και κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Αφού λοιπόν το τραπεζικό σύστημα συνιστούσε βασικό μηχανισμό ανακατανομής των εθνικών πόρων, ήταν αναμενόμενο η μεγάλης έκτασης κρατική παρέμβαση σε αυτό να βρεθεί στο επίκεντρο της αμφισβήτησης, η οποία μάλιστα προερχόταν τόσο από τον επιχειρηματικό όσο και από τον πολιτικό κόσμο.

Ορισμένα από τα βασικά επιχειρήματα, στα οποία στηριζόταν το αίτημα για τη φιλελευθεροποίηση και απορύθμιση (deregulation) των εθνικών τραπεζικών συστημάτων ήταν τα εξής⁵⁵:

- ♦ Στις ανεπτυγμένες οικονομίες, έκανε την εμφάνισή του και ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στον κλάδο σημαντικός αριθμός μη-τραπεζικών ιδρυμάτων (non-bank-banks), που προσέφεραν χρηματοπιστωτικά προϊόντα/ υπηρεσίες, όπως λ.χ. οι εταιρείες διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων. Αυτά, σε αντίθεση με τις τράπεζες, είχαν να αντιμετωπίσουν πολύ λιγότερες ρυθμίσεις και κρατικές παρεμβάσεις.
- ♦ Οι μεγάλες δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, όπου ο βασικός ανταγωνιστής του επίσημου τραπεζικού συστήματος ήταν η ανεπίσημη, ή «μαύρη», αγορά συναλλάγματος, έκανε απαραίτητη μια πιο δυναμική πολιτική προσέλκυσης των αποταμιεύσεων στο επίσημο χρηματοπιστωτικό σύστημα.
- ♦ Επιπλέον, στην πλειονότητα των αναπτυσσόμενων οικονομιών έγινε κατανοητό ότι οι μηχανισμοί της κρατικής κατανομής των πιστώσεων και τα αρνητικά επιτόκια (επιτόκια χαμηλότερα του Πληθωρισμού) όχι μόνο δεν οδηγούσαν σε προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης. Αντίθετα, μάλιστα, συνέβαλαν στη

⁵⁵ Δ.Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1992, σελ. 83-85.

διατήρηση της υπανάπτυξης, αφού προκαλούσαν στρεβλώσεις και επέτειναν την αντιπαραγωγική και αναποτελεσματική κατανομή των πόρων.

- ♦ Το γεγονός ότι οι διεθνείς χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές γνώρισαν σημαντική ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα βρισκόταν εκτός αρμοδιότητας και δυνατότητας ρυθμιστικής παρέμβασης των μεμονωμένων χωρών.
 - ♦ Τα επίπεδα του πληθωρισμού παρουσίαζαν έντονες διακυμάνσεις και συμπαρέσυραν προς την ίδια κατεύθυνση και τα ονομαστικά επιτόκια.
-
- ♦ Η ραγδαία και χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη της τεχνολογίας, αφενός αύξησε σε σημαντικό βαθμό την ταχύτητα διάχυσης, ανάλυσης και παρουσίασης της πληροφορίας, αφετέρου οδήγησε σε διαχωρισμό του τόπου παραγωγής από τον τόπο κατανάλωσης των υπηρεσιών.
 - ♦ Οι νέες συνθήκες ζήτησης για τραπεζική εξυπηρέτηση διεθνώς επέβαλαν την προσαρμογή του «εθνικού» στο «υπέρ-εθνικό». Το γεγονός αυτό επέβαλε την απαλλαγή των εθνικών τραπεζικών συστημάτων από την εσωστρέφειά τους.

Η απορύθμιση (deregulation) και φιλελευθεροποίηση των εθνικών τραπεζικών συστημάτων γενικά ακολούθησε τα παρακάτω⁵⁶ στάδια:

1. Καταργήθηκαν οι περιορισμοί τόσο αναφορικά με το συνάλλαγμα όσο και σε σχέση με την κίνηση κεφαλαίων.
2. Καταργήθηκαν τα στεγανά και ο κατακερματισμός (fragmentation) των εθνικών αγορών τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών.
3. Η διαμόρφωση τόσο των επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων όσο και του τιμολογίου παροχής εν γένει χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών απελευθερώθηκε και ακολουθούσε πλέον τους νόμους της αγοράς.

⁵⁶ Δ.Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1992.

4. Οι εθνικές αγορές τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών έπαψαν να είναι εσωστρεφείς και αυτοτροφοδοτούμενες, ενώ ο διεθνής ανταγωνισμός δεν αποτελούσε πλέον εξωγενή μεταβλητή.

Παρά ταύτα, κρίθηκε σκόπιμο να διατηρηθούν περιορισμοί αναφορικά με την κεφαλαιακή επάρκεια και φερεγγυότητα των τραπεζών τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, ώστε να περιοριστεί κατά το δυνατόν ο «συστημικός κίνδυνος»⁵⁷. Δηλαδή, ο κίνδυνος συνολικής κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο από την ξαφνική και απρόσμενη οικονομική κατάρρευση μιας ή περισσότερων τραπεζών.

3.2.2. Το πλαίσιο των προκλήσεων για την τραπεζική επιχείρηση

Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν ταυτόχρονα ευφορία και προβληματισμό στον κλάδο των τραπεζών.

Την ευφορία, την τροφοδοτούσε η ευχέρεια που είχαν πλέον οι τράπεζες να καταρτίζουν και να υλοποιούν τα επιχειρηματικά τους σχέδια απαλλαγμένες από το ασφυκτικό πλέγμα των κρατικών ρυθμίσεων και παρεμβάσεων. Όμως, οι ίδιοι ακριβώς λόγοι που τροφοδοτούσαν την ευφορία, προκαλούσαν και τον προβληματισμό, ως προς τις εξελίξεις.

Ειδικότερα, το πλαίσιο των προκλήσεων που είχε να αντιμετωπίσει ο κλάδος αλλά και κάθε τράπεζα ξεχωριστά το συνέθετε η μετάβαση από το καθεστώς της έντονης και εκτεταμένης κρατικής παρέμβασης σε εκείνο της απορρυθμισμένης (deregulated) τραπεζικής αγοράς.

Μια συστηματοποιημένη παρουσίαση των μεταβολών που συνθέτουν το πλαίσιο των προκλήσεων επιχειρείται στον πίνακα που ακολουθεί.

⁵⁷ «The Domino Effect - A Survey of International Banking»: The Economist, April 27th 1996.

Παράμετροι του Συστήματος	Τραπεζική Αγορά	
	Κρατικά Ρυθμιζόμενη	Απελευθερωμένη
<i>Είδος Αγοράς</i>	– Ολιγοπωλιακός Ανταγωνισμός.	– Μονοπωλιακός έως Πλήρης Ανταγωνισμός.
<i>Ρυθμιστής των εξελίξεων</i>	– Το κράτος μέσω των Αρχών Νομισματικής και Πιστωτικής πολιτικής.	– Η ζήτηση και προσφορά αγοραστικής δύναμης.
<i>Προσφερόμενα προϊόντα/ υπηρεσίες</i>	– Ταυτόσημα, με ελαφρές διαφοροποιήσεις.	– Διαφοροποιημένα και ταυτόσημα.
<i>Κύκλος ζωής των προϊόντων/ υπηρεσιών</i>	– Σημαντικής διάρκειας.	– Σύντομος, λόγω ευχέρειας στην αντιγραφή τους.
<i>Δυνατότητα εισόδου στον κλάδο</i>	– Ιδιαίτερα δυσχερής.	– Ευχερέστερη.
<i>Εγχώριος ενδοκλαδικός ανταγωνισμός</i>	– Πολύ περιορισμένος.	– Οξύτατος.
<i>Διεθνής ανταγωνισμός</i>	– Θεσμικά ελεγχόμενος.	– Μετατρέπεται σε ενδογενή μεταβλητή.
<i>Διαπραγματευτική δύναμη</i>	– Στους πωλητές, δηλαδή στις τράπεζες.	– Κατανέμεται ανάμεσα σε αγοραστές και πωλητές, αναλόγως.

Προκύπτει λοιπόν ότι στις χώρες που προχώρησαν στην απελευθέρωση της τραπεζικής τους αγοράς, οι συνθήκες που επικρατούσαν σε αυτήν -έντονος κρατικός έλεγχος και προστασία- έδωσαν τη θέση τους στον έντονο ανταγωνισμό και την αβεβαιότητα, που τον χαρακτηρίζει.

Στις νέες συνθήκες, η σημαντικότερη ίσως πρόκληση που είχαν να αντιμετωπίσουν οι τράπεζες, ήταν αυτή της *αποδιαμεσολάβησης*. Του γεγονότος δηλαδή ότι αυτές έχασαν το μονοπώλιο να αποτελούν τον «φυσικό» διαμεσολαβητή ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση αγοραστικής δύναμης. Πιο συγκεκριμένα:

- ♦ Ο τελικός καταναλωτής χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, είχε πλέον τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ σειράς εναλλακτικών λύσεων ως προς την τοποθέτηση των διαθεσίμων του, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες στις σχετικές επιλογές και αποφάσεις του ήταν: (α) η αναμενόμενη οικονομική απόδοση της τοποθέτησής του, και (β) ο επενδυτικός κίνδυνος που ήταν διατεθειμένος να αναλάβει. Σημαντικός ανταγωνιστής των τραπεζών ήταν πλέον οι χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές.

- ♦ Η είσοδος και δραστηριοποίηση στον κλάδο μη-τραπεζικών οργανισμών (non-bank-banks), που προσέφεραν χρηματοπιστωτικά προϊόντα/ υπηρεσίες και, κατά συνέπεια, τραπεζική εξυπηρέτηση, έδειξε στις τράπεζες ότι το φάσμα των προϊόντων/ υπηρεσιών, που προσέφεραν, σε πολλές περιπτώσεις δεν κάλυπτε τις ανάγκες και επιθυμίες του πελάτη τους. Ο τελευταίος είχε πια την ευχέρεια να αναζητά την τραπεζική εξυπηρέτηση που επιθυμούσε εκεί, όπου του την προσέφεραν.
- ♦ Η όξυνση του ανταγωνισμού έφερε σημαντική μείωση στη διαφορά (spread) ανάμεσα στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων, τα οποία πλέον δεν καθοριζόταν διοικητικά. Οι τράπεζες, έπρεπε αντίστοιχα να προσαρμόσουν τα επιτόκιά τους, γεγονός που τους επέβαλε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές αναφορικά με το λειτουργικό τους κόστος, που ενσωματώνεται στο spread.

Οι διοικήσεις των τραπεζών διαπίστωσαν ότι η επιβίωσή τους βρισκόταν σε άμεση συνάρτηση με το κατά πόσο ήταν σε θέση να ικανοποιήσουν τη ζήτηση για τραπεζική εξυπηρέτηση της χώρας καταγωγής τους, αλλά και το κατά πόσο ήταν σε θέση να «τοποθετηθούν» στο διεθνές τραπεζικό σύστημα.

Αφού λοιπόν συνειδητοποίησαν τις αδυναμίες τους και τους κινδύνους που δημιουργούσε η νέα κατάσταση ανέλαβαν δράση ακολουθώντας γενικά τέσσερις⁵⁸ βασικούς άξονες:

1. εμπλουτίζοντας και εκσυγχρονίζοντας το φάσμα των χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών που προσέφεραν, είτε οι ίδιες, μέσω του δικτύου των υποκαταστημάτων τους, είτε μέσω των θυγατρικών τους.

⁵⁸ Δ.Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», Κ.Ε.Π.Ε., Αθήνα 1992.

2. προωθώντας την εξειδίκευση και ποιοτική βελτίωση του προσωπικού τους, το οποίο πλέον δεν ήταν δυνατό να συνεχίσει να αποδίδει ως «διεκπεραιωτής» τραπεζικής εξυπηρέτησης. Έπρεπε να αποκτήσει και να εμπεδώσει τη νοοτροπία και τις πρακτικές «πωλητή» χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών και εξυπηρέτησης.
3. υιοθετώντας τρόπους και μεθόδους, που θα τους επέτρεπαν να αυτοματοποιήσουν σειρά τραπεζικών διαδικασιών, προκειμένου να μειώσουν το λειτουργικό τους κόστος. Δηλαδή, να μετατρέψουν σειρά τραπεζικών εργασιών από εντάσεως εργασίας σε εντάσεως κεφαλαίου.
4. αναπτύσσοντας και κατανέμοντας ορθολογικά ένα αποτελεσματικό και προσοδοφόρο δίκτυο υποκαταστημάτων, που θα ήταν ο εκφραστής και το εκτελεστικό όργανο της στρατηγικής τους.

Στο συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης οι τράπεζες υιοθέτησαν δύο μέσα:

- i. το marketing και τις διαδικασίες που περιλαμβάνει, και
- ii. την τεχνολογία της πληροφορικής.

Όμως, τόσο σε σχέση με το marketing όσο σε σχέση με την τεχνολογία της πληροφορικής, δεν διέθεταν μεγάλη εμπειρία και, κατά συνέπεια, απόλυτη εμπιστοσύνη. Άλλωστε, οι συνθήκες που επικρατούσαν προηγουμένως δεν είχαν συμβάλει στην εκ μέρους τους ανάληψη σχετικών πρωτοβουλιών κατά το παρελθόν.

Ως εκ τούτου, αν και ήταν σαφές ότι και τα δύο αυτά μέσα θα επηρέαζαν συνολικά τις μακροπρόθεσμες εξελίξεις σε σχέση με την προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης, και ιδιαίτερα της λιανικής, η εισαγωγή τους ήταν σταδιακή και μόνο κατά τα τελευταία χρόνια έγινε κατανοητό ότι κατάλληλος συνδυασμός τους θα ήταν δυνατό να οδηγήσει στην επίτευξη οικονομικής αριστοποίησης.

3.2.2.1. Η ένταξη των διαδικασιών του marketing στις τράπεζες

Η ένταξη των διαδικασιών του marketing στις τράπεζες ξεκίνησε περί τα τέλη της δεκαετίας του '50 και πέρασε από πέντε⁵⁹ στάδια:

1. Διαφήμιση, προώθηση πωλήσεων και δημοσιότητα,
2. Χαμόγελο και φιλική ατμόσφαιρα,
3. Καινοτομία,
4. Θέση στην αγορά, και
5. Ανάλυση αγοράς, σχεδιασμός, εφαρμογή και έλεγχος.

Τα δύο πρώτα στάδια κυριαρχούσαν την εποχή πριν ξεκινήσει η απελευθέρωση των εθνικών τραπεζικών συστημάτων. Δηλαδή, όταν ακόμη ο τελικός καταναλωτής τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών βρισκόταν στο περιθώριο των εξελίξεων και ήταν «υποχρεωμένος» να καταθέτει το τμήμα της αγοραστικής του δύναμης, που κάθε φορά απέσυρε από την τρέχουσα κατανάλωση, σχεδόν αποκλειστικά στις τράπεζες.

Από τη στιγμή, όμως, που ξεκίνησε η διαδικασία απορύθμισης των εθνικών τραπεζικών συστημάτων και η ενοποίηση των αγορών χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, διαπιστώθηκε ότι, ούτε η διαφήμιση, ούτε η φιλική ατμόσφαιρα αρκούσαν για να καλύπτουν τις ανάγκες των ολοένα και πιο απαιτητικών πελατών σε θέματα κόστους και απόδοσης. Η όξυνση του τραπεζικού ανταγωνισμού έδωσε στον πελάτη σημαντική διαπραγματευτική δύναμη.

Οι τράπεζες, στη συνέχεια, ξεκίνησαν να προσφέρουν καινοτόμα, στην πραγματικότητα ελαφρώς διαφοροποιημένα από τα υπάρχοντα, χρηματοπιστωτικά προϊόντα/ υπηρεσίες, σε μια προσπάθεια να αποκτήσουν προβάδισμα και πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών τους.

⁵⁹ Ph. Kotler: «Marketing Management - Analysis, Planning, Implementation and Control, 6th Edition, Prentice Hall, 1988, σελ. 26-27.

Διαπίστωσαν, όμως, ότι στον κλάδο τους ακόμη και τα καινοτόμα προϊόντα/ υπηρεσίες ήταν εύκολο να αντιγραφούν από τους ανταγωνιστές τους. Επομένως, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και τα αυξημένα έσοδα δεν διατηρούνταν για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού ο κύκλος ζωής των προϊόντων/ υπηρεσιών, που πρώτες εισήγαγαν, ήταν σύντομος.

Προσπάθησαν, στη συνέχεια, να «τοποθετηθούν» στην αγορά δημιουργώντας μια επιχειρηματική εικόνα (image), που να τις διακρίνει από τις υπόλοιπες τράπεζες. Μια εικόνα, με την οποία θα ήταν δυνατό να «ταυτιστεί» ο υφιστάμενος αλλά και ο νέος/ υπό προσέλκυση πελάτης. Η ενέργειά τους αυτή όμως εκ προοιμίου τις οδηγούσε σε απώλεια μέρους της υφιστάμενης αλλά και δυνητικής πελατείας.

Τέλος, αντιλήφθηκαν ότι οι έντονα ανταγωνιστικές και ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς, στην οποία δραστηριοποιούνταν, επέβαλλαν την, αν όχι συνεχή, τουλάχιστον περιοδική ανάλυση των συνθηκών της αγοράς. Και με βάση τα αποτελέσματα της ανάλυσης να προσαρμόζουν: τον προγραμματισμό και την υλοποίηση των κάθε φορά κατάλληλων ενεργειών, που ανταποκρινόταν στη γενικότερη στρατηγική τους.

3.2.2.2. Η εισαγωγή της νέας τεχνολογίας στις τράπεζες

Σε ό,τι αφορά τη νέα τεχνολογία, σύμφωνα με έρευνα⁶⁰ που πραγματοποιήθηκε σε 26 χώρες, τρία ήταν τα στάδια που ακολούθησε η εισαγωγή, ο σχεδιασμός και η χρήση της στις τράπεζες.

⁶⁰ Touch Ross International: «The Impact of Technology on Banking» World Summary 1985, σελ 5-6.

Στάδιο 1ο: Αυτοματοποίηση των διαδικασιών λογιστικής συμφωνίας (back-office)

Στο στάδιο αυτό η τεχνολογία που χρησιμοποιήθηκε αφορούσε την αντικατάσταση της εργασίας, που απασχολούνταν στη λογιστική συμφωνία των συναλλαγών και την αυτοματοποίηση της διεκπεραίωσης συναλλαγών από κεντρικές υπηρεσίες επεξεργασίας δεδομένων.

Οι επενδύσεις στη νέα τεχνολογία μετέτρεψαν τις συγκεκριμένες τραπεζικές εργασίες σε *εντάσεως κεφαλαίου* και, παράλληλα, οδηγούσαν σε αύξηση το λόγο: «~~Σταθερά προς Μεταβλητά Κόστη~~». (Ο αριθμητής του λόγου αυξάνεται αφού η τεχνολογία αποτελεί μέρος του Σταθερού Κόστους, ενώ, παράλληλα, ο παρονομαστής του μειώνεται, αφού μειώνεται η συμμετοχή του συντελεστή Εργασία, που αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα του Μεταβλητού Κόστους.)

Στο στάδιο αυτό, τα λειτουργικά κόστη έτειναν να ακολουθούν τη μεγέθυνση των εσόδων. Οι μεταβολές, που συντελούνταν, δεν γινόταν αντιληπτές από τους πελάτες των τραπεζικών ιδρυμάτων, αφού η χρησιμοποιούμενη τεχνολογία δεν είχε άμεσες και σημαντικές επιπτώσεις στην προσφορά των τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών.

Το δίκτυο των προσωπικών συναλλακτικών σχέσεων, που αφορούσε τις πιστώσεις και τη χρηματοδότηση του εμπορίου παρέμεναν σε μεγάλο βαθμό ανεπηρέαστες.

Στάδιο 2ο: Αυτοματοποίηση της διανομής/ πώλησης τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών

Στο δεύτερο στάδιο η τεχνολογία, που εισήγαγαν οι τράπεζες στις λειτουργίες τους, εστίαζε πια στην προώθηση της προσφοράς/ πώλησης τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών *εκτός* του χώρου της τράπεζας και του υποκαταστήματός: στο σπίτι, το γραφείο και το πορτοφόλι του πελάτη.

Δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στη μείωση του συντελεστή *εργασία* στο υποκατάστημα και στην αυτοματοποίηση των συναλλαγών και γενικότερων

λειτουργιών που πραγματοποιούνταν εκεί. Είναι το στάδιο κατά το οποίο άρχισαν να αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς τα δίκτυα Μηχανημάτων Αυτόματης Συναλλαγής (Automated Teller Machines).

Το πεδίο αναφοράς των επενδύσεων, που πραγματοποιούνταν από τις τράπεζες στη νέα τεχνολογία σταδιακά μεταβλήθηκε. Από τη μείωση του κόστους, απέβλεπε πλέον στη διατήρηση της θέσης τους, δηλαδή των μεριδίων τους, στην αγορά.

Η μετακίνηση προς την εντατικότερη χρήση του συντελεστή *κεφάλαιο* και την αύξηση του λόγου «*Σταθερό προς Μεταβλητό Κόστος*» συνεχίστηκε. Για πολλά τραπεζικά ιδρύματα, στο στάδιο αυτό, τα λειτουργικά κόστη αυξανόταν ταχύτερα από ό,τι τα λειτουργικά τους έσοδα και η επέκταση των δραστηριοτήτων τους.

Στις περισσότερες περιπτώσεις η λειτουργία της επεξεργασίας δεδομένων σε κεντρικό επίπεδο συνέχισε να έχει υπό τον έλεγχό της την στρατηγική της τράπεζας αναφορικά με την εκάστοτε εισαγόμενη τεχνολογία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η χρησιμοποιούμενη τεχνολογία συνήθως δεν ανταποκρινόταν στις ανάγκες των πελατών. Ξεκίνησε μια σταδιακή μεταστροφή από την ανάπτυξη δικτύων προσωπικών συναλλακτικών σχέσεων στην ανάπτυξη αντίστοιχων σχέσεων που στηριζόταν στις συναλλαγές του πελάτη.

Στάδιο 3ο: Παγκοσμιοποίηση των προϊόντων/ υπηρεσιών

Αυτό είναι το τελευταίο στάδιο και το διέρχονται πολλές μεγάλες κυρίως τράπεζες, εθνικής αλλά και διεθνούς εμβέλειας. Τα τραπεζικά ιδρύματα που κατέχουν ηγετικό ρόλο στην αγορά, άρχισαν να χρησιμοποιούν στρατηγικές marketing, προκειμένου να επιλέξουν και τη στρατηγική που θα ακολουθούσαν σε σχέση και με την τεχνολογία που επρόκειτο να χρησιμοποιήσουν. Οι σε προσωπικό και παγκόσμιο επίπεδο συναλλαγές, αλλά και τα δίκτυα τηλεπικοινωνιών είναι πλέον ισοβαρούς σημασίας. Η δυνατότητα που αποκτά ο πελάτης να πραγματοποιεί τις συναλλαγές του με το τραπεζικό ίδρυμα, όπου και

όποτε αυτός επιθυμεί, επιταχύνεται ως μέσο απόκτησης ελέγχου επάνω σε σχέσεις λογαριασμών και περιουσιακών στοιχείων. Οι επενδύσεις στην τεχνολογία συμβάλλουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και στην ενοποίηση των αγορών. Υφίσταται σημαντικός βαθμός ολοκλήρωσης των προϊόντων της τεχνολογίας και των χρηματοοικονομικών προϊόντων/ υπηρεσιών. Η διατήρηση του λειτουργικού κόστους είναι επιτακτική.

Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής τα στελέχη των τραπεζών, που συμμετείχαν, ανέφεραν ότι η χρήση της τεχνολογίας τους βοήθησε να βελτιώσουν την ανταγωνιστική θέση της τράπεζάς τους στην αγορά ή τη διάρθρωση του κόστους, που είχαν να αντιμετωπίσουν. Το πέτυχαν όμως όταν έφθασαν να επιλέγουν πλέον την τεχνολογική τους στρατηγική με κριτήρια marketing. Δηλαδή, ανάλογα με τα τμήματα της αγοράς στην οποία απευθυνόταν και την οποία επιθυμούσαν να προσελκύσουν.

Ενώ, το «μυστικό» των τραπεζών που θεωρούνται επιτυχημένες είναι το γεγονός ότι εφάρμοσαν λεπτομερώς επεξεργασμένη στρατηγική εργασιών, προκειμένου να συγκρατήσουν ή περιορίσουν τα λειτουργικά τους κόστη τόσο σε επίπεδο μονάδας (εργαζομένου και υποκαταστήματός τους) όσο και στο σύνολο της επιχείρησης.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των ανώτερων τραπεζικών στελεχών ήταν απογοητευμένη από τη χρήση της νέας τεχνολογίας. Τα τραπεζικά ιδρύματα, στα οποία απασχολούνταν τα συγκεκριμένα στελέχη, επιδείκνυαν γενικώς έναν τρόπο σκέψης που έδινε έμφαση στη λειτουργικότητα. Αυτό συναντάται σε τραπεζικές αγορές, που λόγω του μεγάλου βαθμού κρατικής ρυθμιστικής παρέμβασης δεν προωθείται ο ανταγωνισμός.

3.3. Προκλήσεις, εξελίξεις & τάσεις στην περιφερειακή διάσταση των τραπεζών

3.3.1. Προκλήσεις και Εξελίξεις

Οι τράπεζες που βρέθηκαν αντιμέτωπες με τα πιο έντονα φαινόμενα αποδιαμεσολάβησης ήταν εκείνες, για τις οποίες οι αποταμιευτικές καταθέσεις των τελικών καταναλωτών τραπεζικής εξυπηρέτησης αποτελούσαν τη βασικότερη πηγή κεφαλαίων τους. Δηλαδή, οι τράπεζες εκείνες που κατά κύριο λόγο δραστηριοποιούνταν στην προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Οι εν λόγω τράπεζες είχαν στηρίξει την ανάπτυξη και περιφερειακή κατανομή του δικτύου υποκαταστημάτων τους στη νοοτροπία ότι πρώτος ο πελάτης θα αναζητούσε την εκ μέρους τους εξυπηρέτηση.

Υπό τις νέες συνθήκες, όμως, η νοοτροπία αυτή αποτελούσε κίνδυνο για την ίδια τους την ύπαρξη, αφού ο καταναλωτής είχε πλέον πληθώρα επιλογών αναφορικά με την τοποθέτηση και κυρίως την απόδοση της αγοραστικής του δύναμης, που κάθε φορά είχε τη δυνατότητα να αποσύρει από την τρέχουσα κατανάλωση.

Έτσι, οι προκλήσεις που είχαν να αντιμετωπίσουν οι συγκεκριμένες τράπεζες αναφορικά με την περιφερειακή τους διάσταση προϋπέθεταν ότι:

- ♦ Η προσφορά λιανικής εξυπηρέτησης από διαδικασία ρουτίνας και διεκπεραίωσης συναλλαγών, που διεπόταν από σειρά γραφειοκρατικών διατυπώσεων, έπρεπε να εξελιχθεί σε δραστηριότητα που χαρακτηριζόταν από επιχειρηματικό δυναμισμό⁶¹.
- ♦ Τα υποκαταστήματά τους, από σημεία διάθεσης λιανικής εξυπηρέτησης και αντίστοιχων προϊόντων/ υπηρεσιών, έπρεπε να μετατραπούν σε σημεία πώλησής της, ενώ το προσωπικό που τα επάνδρωνε (στελέχη και υπάλληλοι), σε πωλητές.

⁶¹ Marjorie Deane, «Reinventing the retail banking», The World in 1997, The Economist - Special Annual Edition.

- ♦ Η απόφαση για ίδρυση, κατάργηση, επέκταση ή/ και μεταστέγαση ενός υποκαταστήματος έπρεπε να σταθμίζει σειρά παραγόντων της εκάστοτε τοπικής αγοράς.

Ορισμένες τράπεζες, λοιπόν, ξεκίνησαν έναν αγώνα δρόμου προκειμένου να δημιουργήσουν ένα μεγάλο, ανεξάρτητο και αυτοδύναμο δίκτυο υποκαταστημάτων, με σκοπό να αποκτήσουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι του ανταγωνισμού τους.

Η υλοποίηση της εν λόγω επιχειρηματικής τους επιλογής ήταν πια δυνατή και με τη βοήθεια της τεχνολογίας της πληροφορικής, που προσέφερε τις απαραίτητες λύσεις σε λειτουργικά θέματα (διαδικασίες λογιστικής συμφωνίας και παρακολούθησης των συναλλαγών κ.λπ.).

Έτσι, οι τράπεζες αυτές στο μικροοικονομικό επίπεδο -δηλαδή στο επίπεδο της επιχείρησης- δημιούργησαν θετικές οικονομίες κλίμακας.

Όμως, το μέγεθος που απέκτησαν και, στη συνέχεια, η πολυπλοκότητα που χαρακτήριζε τη διοίκησή τους, μετέτρεψε τις οικονομίες αυτές σε αρνητικές⁶². Ιδιαίτερα επιβαρυντική ήταν η επίδραση που ασκούσαν οι εξής παράγοντες:

- ♦ *Το μέσο ανά μονάδα λειτουργικό κόστος*, που αυξανόταν, καθώς εμπλουτιζόταν και διευρυνόταν το φάσμα των προϊόντων/ υπηρεσιών, που προσέφεραν.
- ♦ *Τα κόστη διοίκησης*, που αυξανόταν με υψηλότερους ρυθμούς από ό,τι ο αριθμός των υποκαταστημάτων τους, πέρα από ορισμένο σημείο.
- ♦ *Οι δυσχέρειες διοικητικού συντονισμού* μεταξύ των τριών διαφορετικών αξόνων δράσεις, που αφορούσαν τη διαχείριση/ διοίκηση:
 - i. του φάσματος των προσφερομένων προϊόντων/ υπηρεσιών,
 - ii. των πελατών, και
 - iii. του δικτύου διανομής/ υποκαταστημάτων.

Η εμπειρική παρατήρηση άλλωστε επιβεβαιώνει ότι το παραδοσιακό οργανωτικό σχήμα μιας τράπεζας προσφοράς λιανικής εξυπηρέτησης,

⁶² J.E. Bigbie: «Bye-bye to the branch», The Banker, Aug. 1996.

υπολειπόταν του οικονομικά άριστου, καθώς το δίκτυο των υποκαταστημάτων της ξεπερνούσε ορισμένο -διαφορετικό ανά τράπεζα- μέγεθος.

Από την άλλη μεριά, υπήρχαν ενδείξεις ότι διαφορετικές οργανωτικές δομές συνδυαζόμενες με την πρόοδο σε θέματα αυτοματοποίησης, ήταν δυνατό να προσφέρουν ευκαιρίες και εναλλακτικές λύσεις προκειμένου να δημιουργηθεί «αξία» μέσα από την επίτευξη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας.

Ουσιαστικά, λοιπόν, η απορύθμιση άσκησε πιέσεις στις τράπεζες για να προχωρήσουν γρήγορα στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις σε μικροοικονομικό επίπεδο. Μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τόσο την οργανωτική τους δομή όσο και την περιφερειακή τους διάσταση. Σημαντικός, προς την κατεύθυνση αυτή ήταν ο ρόλος που έπαιξε η τεχνολογική αλλαγή και ειδικότερα σε σχέση με την κίνηση κεφαλαίων.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 τα υποκαταστήματα των τραπεζών κατείχαν το *μονοπώλιο* στις αναλήψεις και τις καταθέσεις.

Όμως, οι Αυτόματες Ταμειολογιστικές Μηχανές (ATM) και η χρήση των Χρεωστικών Καρτών (debit cards) σε σημεία λιανικής πώλησης (EFT/POS= Electronic Funds Transfer/ Point of Sale), το περιόρισαν σημαντικά. Διαπιστώθηκε, δηλαδή, ότι το ηλεκτρονικό χρήμα είχε την ιδιότητα να απαξιώνει σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα σημαντικού ύψους επενδύσεις σε τραπεζική υποδομή καθώς προσέφερε τη δυνατότητα άμεσης ολοκλήρωσης των συναλλαγών (real-time).

Καθώς η τηλεφωνική τραπεζική εξυπηρέτηση, οι έξυπνες κάρτες (smart cards) και γενικά το ηλεκτρονικό χρήμα έκαναν την εμφάνισή τους, οι δεξιότητες, που απαιτούνταν –προηγουμένως για την πραγματοποίηση τραπεζικών συναλλαγών, μεταβιβαζόταν από τις τράπεζες στις επιχειρήσεις παραγωγής τεχνολογικής υποδομής, λογισμικού και τηλεπικοινωνιακού υλικού. Έτσι, στον κλάδο της προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης εισήλθαν επιχειρήσεις, όπως η AT&T και η Microsoft, που, αν και αποτελούν νεοεισερχόμενους, εν τούτοις έχουν

συνηθίσει να λειτουργούν σε έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπου το κόστος μειώνεται κατά 20-30% ετησίως.

3.3.2. Τάσεις

Σε διεθνή κλίμακα τόσο η προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης όσο και η περιφερειακή της κατανομή διανύουν μεταβατικό στάδιο.

Το συγκεκριμένο θέμα έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης γνωστών και διεθνούς κύρους εταιρειών⁶³ ερευνών και παροχής επιχειρηματικών συμβουλών, που επιδιώκουν να προσδιορίσουν τις εξελίξεις τόσο στη μέση όσο και τη μακροχρόνια περίοδο. Επισημαίνεται μάλιστα ότι οι έρευνες αυτές διεξήχθησαν σε χώρες, όπως: οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, η Αυστρία, ο Καναδάς, η Γερμανία, η Ελβετία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Το γενικό συμπέρασμα, σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση των τραπεζών, στο οποίο κατέληξαν οι εν λόγω έρευνες συνίσταται στο ότι αναμένεται να υπάρξει συρρίκνωση των τραπεζικών υποκαταστημάτων:

1. σε μέγεθος, αφού θα πραγματοποιούνται λιγότερες συναλλαγές σε αυτά, και
2. σε αριθμό, αφού πολύ μικρότερος αριθμός καταναλωτικού κοινού θα τα επισκέπτεται προκειμένου να εξυπηρετηθεί.

Σύμφωνα με την έρευνα της «Ernst & Young» και μέχρι το 1998, η πραγματοποίηση συναλλαγών στο χώρο τραπεζικών υποκαταστημάτων αναμένεται να υποχωρήσει κατά 1/3, καθώς οι ίδιες οι τράπεζες επενδύουν σημαντικά κεφάλαια στην εγκαθίδρυση εναλλακτικών καναλιών/ δικτύων διανομής των προϊόντων/ υπηρεσιών τους.

⁶³ Ernst & Young, Coopers & Lybrand, The Economist Intelligence Unit, Andersen Consulting, Boston Consulting Group κ.λπ.

Αναλυτικότερα, μέχρι το 1998, οι εκτιμήσεις της εν λόγω έρευνας συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Ο μέσος αριθμός ATM, που θα έχουν στην ιδιοκτησία τους οι 100 πρώτες σε μέγεθος τράπεζες, σε παγκόσμιο επίπεδο, θα αυξηθεί κατά 36%. Από αυτό, το 32% θα προέλθει από την εγκατάσταση και λειτουργία ATM εκτός τραπεζικών υποκαταστημάτων (off-site).
- Η λειτουργικότητα των ίδιων των ATM θα βελτιωθεί, αφού τα 3/4 των συμμετεχόντων στην έρευνα προγραμματίζουν να τα χρησιμοποιήσουν ~~προκειμένου να προσφέρουν πιο εξελιγμένα προϊόντα/ υπηρεσίες τους. Πιο~~ συγκεκριμένα το 21% των τραπεζών, που συμμετείχαν στην έρευνα, προσδοκά να χρησιμοποιεί τα ATM για την πώληση μεριδίων Αμοιβαίων Κεφαλαίων και ένα επιπλέον 21% για την πώληση Ασφαλειών.
- Ο αριθμός των συναλλαγών, που θα πραγματοποιούνται μέσω τηλεφώνου, θα αυξηθεί κατά 50%. Έτσι, η συμμετοχή της προσφοράς τηλεφωνικής τραπεζικής εξυπηρέτησης στο σύνολο των λιανικών τραπεζικών συναλλαγών θα διαμορφωθεί στο 15%.
- Η εξ αποστάσεως προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης, με τη χρήση προσωπικού ηλεκτρονικού υπολογιστή, θα αυξηθεί κατά 600%, αφού το 84% των τραπεζών προσφέρουν ήδη ή προγραμματίζουν να προσφέρουν την εν λόγω μορφή εξυπηρέτησης.
- Το 61% των τραπεζών θα εφαρμόζουν ήδη πιλοτικά ή θα προγραμματίζουν την προσφορά των υπηρεσιών τους μέσω του Internet.

Σύμφωνα με μια άλλη σχετική έρευνα, που διενεργήθηκε από κοινού από την «Coopers & Lybrand» με την «The Economist Intelligence Unit», που επιχειρεί να προσεγγίσει τις εξελίξεις μέχρι το έτος 2005, εκτιμάται ότι ο ρόλος των τραπεζικών υποκαταστημάτων θα περιοριστεί κατά 50%. Έτσι, η συμμετοχή της συγκεκριμένης μορφής δικτύου προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης θα περιοριστεί στο 10%.

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, η τραπεζική εξυπηρέτηση θα προσφέρεται σε:

- χώρους γραφείων (από καταστήματα άμεσης τραπεζικής εξυπηρέτησης),
- αγοραστικά κέντρα, αλλά και
- χώρους αναψυχής.

Ενώ, στις δυνατότητες εξ αποστάσεως τραπεζικής εξυπηρέτησης θα συγκαταλέγονται:

- ο προσωπικός ηλεκτρονικός υπολογιστής,
- τηλεοράσεις,
- αναβαθμισμένα ΑΤΜ, και
- «περίπτερα».

Προκύπτει, δηλαδή, ότι οι τάσεις που διαμορφώνονται και αναμένεται να επηρεάσουν τις εξελίξεις σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση των τραπεζών και των τραπεζικών συστημάτων είναι δυνατό να προσεγγισθούν μέσα από το πλαίσιο που δημιουργούν:

- i. η εντατικότερη χρήση και πληρέστερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η τεχνολογία της πληροφορικής,
- ii. η συγκεντρωτική παρακολούθηση των τραπεζικών λειτουργιών και συναλλαγών,
- iii. η κατάργηση ή/ και ένταξη νέων προϊόντων/ υπηρεσιών στο φάσμα της τραπεζικής εξυπηρέτησης, που προσφέρει μια τράπεζα,
- iv. η ύπαρξη διαθέσιμου εργατικού δυναμικού, που συγκεντρώνει σειρά δεξιοτήτων και, ως εκ τούτου, έχει την ικανότητα να εκτελεί σειρά καθηκόντων, και
- v. ο προσανατολισμός των τραπεζών προς τη δημιουργία ή/ και αξιοποίηση περισσότερων του ενός δικτύων διανομής των προϊόντων/ υπηρεσιών τους, που προωθούν την αυτοεξυπηρέτηση (self-service) των πελατών τους, που συνεπάγεται υψηλότερη παραγωγικότητα με μικρότερη συμμετοχή του συντελεστή εργασίας.

Με βάση το πλαίσιο αυτό, αναμένεται ότι σε σχέση με την περιφερειακή τους διάσταση οι τράπεζες θα επιδιώξουν την επίτευξη και διατήρηση κατά το δυνατόν οικονομικά άριστων αποτελεσμάτων.

Έτσι, το δίκτυο διανομής των προϊόντων/ υπηρεσιών τους θα είναι συνδυασμός: *παραδοσιακών/ επανδρωμένων υποκαταστημάτων*, και μεθόδων και συστημάτων που επιτρέπουν την *εξ αποστάσεως προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης*, όπως: ATM, Phone-banking (τηλεφωνική τραπεζικής εξυπηρέτησης), PC-banking (με την εκ μέρους του πελάτη χρήση προσωπικού ηλεκτρονικού υπολογιστή), κ.λπ.

Παρά το γεγονός, όμως, ότι ο αριθμός και το μέγεθος των *παραδοσιακών/ επανδρωμένων υποκαταστημάτων* τους θα είναι μάλλον περιορισμένος, εν τούτοις η επιχειρηματική τους αποστολή, σε σχέση με τις πωλήσεις τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών, θα συνεχίσει να είναι σημαντική. Και αυτό γιατί θα είναι τα σημεία, από όπου ο πελάτης, υφιστάμενος και νέος/ υπό προσέλκυση, θα αποκτά τα μέσα και τη δυνατότητα πρόσβασης σε ορισμένα ή/ και σε όλα τα εναλλακτικά δίκτυα διανομής των χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών της τράπεζας.

Πάντως, τα επανδρωμένα υποκαταστήματα των τραπεζών αναμένεται να είναι:

- πλήρως προσανατολισμένα στην αγορά (market-oriented), που αναπτύσσεται στην ευρύτερη περιοχή, όπου θα λειτουργούν,
- έντονα αυτοματοποιημένα σε θέματα διαδικασιών και συναλλαγών,
- σε θέση να προσφέρουν το πλήρες φάσμα των προϊόντων/ υπηρεσιών που προσφέρει η τράπεζα στην οποία ανήκουν, με τη βοήθεια των λύσεων που προσφέρει η νέα τεχνολογία,
- επανδρωμένα με προσωπικό πολλαπλών δεξιοτήτων, που θα ασχολείται κυρίως με την πώληση προϊόντων/ υπηρεσιών και την προσφορά εναλλακτικών επενδυτικών προγραμμάτων και συμβουλών.

Σε ό,τι όμως αφορά το συνδυασμό εναλλακτικών και παραδοσιακών δικτύων διανομής χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, που θα

χρησιμοποιήσει μια τράπεζα, αυτός θα εξαρτηθεί από τις επιχειρηματικές επιλογές και τη αντίστοιχη στρατηγική της ίδιας της τράπεζας.

Σε διεθνές επίπεδο, αναμένεται να προκύψουν τρεις⁶⁴ κατηγορίες φορέων προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Οι φορείς αυτοί, είτε θα ανήκουν σε μια επιχείρηση και θα φέρουν την ίδια επιχειρηματική επωνυμία (καθετοποίηση), είτε θα είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους επιχειρήσεις (οριζοντιοποίηση). Βασικό μάλιστα κριτήριο για την ένταξη ενός φορέα προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης σε μια από τις κατηγορίες αυτές θα είναι η εξειδίκευσή του.

Με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία και αρθρογραφία, διακρίνονται τρεις κατηγορίες φορέων:

1) Με εξειδίκευση στους πελάτες:

Ορισμένα πιστωτικά ιδρύματα θα επιδιώξουν να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα μέσω της καλύτερης γνώσης της πελατείας, στην οποία απευθύνονται.

Με την αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση της τεχνολογίας της πληροφορικής, καθώς και την άριστη χρήση ενός ή περισσότερων καναλιών διανομής των προϊόντων/ υπηρεσιών τους θα επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στην πραγματοποίηση διασταυρουμένων πωλήσεων (cross-selling) στην υφιστάμενη πελατειακή τους βάση.

Σύμφωνα με σχετική ανάλυση περίπτωσης, ο φορέας αυτού του είδους θα επιτύχει, αν στοχεύσει σε πελάτες «ανώτερης» οικονομικής κλίμακας (20%) (κατά Pareto Άριστο), ή σε «πολύ υψηλής» οικονομικής κλίμακας (1%).

Επίσης, σημαντικό για την επιτυχία των εν λόγω φορέων θα είναι η ταύτιση των προϊόντων/ υπηρεσιών που θα προσφέρουν με την επιχειρηματική επωνυμία του φορέα (branding).

⁶⁴ Mitchell Madison Group, London. The Banker, Aug. 1996.

Οι ανάγκες των εν λόγω φορέων σε δίκτυο υποκαταστημάτων αναμένεται να είναι περιορισμένες, καθώς αυτοί θα:

- * απευθύνονται σε πολύ συγκεκριμένο και περιορισμένο καταναλωτικό κοινό,
- * πρέπει να είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικές από άποψη λειτουργικού κόστους, αφού:
 - i. θα απασχολούν προσωπικό πολύ υψηλής κατάρτισης, πολλαπλών δεξιοτήτων και, επομένως, υψηλά αμειβόμενο, ενώ παράλληλα
 - ii. ~~θα απευθύνονται σε πελατεία μεγάλης οικονομικής και, κατά~~
συνέπεια, ενισχυμένης διαπραγματευτικής δύναμης,
- * εφαρμόζουν κυρίως την εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση και παροχή επενδυτικών συμβουλών (με προσωπικό υπολογιστή).
- * δίνουν τη δυνατότητα στους πελάτες τους να εξυπηρετούνται μέσω εναλλακτικών δικτύων λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης (ATM-Sharing).
- * έχουν πρόσβαση σε όλα τα «οικουμενικά» χρηματοοικονομικά κέντρα, είτε εγκαθιστώντας γραφεία τους εκεί, είτε μέσω αντιπροσώπων τους.

Παραδείγματα επιχειρήσεων που ανήκουν στην κατηγορία αυτή και στο παρελθόν δραστηριοποιούνταν στο λιανικό εμπόριο: «El Corte Ingles» στην Ισπανία, «Marks & Spencer» και «Virgin» στο Ηνωμένο Βασίλειο, χρησιμοποιούν πλέον τις συναλλακτικές σχέσεις με την πελατεία τους, προκειμένου να πουλήσουν χρηματοπιστωτικά προϊόντα/ υπηρεσίες, που φέρουν την επιχειρηματική τους επωνυμία (brand).

2) Με εξειδίκευση σε προϊόντα/ υπηρεσίες:

Πρόκειται για πιστωτικά ιδρύματα, που θα επικεντρώσουν τη δραστηριότητά τους σε ένα, ή σε περιορισμένο αριθμό προϊόντων/ υπηρεσιών, που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή.

Οι συγκεκριμένοι φορείς, θα έχουν απαλλαγεί από τα αποτελέσματα της πολυπλοκότητας και θα προσαρμόζονται συνεχώς στη νέα τεχνολογία και τον αυτοματισμό. Ως εκ τούτου, η αύξηση του μεγέθους τους

αναμένεται ότι θα επενεργεί θετικά στα οικονομικά τους αποτελέσματα και τις επιδόσεις.

Έτσι, για πολλές κατηγορίες λιανικών τραπεζικών προϊόντων/ υπηρεσιών (Πιστωτικές κάρτες, Υποθήκες, Αποταμιευτικά προϊόντα/ υπηρεσίες, Καταναλωτικά δάνεια), αναμένεται να αναδυθούν εξειδικευμένοι φορείς, που θα αξιοποιούν οικονομίες κλίμακας.

Οι ανάγκες των εν λόγω φορέων τραπεζικής δραστηριότητας σε δίκτυο υποκαταστημάτων θα εξαρτάται κυρίως από το είδος και το φάσμα των προϊόντων/ υπηρεσιών που θα προσφέρουν.

Ενδεικτικά:

- * Οι φορείς που θα προσφέρουν προϊόντα/ υπηρεσίες: καταθέσεων, καταναλωτικής πίστης, στεγαστικής πίστης κ.λπ., και θα αποβλέπουν στην άντληση της εκάστοτε αποσυρόμενης αγοραστικής δύναμης από την τρέχουσα κατανάλωση, θα έχουν ανάγκη, αφενός να αναπτύξουν επανδρωμένο δίκτυο υποκαταστημάτων, αφετέρου θα συμμετάσχουν σε εναλλακτικά δίκτυα τραπεζικής εξυπηρέτησης: ATM, EFT/POS, Phone-banking, PC-banking κ.λπ.
- * Οι φορείς που θα προσφέρουν πιστωτικές κάρτες θα χρησιμοποιούν το επανδρωμένο δίκτυο υποκαταστημάτων και ταυτόχρονα θα συμμετάσχουν στα εναλλακτικά δίκτυα προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Στην κατηγορία ανήκουν η «Sofinco» και η «Cetelem» στη Γαλλία, που προσφέρουν τα «επώνυμα» καταναλωτικά τους δάνεια και τα οποία πωλούνται ταυτόχρονα: από τις ίδιες, από τρίτους, όπως λιανέμπορους αυτοκινήτων και συσκευών, ακόμη και από τράπεζες.

3) Με εξειδίκευση στην προσφορά υπηρεσιών σε τράπεζες:

Η τάση των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην προσφορά λιανικής εξυπηρέτησης να απαλλάγουν από δραστηριότητες που τους δημιουργούν αρνητικές οικονομίες κλίμακας αναμένεται να οδηγήσουν στη

δημιουργία ενός νέου κλάδου, ο οποίος θα προσφέρει υπηρεσίες στις τράπεζες εκείνες, που προχωρούν σε αναδιάρθρωση.

Δραστηριότητες όπως, η υποστήριξη και δημιουργία λογισμικού, και η διοικητική μέριμνα, θα αναληφθούν από εξωτερικούς προμηθευτές. Ενώ, ο καθένας από αυτούς θα επικεντρώσει τις δραστηριότητές του στην προσφορά ποιότητας, με το ελάχιστο δυνατό κόστος, μέσα σε ένα αυστηρά προκαθορισμένο πλαίσιο.

Στη χώρα μας ήδη δραστηριοποιείται η «ΔΙΑΣ-Διατραπεζικά Συστήματα», που μεταξύ άλλων προωθεί το ATM-Sharing, δηλαδή τη δυνατότητα χρήσης ενός δικτύου ATM από περισσότερες τράπεζες.

Οι συγκεκριμένοι φορείς δεν έχουν και δεν αναμένεται να αποκτήσουν ανάγκη για δίκτυο υποκαταστημάτων.

Ενώ, όμως οι τάσεις αυτές διαμορφώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο, ο αντίκτυπός τους αναμένεται να είναι διαφορετικός σε επίπεδο εθνικών χρηματοπιστωτικών αγορών.

Ειδικότερα, ο συνδυασμός των ρυθμιστικών κανόνων, τα χαρακτηριστικά της αγοράς και η ιδιαιτερότητες των τραπεζών, που δραστηριοποιούνται στην προσφορά λιανικής εξυπηρέτησης θα διαμορφώσουν τις εξελίξεις σε κάθε χώρα.

Γενικά, είναι δυνατό να εντοπισθούν τρεις τύποι αγορών:

1) Μεγάλες, πλήρως απορρυθμισμένες τραπεζικές αγορές:

Σε εθνικές αγορές, όπου η απορύθμιση του τραπεζικού συστήματος προχώρησε με ταχείς ρυθμούς και οδήγησε σε δραστικές και απότομες αλλαγές, η διαίρεση του κλάδου θα ενθαρρύνει τις τράπεζες να αναδιάρθρωθούν, εξειδικεύοντας τις δραστηριότητές τους, είτε στους πελάτες και τα προϊόντα/ υπηρεσίες, είτε με τη βοήθεια προμηθευτών εξειδικευμένων υπηρεσιών.

Οι παραδοσιακά οργανωμένες και, κατά συνέπεια, πιο αδύναμες τράπεζες προσφοράς λιανικής εξυπηρέτησης είναι πολύ πιθανό να βγουν από την αγορά.

Νέοι μη-τραπεζικοί φορείς θα εισέλθουν στην αγορά, είτε ως εξειδικευμένοι σε προϊόντα/ υπηρεσίες και πελάτες, είτε ως προμηθευτές εξειδικευμένων υπηρεσιών.

Οι τράπεζες εκείνες που θα αγνοήσουν την απειλή σταδιακά θα περιθωριοποιηθούν.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εθνικής τραπεζικής αγοράς του είδους αυτού είναι οι ΗΠΑ.

2) Μεγάλες, μερικώς απορυθμισμένες τραπεζικές αγορές:

Μεγάλοι τραπεζικοί όμιλοι, που κυριαρχούν στην προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, θα εντοπίσουν την πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν.

Με την ενθάρρυνση εκ μέρους των εποπτικών αρχών θα προχωρήσουν στην εσωτερική αναδιάρθρωσή τους προκειμένου να προσαρμοσθούν στις παραπάνω τρεις κατηγορίες.

Οι μεταβολές για τον καταναλωτή θα είναι μικρές. Φυσικά θα εισέλθουν και νέες επιχειρήσεις στον κλάδο, αλλά ο αριθμός τους θα είναι μάλλον οριακός.

Οι τράπεζες θα διατηρήσουν το προβάδισμά τους, αν και εσωτερικά θα είναι πολύ διαφορετικές από ό,τι προηγουμένως.

Στην κατηγορία αυτή «εθνικής» τραπεζικής αγοράς αναμένεται να εξελιχθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, όταν φυσικά υλοποιηθεί η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

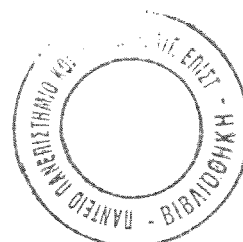
3) Μικρότερες τραπεζικές αγορές:

Στις εν λόγω εθνικές τραπεζικές αγορές πολλές τράπεζες θα εκλάβουν τις πιέσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν ως απειλές. Για το λόγο αυτό θα επιδιώξουν να τις εμποδίσουν. Ο κλάδος της προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης θα συνεχίσει να είναι προστατευμένος περιορίζοντας τις νέες εισόδους και την ανάπτυξη του ανταγωνισμού.

Ως εκ τούτου, η εγχώρια τραπεζική αγορά θα μείνει υποβαθμισμένη και αδύναμη να αντιμετωπίσει την τελικά αναπόφευκτη είσοδο νέων τραπεζικών, και μη-, φορέων στον κλάδο.

Ο δρόμος που θα ακολουθήσει δεδομένη χώρα σε σχέση με τις παραπάνω τάσεις εξαρτάται άμεσα από τα χαρακτηριστικά της οικονομίας της και της αγοράς, γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα,

- ♦ Πόσο «μεγάλη» είναι η αγορά από άποψη ΑΕΠ και πλούτου, που κατέχουν οι κάτοικοί της. Όσο μεγαλύτερη είναι η αγορά, με βάση τα συγκεκριμένα κριτήρια τόσο μεγαλύτερο θα είναι το πεδίο δράσης για εκείνους τους φορείς προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης, που εξειδικεύονται στα προϊόντα/ υπηρεσίες.
- ♦ Πόσα προϊόντα/ υπηρεσίες είναι σε θέση να απορροφήσει. Δηλαδή, ο βαθμός διαφοροποίησής τους αλλά και η έκταση στην οποία μη-τράπεζες, λ.χ. ασφαλιστικές εταιρείες, συνταξιοδοτικά ταμεία και αμοιβαία κεφάλαια, μπορούν να ανταγωνιστούν.

4. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Ευρωπαϊκών Τραπεζών, στο τέλος του 1994 στην Ελλάδα σε κάθε 10.000 κατοίκους αντιστοιχούσαν 1,6 καταστήματα εμπορικών τραπεζών, έναντι 3,4 καταστημάτων, που ήταν ο κοινοτικός μέσος όρος για τον ίδιο αριθμό κατοίκων.

Δηλαδή, στο τέλος του συγκεκριμένου έτους, η πυκνότητα προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης στην Ελλάδα υπολειπόταν του κοινοτικού μέσου όρου.

Όπως, όμως, προέκυψε από την ανάλυση, που πραγματοποιήθηκε στο 2ο κεφάλαιο, η επέκταση και κατανομή του δικτύου καταστημάτων εμπορικών τραπεζών, στις περιφέρειες της χώρας, ήταν ανάλογη του ΑΕΠ που συγκεντρωνόταν σε αυτές.

Η διαπίστωση αυτή φυσικά και αναδεικνύει την περιφερειακή ανισοκατανομή ή, αλλιώς, τον περιφερειακό συγκεντρωτισμό που χαρακτηρίζει συνολικά την εκ μέρους τους προσφορά τραπεζικής εξυπηρέτησης στη χώρα.

Παράλληλα, όμως, αναδεικνύει το γεγονός ότι οι αποφάσεις τους για την επέκταση και κατανομή του δικτύου καταστημάτων τους στις περιφέρειες της χώρας, από οικονομική άποψη, υπήρξαν ορθολογικές.

Πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι και σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, καθοριστικός υπήρξε και παραμένει ο ρόλος των υπό δημόσιο έλεγχο εμπορικών τραπεζικών οργανισμών, και ειδικότερα εκείνος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος και δευτερευόντως της Εμπορικής Τράπεζας.

Σε ό,τι αφορά τις προοπτικές, που διαγράφονται, σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, αυτές θα εξαρτηθούν άμεσα από:

1. τη δομή, διάρθρωση και τον προσανατολισμό του συστήματος, αλλά και

2. τη στρατηγική που θα επιλέξουν τα συστατικά του μέρη, προκειμένου να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες και, ταυτόχρονα, να αντιμετωπίσουν τις απειλές, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο.

4.1. Προοπτικές σε σχέση με τη δομή του τραπεζικού συστήματος

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η σημερινή διάρθρωση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, σε μεγάλο βαθμό, αντανάκλα συνθήκες του μεταπολεμικού παρελθόντος.

Και αυτό παρά το γεγονός ότι η απορύθμιση και απελευθέρωση της εγχώριας αγοράς χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών προκάλεσε:

1. την είσοδο στον κλάδο νέων ιδιωτικών φορέων προσφοράς χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών,
2. το άνοιγμά της στο διεθνή και, ιδιαίτερα, στον ενδοκοινοτικό ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό ανταγωνισμό στο πλαίσιο της δημιουργίας του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χρηματοπιστωτικού Χώρου (EEXX) και της προοπτικής της Οικονομικής & Νομισματικής Ένωσης (ONE),
3. τη σημαντική διεύρυνση των επιλογών του καταναλωτή ακόμη και πέραν των εθνικών συνόρων και, ως εκ τούτου, την αύξηση της διαπραγματευτικής του δύναμης και των απαιτήσεων του προϊόντων/ υπηρεσιών και αποδόσεων που του προσφέρουν, και
4. την όξυνση του ανταγωνισμού, που σε συνδυασμό με την πτώση του πληθωρισμού, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της διαφοράς (spread) ανάμεσα στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων.

Πάντως, ο συνδυασμός των παραπάνω είχε ως συνολικό αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του περιθωρίου κέρδους στον κλάδο. Ενώ, παράλληλα, κατέστησε τον περιορισμό του λειτουργικού κόστους, που σε μεγάλο βαθμό τροφοδοτείται από το δίκτυο των υποκαταστημάτων και το προσωπικό, που απασχολείται σε αυτό, σε στόχο πρώτης προτεραιότητας.

Η ανάγκη για εκλογίκευση του συστήματος με τη δημιουργία ισχυρών και βιώσιμων τραπεζικών σχημάτων εκτιμάται ότι υπαγορεύεται από τρεις βασικούς παράγοντες:

1. το μικρό μέγεθος της εγχώριας αγοράς,
2. τις ιδιαίτερα ανταγωνιστικές συνθήκες, που επικρατούν στο διεθνές οικονομικό και τραπεζικό περιβάλλον, και
3. την ανάγκη αναδιοργάνωσης των επί μέρους τραπεζικών οργανισμών και ομίλων, ιδιαίτερα εκείνων που διατελούν υπό δημόσιο έλεγχο, με σκοπό τη βελτίωση της παραγωγικότητας, αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητάς τους.

Προς την κατεύθυνση αυτή προσανατολίζεται ήδη και η κυβέρνηση, ενώ, οι κινήσεις στις οποίες προχωρεί σε σχέση με τον κλάδο των τραπεζών, αν και άμεσα αφορούν τις τράπεζες που ελέγχονται από το δημόσιο, είναι εν τούτοις προφανές ότι έμμεσα θα επηρεάσουν τις εξελίξεις και στο τμήμα των ιδιωτικών τραπεζικών οργανισμών.

Οι αλλαγές που προωθούνται από το κράτος σε σχέση με τη δομή και συνολική διάρθρωση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, προέκυψαν από μελέτη του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (ΥΠΕΘΟ)⁶⁵, η οποία υποστηρίζει ότι «ο εκσυγχρονισμός και η επέκταση σε νέα τραπεζικά προϊόντα/ υπηρεσίες είναι η απάντηση στις νέες συνθήκες που επικρατούν και αναμένεται να επικρατήσουν το 2000, ιδιαίτερα με την εγκαθίδρυση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αποτέλεσμα της επικράτησης των συνθηκών αυτών για τα επόμενα χρόνια θα είναι:

1. Διαρθρωτικές αλλαγές στο εσωτερικό των τραπεζικών οργανισμών και ομίλων, με σκοπό τη μείωση του λειτουργικού τους κόστους, και ταυτόχρονα, αναβάθμιση μέρους του προσωπικού τους.
2. Νέοι τρόποι αποτελεσματικής διαχείρισης των χρηματοδοτικών κινδύνων.

⁶⁵ «ΤΟ ΒΗΜΑ», 23/2/1997.

3. Περαιτέρω ενδυνάμωση της κεφαλαιαγοράς στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό τομέα».

Η ίδια μελέτη καταλήγει στο ότι οι τράπεζες θα πρέπει να εξυγιάνουν το χαρτοφυλάκιό τους απαλλασσόμενες από συμμετοχές τους σε επιχειρήσεις, που δε σχετίζονται άμεσα με τον χρηματοπιστωτικό τομέα.

Παράλληλα, ότι είναι απαραίτητο να εφοδιαστούν με εξειδικευμένα συστήματα διαχείρισης κινδύνων και να βελτιώσουν τους τρόπους ελέγχου και παρουσίασης των ισολογισμών τους, με βάση τα διεθνή πρότυπα.

Τέλος, ότι είναι αναγκαίο, και μάλιστα το ταχύτερο δυνατό, να αναπτυχθούν άμεσα και πλήρως τα διατραπεζικά συστήματα, που θα απλοποιήσουν, επιταχύνουν και θα περιορίσουν το λειτουργικό κόστος των συναλλαγών.

Προκύπτει, λοιπόν, ότι η τάση που έχει διαμορφωθεί, και φαίνεται ότι ήδη προωθείται, θα οδηγήσει σε *συρρίκνωση του αριθμού* των φορέων που συμμετέχουν στον κλάδο των τραπεζών, η οποία θα υλοποιηθεί, αφενός με την πώληση των μικρότερων κρατικών τραπεζών, αφετέρου με την αναδιοργάνωση των μεγάλων κρατικού ελέγχου τραπεζικών ομίλων.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τον όμιλο της Εθνικής Τράπεζας, έχει ήδη ξεκινήσει η διαδικασία που αποβλέπει στη συγχώνευση⁶⁶ των δύο τραπεζών κτηματικής πίστης: της Εθνικής Κτηματικής και της Εθνικής Στεγαστικής.

Ενώ, η ίδια η κυβέρνηση έχει αναθέσει σε διεθνή οίκο την εκπόνηση μελέτης για τη δυνατότητα συνεργασίας ή συγχώνευσης ανάμεσα στην Εμπορική και την Ιονική⁶⁷. Η μελέτη αυτή προβλέπεται να ολοκληρωθεί στα τέλη του 1997 και αναλόγως των συμπερασμάτων της, αλλά και των ειδικότερων συνθηκών, θα ληφθούν αποφάσεις σε σχέση με τη μελλοντική λειτουργία των τραπεζών αυτών.

⁶⁶ Α. Χαραλαμπίδης: «Τέλος στις μικρές τράπεζες - Συγχωνεύσεις των μεγαλύτερων», «ΕΠΙΛΟΓΗ» Τεύχος Μαΐου 1997.

⁶⁷ Α. Χαραλαμπίδης: «Τέλος στις μικρές τράπεζες - Συγχωνεύσεις των μεγαλύτερων», «ΕΠΙΛΟΓΗ» Τεύχος Μαΐου 1997.

Σε σχέση με τις μικρότερες κρατικές τράπεζες, ορισμένες από τις οποίες αντιμετωπίζουν σημαντικά οικονομικά προβλήματα, είναι αναμενόμενο οι λύσεις, που προωθούνται, να συνδέονται με κινήσεις των ιδιωτικών τραπεζών, αφού ορισμένες από τις πρώτες είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα αποτελέσουν αντικείμενο εξαγοράς από τις τελευταίες.

Ήδη, ολοκληρώθηκε ο δεύτερος διαγωνισμός για την πώληση της Τράπεζας Κρήτης. Για την αγορά της υποβλήθηκαν διάφορες οικονομικές προσφορές με επικρατέστερες εκείνες εκ μέρους της Τράπεζας Πειραιώς και της Eurobank (του ομίλου Λάτση).

Προς την ίδια κατεύθυνση, δηλαδή την πώλησή τους, προσανατολίζεται το κράτος και σε σχέση με τις Τράπεζες: Γενική, Μακεδονίας-Θράκης και Κεντρικής Ελλάδος.

Γενικά, με βάση την τάση προς την οποία κινείται η εγχώρια τραπεζική αγορά, η προοπτική που διαφαίνεται σε σχέση με τη δομή του τραπεζικού συστήματος της χώρας, συνίσταται στη δημιουργία:

1. δύο μεγάλων τραπεζικών ομίλων κρατικού ελέγχου: της Εθνικής και της Εμπορικής, και στον αντίποδα
2. δύο ή τριών ιδιωτικών τραπεζικών συγκροτημάτων: της Alpha-Πίστewς, της Eurobank, και της Τράπεζας Εργασίας.

Παρά ταύτα, τα τελευταία χρόνια έκανε την εμφάνισή της μια νέα κατηγορία πιστωτικών ιδρυμάτων, οι Συνεταιριστικές Τράπεζες (ΣΤ).

Σήμερα, λειτουργούν έξι ΣΤ: στη Λαμία, την Αχαΐα, τα Ιωάννινα, τη Ρόδο, τα Χανιά και το Ηράκλειο.

Παράλληλα, υπάρχουν 24 πιστωτικοί συνεταιρισμοί, που επιδιώκουν να μετεξελιχθούν σε ΣΤ.

Για να το επιτύχουν αυτό θα πρέπει να συγκεντρώσουν το ποσό των 600 εκ. Δρχ., αν θέλουν να δραστηριοποιούνται στην επαρχία, ή το ποσό των 4 δισ. Δρχ., αν θέλουν να λειτουργούν στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη.

Η Πολιτεία φαίνεται να επιθυμεί την ίδρυση και λειτουργία των ΣΤ, επειδή ο σκοπός και η προοπτική τους είναι να συμβάλλουν στη διάδοση της συνεταιριστικής ιδέας και μέσω της συνεταιριστικής οικονομίας στην ανάπτυξη της *τοπικής* οικονομίας. Ενώ παράλληλα, αναμένεται να συμβάλλουν στην *ανάπτυξη του ανταγωνισμού, σε τοπικό επίπεδο*⁶⁸.

Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου οι Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις αποτελούν το βασικό κορμό της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας και επιτελούν σημαντικό ρόλο, η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος προκάλεσε σημαντικά προβλήματα σε σχέση με την χρηματοδότησή τους.

Έτσι, οι κατά τόπους παραγωγικές τάξεις είναι λογικό να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ενεργό συμμετοχή τους στη δημιουργία τοπικών ΣΤ.

Αν και το παράδειγμα των ΣΤ στην Ευρώπη είναι ιδιαίτερα επιτυχημένο, στη χώρα μας δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί πλήρως το θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο θα είναι δυνατό να αναπτύξουν τη δραστηριότητά τους.

Ταυτόχρονα, το γεγονός ότι τα εν λόγω πιστωτικά ιδρύματα στοχεύουν στην ανακύκλωση των τοπικών αποταμιεύσεων και τη χορήγηση δανείων στα μέλη-ιδιοκτήτες τους, συνιστά απειλή σε βάρος των εμπορικών πιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία εκτιμάται ότι μέσω του δικτύου τους θα αντιδράσουν δυναμικά.

Τέλος, με βάση ανάλυση⁶⁹, που πραγματοποιήθηκε, προέκυψε ότι αν και γενικά υπάρχει αισιοδοξία, αναφορικά με το μέλλον και τις προοπτικές των ΣΤ, εντούτοις είναι συγκρατημένη καθώς υπάρχουν σημεία, τα οποία απαιτούν

⁶⁸ Π. Ραδαίου: «Συνεταιριστικές Τράπεζες. Ένας νέος αναπτυσσόμενος θεσμός», Ειδικό αφιέρωμα στις Συνεταιριστικές τράπεζες, Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Γ' Τριμηνία 1996.

⁶⁹ Αθ. Μπέλλας - Ε. Ντανοβασίλης: «Χρηματοοικονομική ανάλυση των Συνεταιριστικών Τραπεζών - Παρουσίαση της θέσης και των προοπτικών τους» Ειδικό αφιέρωμα στις Συνεταιριστικές τράπεζες, Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Γ' Τριμηνία 1996.

διευκρίνηση και επίλυση, ενώ παράλληλα η ανάπτυξη των εργασιών τους θα τις οδηγήσει να αναδιοργανωθούν σε διαφορετικό από το αρχικό τους επίπεδο.

Πάντως, η εκφρασμένη διάθεση ανάπτυξης του θεσμού των συνεταιριστικών τραπεζών δεν αναιρεί την τάση για συγκεντρωποίηση του τραπεζικού συστήματος της χώρας. Εκτιμάται ότι αφορά άλλο επίπεδο, το τοπικό/ περιφερειακό, και ενδέχεται οι συγκεκριμένοι φορείς άσκησης τραπεζικής δραστηριότητας να αντιμετωπίσουν προβλήματα σε σχέση με την μελλοντική τους ανάπτυξη, τόσο θεσμικά όσο και, κυρίως, οικονομικά.

4.2. Προοπτικές σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος

Οι προοπτικές σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας θα εξαρτηθούν τόσο από τη δομή, που αυτό τείνει να αποκτήσει, όσο και από τις σχετικές στρατηγικές επιλογές των τραπεζικών οργανισμών, που θα το συνθέτουν.

Όμως, από τη στιγμή που η εγχώρια τραπεζική αγορά είναι σε σημαντικό βαθμό απελευθερωμένη και ταυτόχρονα ανοιχτή στο διεθνή τραπεζικό ανταγωνισμό, οι στρατηγικές επιλογές των εγχώριων τραπεζικών οργανισμών στο συγκεκριμένο θέμα θα επηρεασθούν κυρίως από:

1. την πελατεία, ή τις ομάδες πελατείας, όπου απευθύνονται και επιδιώκουν να προσελκύσουν, δηλαδή με την αγορά-στόχο τους,
2. το είδος των προϊόντων/ υπηρεσιών, που οι συγκεκριμένες αγορές-στόχου χρειάζονται, ζητούν, επιθυμούν, και
3. τη γεωγραφική κλίμακα, στην οποία θα επιλέξουν να επεκταθούν.

Σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού, που σε αποκαθίστανται στην εγχώρια τραπεζική αγορά, χωρίς την κρατική παρέμβαση και προστασία του παρελθόντος, κάθε τράπεζα είναι υποχρεωμένη να εντάξει τα σχέδιά της σε μια ολοκληρωμένη μακροπρόθεσμη στρατηγική, που θα περιλαμβάνει και το «όραμα» για το μέλλον της.

Ταυτόχρονα, οι στόχοι της -ποιοτικοί και ποσοτικοί- πρέπει να είναι συγκεκριμένοι και εξειδικευμένοι.

Δεν θα υπάρχει η δυνατότητα οι στρατηγικές επιλογές να αποτελούν άθροισμα ευκαιριακών αποφάσεων και κινήσεων ούτε θα μπορούν να εντάσσονται στις νοοτροπίες του καιροσκοπισμού και της μίμησης των ανταγωνιστών. Όπως έχει άλλωστε αποδειχτεί οι επιλογές του είδους εγκυμονούν σημαντικούς κινδύνους και αδιέξοδα για τις τράπεζες, που τις εφάρμοσαν και, ως ένα βαθμό, συνεχίζουν να τις εφαρμόζουν.

Το υψηλό σταθερό κόστος των νέων επενδύσεων που απαιτούνται και το διευρυνόμενο μέγεθος των αγορών που προκαλείται από τη διεθνοποίηση και την απελευθέρωση των διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, έχουν οδηγήσει:

1. σε επαναπροσδιορισμό, προς τα άνω, του άριστου μεγέθους των τραπεζικών οργανισμών, και
2. στην επιλεκτική, εκ μέρους των τραπεζών, ανάπτυξη των δραστηριοτήτων εκείνων, στις οποίες διαθέτουν συγκριτικό πλεονέκτημα, με παράλληλη συρρίκνωση εκείνων, στις οποίες μειονεκτούν⁷⁰.

Η επιλογή και εφαρμογή συγκεκριμένης στρατηγικής από μια τράπεζα θα πρέπει να βασίζεται στη συνεχή, εκτεταμένη και σε βάθος ανάλυση: των μακροοικονομικών, των μικροοικονομικών/ τοπικών δεδομένων και αγορών, των προϊόντων/ υπηρεσιών που προσφέρει σε αυτές, του ανταγωνισμού της και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και των πηγών κερδοφορίας της σε ένα δυναμικό και μεταβαλλόμενο εγχώριο αλλά και διεθνές περιβάλλον⁷¹.

⁷⁰ Νικ. Β. Καραμούζης: «Προβλήματα και προοπτικές του Ελληνικού Τραπεζικού Χώρου», Οικονομικό & Στατιστικό Δελτίο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Μάρτιος 1997, Τεύχος 8.

⁷¹ Νικ. Β. Καραμούζης: «Προβλήματα και προοπτικές του Ελληνικού Τραπεζικού Χώρου», Οικονομικό & Στατιστικό Δελτίο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Μάρτιος 1997, Τεύχος 8.

Ουσιαστικά, οι τράπεζες θα πρέπει να εντάξουν και να εφαρμόζουν τις διαδικασίες του marketing, προκειμένου η επιλεγείσα στρατηγική και οι αντίστοιχες ενέργειες που κάθε φορά θα υλοποιούν να έχουν: προσανατολισμό, στόχο και, κυρίως, θετικά για αυτές αποτελέσματα.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η προσέγγιση των προοπτικών, που διαγράφονται σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, είναι δυνατή μέσα από την προσέγγιση των ευκαιριών, που προσφέρονται, τόσο στην εγχώρια όσο και τη διεθνή αγορά χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών.

4.2.1. Προοπτικές στην εγχώρια αγορά

Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, όταν άρχισαν να εισέρχονται νέοι φορείς στον κλάδο των τραπεζών, η ανάπτυξη δικτύου καταστημάτων απέκτησε νέα δυναμική.

Ενώ, ακόμη και σήμερα, επικρατεί η άποψη ότι το δίκτυο των τραπεζικών καταστημάτων στη χώρα απέχει από το να είναι αριθμητικά επαρκές. Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχουν σημαντικοί περιοριστικοί παράγοντες, που δεν είναι δυνατό να παραβλεφθούν.

Πιο συγκεκριμένα, οι παράγοντες αυτοί είναι οι παρακάτω.

- Η σταθεροποιητική πολιτική που ακολουθείται επί σειρά ετών από τις κυβερνήσεις που εναλλάσσονται στη χώρα, δεν έχουν συνδυασθεί με πολιτικές οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης. Στην ουσία δηλαδή, η επίτευξη των οικονομικών κριτηρίων για τη συμμετοχή της χώρα στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), που τέθηκαν στο Maastricht, ως ένα βαθμό, έχει μετατραπεί σε αυτοσκοπό.

Έτσι, ο χαμηλός ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, εκτιμάται ότι δεν ευνοεί την ίδρυση νέων τραπεζικών καταστημάτων, που θα στήριζαν τη

δραστηριότητα και κυρίως την κερδοφορία τους, χορηγώντας δάνεια σε μεγάλες νέες επιχειρήσεις. Ενδεικτικό άλλωστε στοιχείο του προβλήματος είναι το ήδη χαμηλό ποσοστό παραδοσιακών δανείων, που χορηγούν, σε σχέση με τον όγκο των καταθέσεων, που αντλούν από την πελατεία τους.

- Με την εισαγωγή και εντατική χρήση της νέας τεχνολογίας, δημιουργήθηκαν εναλλακτικά δίκτυα προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, όπως τα δίκτυα των ATMs. Παράλληλα και σταδιακά, όλες οι τράπεζες της χώρας διασυνδέονται μέσω του διατραπεζικού συστήματος ΔΙΑΣ. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι νεότερες ηλικιακά ομάδες πελατείας όλο και περισσότερο εξοικειώνονται με τις εφαρμογές της νέας τεχνολογίας αποφεύγουν να συναλλάσσονται σε καταστήματα, γεγονός που έχει περιορίσει σημαντικά το μονοπώλιο των τελευταίων, ως τόπου διεξαγωγής συναλλαγών. Ενώ, ήδη ορισμένες τράπεζες έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν και άλλες μεθόδους εξ αποστάσεως προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης (Phone-banking, Home-banking, PC-banking κ.λπ.).
- Η τραπεζικός κλάδος μέχρι προ ολίγων ετών δεν διέθετε καταρτισμένα και εξειδικευμένα στελέχη. Στελέχη και προσωπικό, λόγω της δομής του τραπεζικού συστήματος, είχαν προσαρμοσθεί στο ρόλο του διεκπεραιωτή συναλλαγών και όχι σε εκείνον του πωλητή χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, που θα αναλάβει πρωτοβουλίες και τους ανάλογους κινδύνους. Με την αλλαγή των συνθηκών η διαδικασία προσαρμογής απαιτεί σημαντικές, εκ μέρος των τραπεζών, επενδύσεις σε θέματα εκπαίδευσης του προσωπικού τους, αλλά και πληροφοριακών συστημάτων.
- Σε ό,τι αφορά την εγκατάσταση και δραστηριοποίηση καταστημάτων αλλοδαπών τραπεζών στη χώρα, είτε αυτές προέρχονται από τον ευρωπαϊκό κοινοτικό χώρο, είτε από τον ευρύτερο διεθνή, φαίνεται μάλλον απίθανη, λόγω των χαμηλών ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας. Άλλωστε η αρχική έλευση αλλοδαπών τραπεζών στη χώρα ήλθε σε συνέχεια της εγκατάστασης μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Η κίνηση αυτή, εκ μέρους πολυεθνικών

επιχειρήσεων, έχει σταματήσει πριν από μια εικοσαετία περίπου και πρόσφατα παρατηρούνται τάσεις φυγής, τουλάχιστον των εγκαταστάσεων παραγωγής.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό, αφενός με την τάση συγκεντρωποίησης του τραπεζικού συστήματος της χώρας, αφετέρου με τους άξονες δράσης που προσδιόρισε ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος κατά την παρουσίαση της Έκθεσης πεπραγμένων για το 1996 (περιορισμός λειτουργικού κόστους και αύξηση κερδοφορίας), δεν προοιωνίζουν σημαντική αύξηση του αριθμού των τραπεζικών καταστημάτων στη χώρα, αφού η ίδρυση και πρώτη εγκατάσταση ενός τραπεζικού καταστήματος απαιτεί σημαντικού ύψους επένδυση, ενώ παράλληλα συνεισφέρει αυξητικά στο λειτουργικό κόστος.

Εκτιμάται λοιπόν ότι σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, τα ενδεχόμενα με τη μεγαλύτερη πιθανότητα επαλήθευσης είναι τα παρακάτω.

Σε ό,τι αφορά τις *εγχώριες σημαντικού μεγέθους* εμπορικές τράπεζες, που διατελούν υπό δημόσιο έλεγχο, το υφιστάμενο μέγεθος δικτύου καταστημάτων και η κατανομή του στην εγχώρια αγορά κυρίως της Εθνικής και δευτερευόντως της Εμπορικής, δεν αφήνει πολλά περιθώρια, παρά μόνο για οριακή αύξηση. Το ίδιο όμως φαίνεται να ισχύει και για την Αγροτική Τράπεζα, που από το 1994 είναι και αυτή εμπορική τράπεζα.

Δεδομένου ότι οι εν λόγω τράπεζες, κατά γενική ομολογία, έχουν ανάγκη και ήδη προχωρούν σε αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό των διαδικασιών τους, εξυγίανση του χαρτοφυλακίου τους, ενώ παράλληλα μεθοδεύουν τον περιορισμό του λειτουργικού τους κόστους, το πιθανότερο είναι να προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση του υπάρχοντος δικτύου τους.

Ο προσανατολισμός τους σε σχέση με την εγχώρια περιφερειακή τους διάσταση φαίνεται:

1. να οδηγεί σε αναδιάταξη του υφισταμένου δικτύου υποκαταστημάτων τους και παράλληλα,

2. να επικεντρώνεται στην ανάπτυξη εναλλακτικών/ ηλεκτρονικών δικτύων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης (ATMs), σε χώρους εκτός καταστημάτων τους.

Αναφορικά με τις *εγχώριες μικρού μεγέθους* εμπορικές τράπεζες, που διατελούν υπό δημόσιο έλεγχο, για τις οποίες ήδη έχει εκφρασθεί η ανάγκη πώλησής τους, η περαιτέρω ανάπτυξη δικτύου καταστημάτων τους στην εγχώρια αγορά δεν θα πρέπει να θεωρείται πολύ πιθανή.

Και αυτό γιατί, η επέκταση του δικτύου καταστημάτων τους είναι βέβαιο ότι θα αυξήσει το τίμημα που θα απαιτηθεί για την πώλησή τους. Το γεγονός αυτό όμως ταυτόχρονα θα τη δυσχεράνει, αφού οι υποψήφιοι αγοραστές, μέσω της εξαγοράς τους ενδιαφέρονται να αποκτήσουν ένα αξιόλογο και οικονομικώς υγιές πελατολόγιο.

Πολλές από τις εν λόγω τράπεζες έχουν ήδη βεβαρημένο χαρτοφυλάκιο από δάνεια που χορήγησαν κατά το παρελθόν και που μετατράπηκαν σε απαιτήσεις τους σε καθυστέρηση.

Το πιο πιθανό ενδεχόμενο είναι η περιφερειακή τους διάσταση να μείνει ως έχει, να επιδιωχθεί η ένταξή τους στα εναλλακτικά δίκτυα προσφοράς τραπεζική εξυπηρέτησης και να δοθεί προτεραιότητα στην εξυγίανση του χαρτοφυλακίου τους, ώστε να είναι ευχερέστερη η πώλησή τους.

Σε σχέση με τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, εκκρεμούν θέματα μετατροπής ορισμένων σε εμπορικές τράπεζες (λ.χ. Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο), συγχώνευσής τους (Εθνική Κτηματική με Εθνική Στεγαστική) κ.λπ.

Οι εν λόγω εκκρεμότητες προμηνύουν μια μεταβατική κατάσταση, χωρίς σαφείς προοπτικές και κατευθύνσεις.

Παράλληλα, η τακτοποίηση των εκκρεμοτήτων αυτών γενικά απαιτεί σημαντικές επενδύσεις, γεγονός που δεν αφήνει ιδιαίτερα περιθώρια για την επενδυτική δαπάνη που θα απαιτούσε η επέκταση του δικτύου υποκαταστημάτων, τουλάχιστον εκείνων που το χρειάζονται.

Από την άλλη πλευρά, σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα του τραπεζικού συστήματος και την περιφερειακή του διάσταση, είναι ενδεχόμενη η αύξηση του δικτύου καταστημάτων του, όχι όμως με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς.

Δεν είναι δυνατόν άλλωστε να παραβλεφθεί το γεγονός ότι πολλές από τις εγχώριες ιδιωτικές εμπορικές τράπεζες και ομίλους τηρούν στάση αναμονής αναφορικά με τα τεκταινόμενα σε σχέση με την πώληση μικρών εγχώριων εμπορικών τραπεζών, δημόσιου ελέγχου.

Παράλληλα, πολλές από τις μικρές ιδιωτικές εμπορικές τράπεζες είναι πιθανό να επιδιώξουν:

1. να προσδιορίσουν τον άριστο συνδυασμό επανδρωμένου και εναλλακτικού/ ηλεκτρονικού δικτύου προσφοράς των προϊόντων/ υπηρεσιών τους, και, παράλληλα,
2. να περιορίσουν τους τομείς δραστηριότητάς τους, στους πιο κερδοφόρους.

Η πιο πιθανή προοπτική σε σχέση με τα υποκαταστήματα των καταστημάτων αλλοδαπών τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά φαίνεται να είναι οι ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους εκείνων, που δεν απαιτούν εκτεταμένες επενδύσεις σε δίκτυα υποκαταστημάτων, όπως λ.χ. το Private-banking, που απευθύνεται σε πολύ συγκεκριμένη και αυστηρά επιλεγμένη πελατεία, ιδιαίτερα αυξημένης οικονομικής επιφάνειας και ευρωστίας.

Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις του επικεφαλής της Citibank-Private Banking, κ. Philippe Holderbeke, ο οποίος προσδιόρισε ότι οι πελάτες-στόχος στην Ελλάδα πρέπει να διαθέτουν καθαρή θέση άνω των 3 εκ. Δολαρίων ΗΠΑ⁷².

Σε ό,τι αφορά την κατανομή του δικτύου τραπεζικών καταστημάτων στις περιφέρειες της χώρας, με βάση τα σημερινά δεδομένα, δεν διαφαίνονται προοπτικές σημαντικών ανακατατάξεων.

Η σταθεροποιητική οικονομική πολιτική που ακολουθείται, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι μακροοικονομικές ανισορροπίες, χωρίς παράλληλη και

⁷² «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 26/4/1997.

συγκεκριμένη αναπτυξιακή και, ειδικότερα, περιφερειακή αναπτυξιακή πολιτική, εκτιμάται ότι δεν είναι δυνατό να οδηγήσουν στον περιορισμό των περιφερειακών εισοδηματικών ανισοτήτων. Κατά συνέπεια, δεν διαφαίνεται ανακατανομή των ρόλων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Μόνη ίσως εξαίρεση είναι δυνατό να αποτελέσει η Βόρεια Ελλάδα και ειδικότερα η Θεσσαλονίκη, για την οποία είναι εκφρασμένη η διάθεση μετεξέλιξης της σε οικονομικό κέντρο της βαλκανικής χερσονήσου. Όμως, αυτό εκτιμάται ότι θα εξαρτηθεί από τις γενικότερες εξελίξεις στο συγκεκριμένο γεωγραφικό και οικονομικό χώρο, όπου τα πρόσφατα γεγονότα δεν προοιωνίζουν ηρεμία, τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον.

4.2.2. Προοπτικές στη διεθνή αγορά

Το ενδεχόμενο οι ελληνικές τράπεζες να μετεξελιχθούν σε παγκόσμιες τράπεζες (global banks), δηλαδή, το να αναπτύξουν αυτοδύναμα τις δραστηριότητες και την περιφερειακή τους διάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο, εκτιμάται ότι δεν εμφανίζει σημαντική πιθανότητα επαλήθευσης.

Αντίθετα, η διεθνής στρατηγική των ελληνικών τραπεζών σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση και εμβέλεια των δραστηριοτήτων τους θα πρέπει να στηρίζεται στα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτουν κυρίως στην εγχώρια και κατά περίπτωση στις αγορές του εξωτερικού.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία και αρθρογραφία, οι απόψεις φαίνεται να συντείνουν στο ότι τον ρόλο αυτό θα τον μοιραστούν 3-5 τράπεζες (Citibank, Chase Manhattan, Hong-Kong and Shanghai Banking Corporation, και πιθανώς η γερμανική Deutsche Bank ή/ και η ολλανδική ABN-Amro)⁷³.

Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι οι ελληνικές τράπεζες δεν θα πρέπει να διαμορφώσουν και εφαρμόσουν μια διεθνή στρατηγική σε σχέση με την

⁷³ The Banker, Δεκ. 1996.

περιφερειακή διάσταση και εμβέλεια των δραστηριοτήτων τους, γιατί στην περίπτωση αυτή είναι πια ορατός ο κίνδυνος περιθωριοποίησής τους και στην εγχώρια αγορά.

Η αναγκαιότητα διεθνούς τραπεζικής στρατηγική υπαγορεύεται από:

- ♦ η διεθνοποίηση των αγορών χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών.
- ♦ τη συμμετοχή της χώρας στον υπό διαμόρφωση βαίνοντα Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χρηματοπιστωτικό Χώρο (ΕΕΧΧ), που όμως συναρτάται και από τη συμμετοχή, ~~ή όχι, της χώρας στην ΟΝΕ.~~
- ♦ τη δραστηριοποίηση του ελληνικού ιδιωτικού κεφαλαίου σε χώρες του εξωτερικού,
- ♦ τη δυνατότητα των οικονομικά πιο εύρωστων ιδιωτών να τοποθετούν/ διαθέσιμά τους σε χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές του εξωτερικού.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται επομένως αντιληπτό ότι οι προοπτικές του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, σε σχέση με τη διεθνή περιφερειακή του εμβέλεια και διάσταση, είναι δυνατό να αναλυθούν σε δύο σκέλη.

Ο πρώτος αφορά την οικονομική και γεωγραφική οικουμενική περιφέρεια που συνθέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση και την αγορά της, ενώ ο δεύτερος την αγορά που αναπτύσσεται στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου και της λεκάνης της Μεσογείου.

4.2.2.1. Προοπτικές στην ευρωπαϊκή αγορά

Οι βάσεις για τη δημιουργία του ΕΕΧΧ τέθηκαν κυρίως⁷⁴ με

- * τη 2η Τραπεζική Συντονιστική Οδηγία,

⁷⁴ Δ. Κ. Μαρούλης: «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», ΚΕΠΕ, Αθήνα 1992 σελ. 322-326.

- * τις Οδηγίες για την υιοθέτηση κοινού ορισμού για τα ίδια κεφάλαια και για το συντελεστή φερεγγυότητας των τραπεζών,
- * την οδηγία για την εκκαθάριση και εξυγίανση των πιστωτικών ιδρυμάτων, και
- * τις Συστάσεις της (Ευρωπαϊκής) Επιτροπής για την καθιέρωση συστημάτων εγγύησης των καταθέσεων σε όλα τα κράτη-μέλη και για την ενιαία ρύθμιση των μεγάλων χρηματοδοτικών ανοιγμάτων των τραπεζών.

Σύμφωνα με τον D. Llewellyn⁷⁵, οι τρόποι με τους οποίους μια τράπεζα είναι δυνατό να διεισδύσει στις ευρωπαϊκές αγορές χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, εκτός της χώρας καταγωγής της, είναι οι εξής:

- ♦ Αυτοδύναμη διείσδυση μέσω της ίδρυσης δικού της δικτύου υποκαταστημάτων.
- ♦ Διείσδυση μέσω της εξαγοράς (εχθρικής ή φιλικής) κάποιας εγχώριας τράπεζας.
- ♦ Διείσδυση μέσω της σύναψης συνεργασιών με εγχώριες τράπεζες.
- ♦ Διείσδυση μέσω της εξαγοράς μιας εταιρείας σε μια τρίτη χώρα, η οποία έχει άμεση πρόσβαση στους πελάτες της χώρας, στην οποία θέλει να διεισδύσει. Η εταιρεία αυτή δεν είναι απαραίτητο να είναι τράπεζα.
- ♦ Διείσδυση μέσω της ανάπτυξης επιχειρηματικών δεσμών σε άλλες χώρες, έτσι ώστε η συνεργαζόμενη τράπεζα στην αγορά στόχο να δίνει τη δυνατότητα πρόσβασης στην πελατειακή της βάση, ενεργώντας σε πολλές περιπτώσεις ως πράκτορας (agent).
- ♦ Διείσδυση μέσω του διασυνοριακού εμπορίου χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών στην περίπτωση που υπάρξει αποτελεσματική επικοινωνία ανάμεσα στον πελάτη κάτοικο μιας χώρας και στον προμηθευτή της τραπεζικής υπηρεσίας από μια άλλη χώρα.

Οι εν λόγω τρόποι, όπως είναι φυσικό ισχύουν και για κάθε μια από τις ελληνικές τράπεζες αναφορικά με την επέκταση των δραστηριοτήτων και του δικτύου της.

⁷⁵ D. Llewellyn: «Financial Services and Competition», Banking World, Feb. 1989.

Όμως, το ενδεχόμενο αυτοδύναμης και άμεσης εγκατάστασης φαίνονται μάλλον απίθανα, αφού συνεπάγεται σημαντικό κόστος πρώτης εγκατάστασης και είναι αμφίβολη η επιτυχία του εγχειρήματος αυτού, καθώς είναι βέβαιο ότι θα υπάρξουν ανταγωνιστικές αντιδράσεις από τις άλλες τράπεζες που ήδη είναι εγκατεστημένες εκεί, είτε εγχώριες, είτε αλλοδαπές.

Μέχρι προ ολίγων ετών, μόνο οι μεγάλοι δημόσιου ελέγχου εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι (κυρίως η Εθνική και δευτερευόντως η Εμπορική), είχαν προωθήσει την περιφερειακή τους διάσταση ιδρύοντας μονάδες ή γραφεία αντιπροσωπίας τους σε σημαντικά οικονομικά κέντρα ευρωπαϊκής αλλά και παγκόσμιας εμβέλειας (Λονδίνο, Φρανκφούρτη, Παρίσι, Άμστερνταμ κ.λπ.).

Παρά ταύτα, το εύρος των εκεί δραστηριοτήτων τους περιοριζόταν στην εξυπηρέτηση της ομογένειας και των μεταναστών-εργατών, που οι καταθέσεις τους συνήθως συνεισέφεραν στο μέγεθος των Άδηλων Πόρων, του προϋπολογισμού της Ελλάδας.

Με βάση τα παραπάνω, οι διαφαινόμενες προοπτικές σε σχέση με την περιφερειακή διάσταση των ελληνικών τραπεζικών ομίλων και ιδρυμάτων περιλαμβάνουν:

1. αναβάθμιση του ρόλου των ήδη λειτουργούντων μονάδων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναλόγως των κατά περίπτωση ευκαιριών, και διεύρυνση του φάσματος των προϊόντων/ υπηρεσιών που προσφέρουν,
2. εμβάθυνση των συναλλακτικών σχέσεων και δεσμών με την υφιστάμενη πελατεία τους, και κατά το δυνατόν επέκτασή τους σε τμήματα της εγχώριας αγοράς, που έχουν επιχειρηματικές σχέσεις και συμφέροντα στην Ελλάδα,
3. επέκταση των δραστηριοτήτων τους στο χώρο των χρηματαγορών και κεφαλαιαγορών στα οικονομικά κέντρα, όπου λειτουργούν (λ.χ. Λονδίνο, Φρανκφούρτη), έτσι ώστε να εξασφαλίζουν πρόσβαση στους πελάτες τους, που είναι εγκατεστημένοι στην Ελλάδα, και
4. συμμετοχή τους στα ευρωπαϊκά δίκτυα προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, λ.χ. ATMs.

4.2.2.2. Προοπτικές στην αγορά της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής

Οι αγορές που συνθέτουν το συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο είναι εκείνες:

- της βαλκανικής χερσονήσου,
- της πρώην Σοβιετικής Ένωσης,
- της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, και
- της Μεσογείου.

Τόσο όμως η αγορά της βαλκανικής όσο και εκείνη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, λόγω του μεταβατικού οικονομικού αλλά και πολιτικού σταδίου που διέρχονται, προκειμένου να προσαρμοσθούν στο καθεστώς της ελεύθερης οικονομίας, χαρακτηρίζονται από υψηλό κίνδυνο και αβεβαιότητα.

Η κατάσταση μάλιστα επιδεινώνεται από τα συσσωρευμένα οικονομικά προβλήματα του παρελθόντος, που προήλθαν από την ανορθολογική, με βάση τα καπιταλιστικά πρότυπα, κατανομή του κεφαλαίου μεταξύ των εναλλακτικών του χρήσεων.

Παρά ταύτα, είναι ήδη γεγονός η διείσδυση μεταξύ των άλλων και του ελληνικού ιδιωτικού κεφαλαίου σε αυτές, γεγονός που έχει οδηγήσει τις ελληνικές τράπεζες να ιδρύσουν καταστήματά τους εκεί, προκειμένου να διευκολύνουν τα ελληνικών συμφερόντων επιχειρηματικά εγχειρήματα.

Ήδη, μέχρι σήμερα, 10 ελληνικές τράπεζες έχουν δημιουργήσει 14 θυγατρικές ή υποκαταστήματά τους στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τα Σκόπια, προκειμένου να εκμεταλλευθούν μέρος των ευκαιριών που παρουσιάζουν οι αγορές των συγκεκριμένων χωρών, αλλά και να θέσουν τις βάσεις της μελλοντικής ενδεχομένως ανάπτυξης, όταν οι οικονομίες των χωρών αυτών επιτύχουν τη σταθεροποίηση και αρχίσουν να προσφέρουν ικανοποιητικές αποδόσεις⁷⁶.

⁷⁶ «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» της Κυριακής: 26 Ιανουαρίου 1997.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τις αγορές της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, αλλά και της Μεσογείου, είναι αναμενόμενο αλλά και σκόπιμο να υπάρξει σε βάθος διερεύνησή τους. Ενώ, η εκεί επέκταση της περιφερειακής διάστασης των ελληνικών τραπεζών θα πρέπει να είναι ανάλογη των ευκαιριών που θα διαπιστωθούν ή προβλέπεται να δημιουργηθούν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80, όταν, στο πλαίσιο δημιουργίας του ενιαίου ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού χώρου, ξεκίνησε η σταδιακή απελευθέρωση της ελληνικής αγοράς χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών και το άνοιγμά της στο διεθνή ανταγωνισμό, σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα.

Μεταξύ των άλλων, εντατικοποιήθηκε η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσέφερε η σημειωθείσα πρόοδος στο χώρο της νέας τεχνολογίας. Όμως, η αξιοποίησή τους προσανατολίστηκε κυρίως στην επίλυση λειτουργικών προβλημάτων, όπως εκείνα λογιστικής συμφωνίας και διεκπεραίωσης συναλλαγών. Έτσι, ακόμη και σήμερα, που στην ελληνική επικράτεια λειτουργεί σημαντικός αριθμός αυτόματων ταμειολογιστικών μηχανών (ATM), το παραδοσιακής δομής, ή αλλιώς το επανδρωμένο δίκτυο υποκαταστημάτων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, κυριαρχεί στην περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας.

Η εντατική χρήση της νέας τεχνολογίας στην προσφορά χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών έφερε το διαχωρισμό ανάμεσα στον τόπο παραγωγής και κατανάλωσης σειράς τραπεζικών υπηρεσιών. Οδήγησε, δηλαδή, σε σημαντική αύξηση:

1. της *οικονομικής εμβέλειάς* τους, δηλαδή της εδαφικής έκτασης στην οποία είναι δυνατό να διατίθενται, και
2. του *ελάχιστου* απαιτούμενου επιπέδου *ζήτησής* τους, προκειμένου τα τραπεζικά υποκαταστήματα να πραγματοποιούν φυσιολογικά κέρδη.

Γίνεται επομένως αντιληπτό, πώς τα επανδρωμένα υποκαταστήματα από βασικός μοχλός και ανταγωνιστική αιχμή, σε σχέση με την ανάπτυξη τραπεζικών εργασιών και δραστηριοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο, μετεξελίχθηκαν σε παράγοντα σημαντικής επιβάρυνσης του λειτουργικού κόστους της τράπεζας, στην οποία ανήκουν.

Στις νέες συνθήκες, λοιπόν, η κατ' αναλογία του περιφερειακού ΑΕΠ ανάπτυξη και κατανομή του επανδρωμένου δικτύου προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης στην εγχώρια αγορά, δεν κρίνεται οικονομικά αποτελεσματική.

Ως εκ τούτου, κυρίως οι φορείς προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης είναι απαραίτητο να επανεξετάσουν τη στρατηγική τους αναφορικά με την περιφερειακή τους διάσταση στην εγχώρια αγορά.

Βασικός προσανατολισμός των στρατηγικών επιλογών τους θα πρέπει να είναι η οικονομικά άριστη σύνθεση της περιφερειακής τους διάστασης. Δηλαδή, η επίτευξη του κατά το δυνατόν άριστου συνδυασμού επανδρωμένου και εναλλακτικών/ ηλεκτρονικών δικτύων *-εξ αποστάσεως-* προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης (ATM, Home- και Phone-banking, EFT/POS, PC-banking κ.λπ.), με παράλληλη αναθεώρηση του λειτουργικού προσανατολισμού των επανδρωμένων υποκαταστημάτων τους.

Η εν λόγω αναθεώρηση θα πρέπει απαραίτητως να ενσωματώνει τη μετεξέλιξη του προσωπικού τους, από διεκπεραιωτές συναλλαγών, σε πωλητές χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών. Δεδομένου άλλωστε του γεγονότος ότι οι ηλικιακά νεότερες ομάδες πελατείας εμφανίζουν αυξημένο βαθμό εξοικείωσης σε σχέση με τη χρήση των εφαρμογών της νέας τεχνολογίας, ενώ παράλληλα, και κατά το δυνατόν, αποφεύγουν να συναλλάσσονται σε υποκαταστήματα.

Οι στρατηγικές επιλογές των φορέων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης σε σχέση με την περιφερειακή τους διάσταση είναι πολύ πιθανό να οδηγήσουν σε συρρίκνωση τόσο του αριθμού όσο και του μεγέθους των επανδρωμένων υποκαταστημάτων τους.

Δεδομένης άλλωστε την τάσης που κυριαρχεί στην εγχώρια αγορά για συρρίκνωση του αριθμού των φορέων τραπεζικής δραστηριότητας και τη δημιουργία μεγαλύτερων και βιώσιμων τραπεζικών σχημάτων, μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων που ήδη προωθούνται από την κυβέρνηση, είναι αναμενόμενο να επέλθει ανακατανομή μέρους της υφιστάμενης περιφερειακής διάστασης του τραπεζικού συστήματος υπέρ των ιδιωτικών πιστωτικών ιδρυμάτων.

Επιπλέον, το γεγονός ότι η εγχώρια αγορά χρηματοπιστωτικών προϊόντων/ υπηρεσιών, σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά, είναι ανοιχτή στο διεθνή ανταγωνισμό, έχει μετατρέψει τον τελευταίο σε, οιωνοί, ενδογενή μεταβλητή του συστήματος.

Το ενδεχόμενο, οι εγχώριοι φορείς προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης να μετεξελιχθούν σε παγκόσμιας εμβέλειας χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (global banks), εκτιμάται ότι δεν παρουσιάζει σημαντική πιθανότητα επαλήθευσης.

Εν τούτοις, είναι απαραίτητη η επέκταση των δραστηριοτήτων τους και, ως ένα βαθμό, της περιφερειακής τους διάστασης στις διεθνείς αγορές.

Και αυτό σε συνάρτηση με τις εκεί διαπιστούμενες δυνατότητες και προοπτικές, είτε οι αγορές αυτές βρίσκονται στο εσωτερικό του ενιαίου ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού χώρου, είτε εκτός αυτού, προκειμένου:

- να εξασφαλίζουν στους εγχώριους πελάτες τους πρόσβαση στις εν λόγω αγορές,
- να περιορίζουν, κατά το δυνατόν, το ενδεχόμενο απώλειας μεριδίων τους στην εγχώρια αγορά, από τις επιλεκτικές και μελετημένες κινήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού σε σχέση με τα πιο εύπορα και δυναμικά τμήματά της, και
- να διευκολύνουν την επέκταση των δραστηριοτήτων του εγχώριου επιχειρηματικού κεφαλαίου στις αγορές αυτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κ. Βεργόπουλος «Η Απο-ανάπτυξη σήμερα. Δοκίμιο για τη Δυναμική της Στασιμότητας στη Νότια Ευρώπη», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1986.
- Τ. Γιαννίτης «Η ελληνική Βιομηχανία - Ανάπτυξη και Κρίση», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1983.
- Αντ. Χ. Ζητρίδη «Το Τραπεζικό Σύστημα της Ελλάδος», Εκδ. Τραπεζής της Ελλάδος, Αθήνα 1977.
-
- Ν. Κομνηνός «Τα πενήντα πρώτα χρόνια της Τραπέζης της Ελλάδος», Εκδ. Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1978 (επιμέλεια).
- Ph. Kotler «Marketing Management-Analysis, Planning, Implementation, and Control», 6th Edition, Prentice Hall, N. Jersey 1988.
- Γ. Χ. Κώττης «Μικροοικονομική Ανάλυση του τόπου εγκαταστάσεως», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1977.
- A. Lipietz «Αυταπάτες και Θαύματα», Εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1990.
- Ν.Γ. Μαρματάκης «Θεωρητική Οικονομική», Αθήνα 1977.
- Δ.Κ. Μαρούλης «Εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και η ενοποίηση της Ευρωπαϊκής αγοράς: Επιπτώσεις για την Ελλάδα», Εκδ. ΚΕΠΕ, Αθήνα 1992.
- Αθ.Δ. Παπαδασκαλόπουλος «Βασικές Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1990.
- Π.Α. Ρέππας «Οικονομική Ανάπτυξη-Θεωρίες και Στρατηγικές», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1991.
- Subhash Sharma «Applied Multivariate Techniques», John Wiley & Sons, Inc.
- Θ.Α. Σκούντζος «Περιφερειακή Οικονομική Ανάλυση και Πολιτική», Τόμος Α', Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα 1993.

B.Φ. Φίλιος

«Η Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων», Εκδ. Interbooks, Αθήνα 1994.

ΑΡΘΡΑ:

J.E. Bigbie

«Bye-bye to the branch», The Banker, Aug. 1996.

M. Deane

«Reinventing the retail banking», The Economist-The World in 1997, Special Annual Edition.

N. Β. Καραμούζης

«Προβλήματα και προοπτικές του Ελληνικού Τραπεζικού Χώρου», Οικονομικό & Στατιστικό Δελτίο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, Τ. Β', Μάρτιος 1997.

Δ. Β. Κέντρος

«Επιλογή τόπου εγκατάστασης νέας τραπεζικής μονάδας», Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Α' Τριμηνία 1994.

Στέφ. Κοτζαμάνης

«Ο Κλάδος των Τραπεζών-Εμπορικές Τράπεζες», Περιοδικό «ΧΡΗΜΑ», Τεύχος Μαΐου 1996.

D. Llewellyn

«Financial Services and Competition», Banking World, Feb. 1989.

Αθ. Μπέλλα-
Ε. Ντανοβασίλη

«Χρηματοοικονομική Ανάλυση των Συνεταιριστικών Τραπεζών - Παρουσίαση της Θέσης και των Προοπτικών τους», Ειδικό Αφιέρωμα στις Συνεταιριστικές Τράπεζες, Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Γ' Τριμηνία 1996.

Δρ. Χ. Ναξάκης

«Η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής, των αγορών και της τεχνολογίας», Οικονομικά Χρονικά, Τ. 94, Αύγ.-Οκτ. 1996.

Χ. Περράκης

«Διαδικασίες διεθνοποίησης της παραγωγής και του κεφαλαίου», Οικονομικό Δελτίο της Εμπορικής Τράπεζας, Οκτ.-Δεκ. 1991, Αθήνα.

Ch. Palloix

«The self expansion of capital on a world scale», Review of Radical Political Economics, IX, Summer 1977.

M. Porter

«Changing patterns of international competition», California Management Review, No 2, 1986.

Π. Ραδαίου

«Συνεταιριστικές Τράπεζες. Ένας νέος αναπτυσσόμενος θεσμός», Ειδικό Αφιέρωμα στις Συνεταιριστικές Τράπεζες, Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Γ' Τριμηνία 1996.

- A. Roobeek «The crisis of fordism and a new technological paradigm», Futures No 19, April 1987.
- M. Χατζηπροκοπίου-Η. Κατσίκας «Η στασιμότητα της ελληνικής οικονομίας», Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, Τ. 3, 1990.
- A. Χαραλαμπίδης 1. «Κι όμως, η Ελλάδα «χωράει» πολύ περισσότερα τραπεζικά καταστήματα», Περιοδικό «ΕΠΙΛΟΓΗ», Τεύχος Ιαν. 1977.
2. «Τέλος στις μικρές τράπεζες - Συγχωνεύσεις των μεγαλύτερων», Περιοδικό «ΕΠΙΛΟΓΗ», Τεύχος Μαΐου 1997.
-

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ:

- T. Γιαννίτης «Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και οι επιπτώσεις στην τεχνολογική οργάνωση της ελληνικής οικονομίας», Συμπόσιο Πολυτεχνείου Κρήτης, 1992.
- Δ. Δενιόζος «Παγκοσμιοποίηση των αγορών και ενδογενής τεχνολογική ανάπτυξης», Συμπόσιο Πολυτεχνείου Κρήτης, 1992.

ΕΡΕΥΝΕΣ:

- Touch Ross International «The Impact of Technology on Banking», World Summary 1985.
- The Economist Intelligence Unit «The Domino Effect - A Survey of International Banking», The Economist, April 1996.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
* Υπολογισμός του «Συντελεστή Μεταβλητότητας»	1 - 9
* Κατασκευή και Ερμηνεία Καμπυλών Συγκέντρωσης (Lorenz)	10 - 17
* Υπολογισμός του Συντελεστή Gini-Hirschman	18 - 22
* Υπολογισμός της Συνδιακύμανσης τυποποιημένων μεταβλητών	23 - 32

Υπολογισμός του «Συντελεστή Μεταβλητότητας»
(Coefficient of Variation) για τα μεγέθη:

1. *Περιφερειακό ΑΕΠ (1981,1991 & 1994),*

2. *Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης (1981,1991, 1994 & 1995).*
- 2.α. *Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες (1981,1991, 1994 & 1995).*
- 2.β. *Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς (1981,1991, 1994 & 1995).*

Η τιμή του Συντελεστή Μεταβλητότητας είναι:

- ◇ Μηδέν ($=0$), σε περίπτωση πλήρους περιφερειακής ισότητας, ενώ
- ◇ δεν υπάρχει συγκεκριμένο όριο σε περίπτωση ανισότητας.

1. Συντελεστής Μεταβλητότητας του περιφερειακού ΑΕΠ.

Δίνει τις υπάρχουσες αποκλίσεις των τιμών του περιφερειακού ΑΕΠ ως ποσοστό της κεντρικής τιμής του.

Προκύπτει από τον τύπο:

$$C.V. = \left[\sqrt{\sum [Y - E(Y)]^2 / N} \right] / [E(Y)] * 100 = [\sigma / E(Y)] * 100$$

όπου,

Y = Το συνολικό ΑΕΠ κατά περιφέρεια.

$E(Y)$ = $[\sum(Y) / N]$ Η κεντρική τιμή του περιφερειακού ΑΕΠ.

N = Το πλήθος των περιφερειών

σ = Η μέση απόκλιση του περιφερειακού ΑΕΠ.

Περιφερειακό ΑΕΠ (εκ. Δρχ.-Τρέχουσες Τιμές)					
Περιφέρειες:	1981	$[X_t-E(X)]^2$	1991	$[X_t-E(X)]^2$	1994
1 Θράκης	36.358	6.062.598.853	273.658	308.588.454.362	394.825
2 Α.Μακεδ.	57.992	3.161.665.839	429.298	159.893.925.279	609.955
3 Κ.Μακεδ.	83.437	947.635.712	594.244	55.188.056.950	855.236
4 Θεσ/νίκης	132.397	330.378.161	1.028.964	39.919.486.710	1.530.595
5 Δ.Μακεδ.	40.313	5.462.346.982	321.097	258.133.483.446	410.665
6 Ήπειρος	35.668	6.170.525.469	244.436	341.908.453.233	355.080
7 Θεσσαλία	97.799	269.671.978	744.705	7.133.556.569	1.023.769
8 Στ.Ελλάδ.	139.542	641.168.623	924.430	9.075.346.944	1.255.417
9 Αττικής	575.306	212.599.660.970	3.936.739	9.657.013.775.035	5.832.933
10 Πελάσου	148.441	1.171.029.459	1.045.722	46.896.767.667	1.492.923
11 Ν.Ιονίου	22.047	8.495.989.554	183.123	417.370.762.720	271.659
12 Ν.Αιγαίου	51.417	3.944.303.767	449.468	144.170.103.884	654.280
13 Κρήτης	64.152	2.506.873.949	603.266	51.030.531.970	892.852
Σύνολο:	1.484.869	251.763.849.317	10.779.150	11.496.322.704.767	15.580.189
ΜΕΣΟΣ:	114.221		829.165		1.198.476
Διακύμανση $\sigma^2 =$		19.366.449.947		884.332.515.751	1.953.807.093.139
Μέση Απόκλιση $\sigma =$		139.163		940.390	1.397.786
C.V.=		122%		113%	117%
(Πηγές Δεδομένων: (1) 1981 και 1991, Ε.Σ.Υ.Ε., και (2) 1994, Περιοδικό "ΕΠΙΛΟΓΗ", Ετήσια Επισκόπηση 1996).					
Περιφερειακή διαμέριση της Τραπεζίης της Ελλάδος.					
Οικονομική					

2. Συντελεστής Μεταβλητότητας της Περιφερειακής Προσφοράς Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης.

Δίνει τις αποκλίσεις περιφερειακής προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης ως ποσοστό της κεντρικής τιμής της.

Ως περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης ορίζεται ο συνολικός ανά περιφέρεια αριθμός υποκαταστημάτων Εμπορικών Τραπεζών και Ειδικών Πιστωτικών Οργανισμών.

Προκύπτει από τον τύπο:

$$C.V.= \left[\sqrt{\sum [B - E(B)]^2 / N} \right] / [E(B)] * 100 = [\sigma / E(B)] * 100$$

όπου,

B = Η περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

E(B) = $[\sum(B) / N]$ Η κεντρική τιμή της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

N= Το πλήθος των περιφερειών

σ = Η μέση απόκλιση της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης.

Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης ^(f1)									
Περιφέρειες	1981	$[X_t - E(X)]^2$	1991	$[X_t - E(X)]^2$	1994	$[X_t - E(X)]^2$	1995	$[X_t - E(X)]^2$	
1 Θράκης	48	1.619	53	3.882	53	5.894	56	9.231	
2 Α.Μακεδ.	53	1.241	61	2.949	62	4.593	64	7.758	
3 Κ.Μακεδ.	58	914	80	1.247	83	2.187	100	2.712	
4 Θεσ/νίκης	88	0	140	610	159	854	182	895	
5 Δ.Μακεδ.	39	2.424	50	4.265	52	6.048	60	8.478	
6 Ήπειρος	38	2.523	48	4.530	52	6.048	56	9.231	
7 Θεσσαλία	69	370	83	1.044	91	1.503	101	2.609	
8 Στ.Ελλάδ.	91	8	114	2	123	46	136	258	
9 Αττικής	367	77.712	494	143.408	606	226.796	752	359.908	
10 Πελοσου	147	3.454	182	4.448	196	4.387	211	3.472	
11 Ν.Ιονίου	24	4.126	32	6.940	35	8.981	45	11.465	
12 Ν.Αιγαίου	73	232	93	498	95	1.209	116	1.302	
13 Κρήτης	52	1.313	69	2.144	80	2.477	98	2.924	
Σύνολο:	1.147	95.934	1.499	175.967	1.687	271.022	1.977	420.243	
ΜΕΣΟΣ:	88		115		130		152		
Διακύμανση $\sigma^2 =$		7.380		13.536		20.848		32.326	
Μέση Απόκλιση $\sigma =$		86		116		144		180	
C.V.=		97%		101%		111%		118%	
(Πηγή Δεδομένων: Τράπεζα της Ελλάδος). (f1): Αριθμός υποκαταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών ανά περιφέρεια. Περιφερειακή διαμέριση της Τραπεζικής της Ελλάδος.									

2.α. Συντελεστής Μεταβλητότητας της Περιφερειακής Προσφοράς Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης, από Εμπορικές Τράπεζες.

Δίνει τις αποκλίσεις περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες, ως ποσοστό της κεντρικής τιμής της.

Ως περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες ορίζεται ο συνολικός ανά περιφέρεια αριθμός

Υποκαταστημάτων τους.

Προκύπτει από τον τύπο:

$$C.V.= \left[\sqrt{\sum [CB - E(CB)]^2 / N} \right] / [E(CB)] * 100 = [\sigma / E(CB)] * 100$$

όπου,

CB = Η περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες.

E(CB) = $[\sum(CB) / N]$ Η κεντρική τιμή της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες.

N= Το πλήθος των περιφερειών

σ = Η μέση απόκλιση της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες.

Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες									
Περιφέρειες:	1981	$[X_t - E(X)]^2$	1991	$[X_t - E(X)]^2$	1994	$[X_t - E(X)]^2$	1995	$[X_t - E(X)]^2$	
1 Θράκης	28	1.719	33	3.373	46	5.419	48	8.663	
2 Α.Μακεδ.	34	1.258	40	2.609	55	4.175	57	7.069	
3 Κ.Μακεδ.	42	754	56	1.230	78	1.732	93	2.311	
4 Θεσ/νίκης	83	183	126	1.220	150	923	173	1.019	
5 Δ.Μακεδ.	28	1.719	34	3.258	46	5.419	53	7.758	
6 Ήπειρος	23	2.159	30	3.730	46	5.419	50	8.295	
7 Θεσσαλία	48	461	57	1.161	84	1.268	94	2.216	
8 Στ.Ελλάδ.	64	30	80	123	114	32	126	227	
9 Αττικής	352	79.828	463	138.327	566	199.259	706	319.138	
10 Πελοσου	96	704	124	1.084	181	3.768	196	3.017	
11 Ν.Ιονίου	15	2.966	21	4.911	30	8.031	40	10.217	
12 Ν.Αιγαίου	55	209	73	327	89	937	110	966	
13 Κρήτης	35	1.188	47	1.943	70	2.462	88	2.817	
Σύνολο:	903	93.177	1.184	163.295	1.555	238.845	1.834	373.713	
ΜΕΣΟΣ:	69		91		120		141		
Διακύμανση $\sigma^2 =$		7.167		12.561		18.373		28.747	
Μέση Απόκλιση $\sigma =$		85		112		136		170	
C.V.=		122%		123%		113%		120%	
(Πηγή Δεδομένων: Τράπεζα της Ελλάδος). Περιφερειακή διαμέριση της Τραπεζικής της Ελλάδος.									

2.β. Συντελεστής Μεταβλητότητας της Περιφερειακής Προσφοράς Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης, από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

Δίνει τις αποκλίσεις περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς ως ποσοστό της κεντρικής τιμής της.

Ως περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς ορίζεται ο συνολικός ανά περιφέρεια αριθμός Υποκαταστημάτων τους.

Προκύπτει από τον τύπο:

$$C.V.= \left[\sqrt{\sum [SB - E(SB)]^2 / N} \right] / [E(SB)] * 100 = [\sigma / E(SB)] * 100$$

όπου,

SB = Η περιφερειακή προσφορά λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

E(SB) = $[\sum(SB) / N]$ Η κεντρική τιμή της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

N= Το πλήθος των περιφερειών

σ = Η μέση απόκλιση της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

Περιφερειακή Προσφορά Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς									
Περιφέρειες:	1981	$[X_t-E(X)]^2$	1991	$[X_t-E(X)]^2$	1994	$[X_t-E(X)]^2$	1995	$[X_t-E(X)]^2$	
1 Θράκης	20	2	20	18	7	10	8		9
2 Α.Μακεδ.	19	0	21	10	7	10	7		16
3 Κ.Μακεδ.	16	8	24	0	5	27	7		16
4 Θεσ/νίκης	5	190	14	105	9	1	9		4
5 Δ.Μακεδ.	11	60	16	68	6	17	7		16
6 Ήπειρος	15	14	18	39	6	17	6		25
7 Θεσσαλία	21	5	26	3	7	10	7		16
8 Στ.Ελλάδ.	27	68	34	95	9	1	10		1
9 Αττικής	15	14	31	46	40	891	46		1.225
10 Πελ/σου	51	1.039	58	1.140	15	23	15		16
11 Ν.Ιονίου	9	95	11	175	5	27	5		36
12 Ν.Αιγαίου	18	1	20	18	6	17	6		25
13 Κρήτης	17	3	22	5	10	0	10		1
Σύνολο:	244	1.498	315	1.722	132	1.052	143		1.406
ΜΕΣΟΣ:	19		24		10		11		
Διακύμανση $\sigma^2 =$		115		132		81			108
Μέση Απόκλιση $\sigma =$		11		12		9			10
C.V.=		57%		48%		89%			95%
(Πηγή Δεδομένων: Τράπεζα της Ελλάδος). Περιφερειακή διαμέριση της Τραπεζικής της Ελλάδος.									

Κατασκευή και Ερμηνεία Καμπυλών Συγκέντρωση (Lorenz)

για τα έτη: 1981, 1991 & 1994,
προκειμένου να δειχθεί διαγραμματικά ο παρατηρούμενος
βαθμός συγκέντρωσης της Περιφερειακής Προσφοράς
Λιανικής Τραπεζικής Εξυπηρέτησης με βάση την κατανομή
του Περιφερειακού ΑΕΠ:

1.συνολικά από Εμπορικές Τράπεζες και Ειδικούς
Πιστωτικούς Οργανισμούς,

2.μόνο, από Εμπορικές Τράπεζες, και

3.μόνο, από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς.

1981: Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz)

Περιφερειακή κατανομή της Προσφοράς Λανικής τραπεζικής εξ-
υπηρέτησης και του ΑΕΠ.
Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, και
Ε.Π.Ο. = Ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί.

1981		Αριθμός Υποκαταστημάτων				% Συμμετοχή										Αθροιστικές % Κατανομές			
α / α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδος)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.	Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.		
1	Θράκης	36.358	48	28	20		1%	2%	2%	4%	1%	2%	2%	1%	2%	2%	4%		
2	Α.Μακεδ.	57.992	53	34	19		2%	3%	6%		4%	3%	5%	4%	5%	4%	10%		
3	Κ.Μακεδ.	83.437	58	42	16		2%	4%	8%		6%	3%	10%	6%	10%	7%	18%		
4	Θεσ/νίκης	132.397	88	83	5		3%	3%	5%		9%	3%	13%	9%	13%	10%	23%		
5	Δ.Μακεδ.	40.313	39	28	11		3%	6%	7%		13%	6%	19%	13%	19%	17%	30%		
6	Ήπειρος	35.668	38	23	15		4%	5%	8%		16%	4%	24%	16%	24%	20%	38%		
7	Θεσσαλία	97.799	69	48	21		4%	5%	7%		21%	4%	29%	21%	29%	24%	45%		
8	Στ.Ελλάδ.	139.542	91	64	27		6%	5%	7%		26%	5%	34%	26%	34%	29%	51%		
9	Αττικής	575.306	367	352	15		7%	6%	9%		33%	6%	40%	33%	40%	34%	60%		
10	Πελ/σου	148.441	147	96	51		8%	8%	2%		42%	9%	47%	42%	47%	43%	62%		
11	Ν.Ιονίου	22.047	24	15	9		9%	7%	11%		51%	7%	55%	51%	55%	50%	73%		
12	Ν.Αιγαίου	51.417	73	55	18		10%	13%	21%		61%	11%	68%	61%	68%	61%	94%		
13	Κρήτης	64.152	52	35	17		39%	32%	6%		100%	39%	100%	100%	100%	100%	100%		
	Σύνολα	1.484.869	1.147	903	244		100%	100%	100%			100%	100%						

1981		Αριθμός Υποκαταστημάτων				% Συμμετοχή										Αθροιστικές % Κατανομές			
α / α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδος)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.	Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.		
1	Ν.Ιονίου	22.047	24	15	9		1%	2%	2%	4%	1%	2%	2%	1%	2%	2%	4%		
2	Ήπειρος	35.668	38	23	15		2%	3%	6%		4%	3%	5%	4%	5%	4%	10%		
3	Θράκης	36.358	48	28	20		2%	4%	8%		6%	3%	10%	6%	10%	7%	18%		
4	Δ.Μακεδ.	40.313	39	28	11		3%	3%	5%		9%	3%	13%	9%	13%	10%	23%		
5	Ν.Αιγαίου	51.417	73	55	18		3%	6%	7%		13%	6%	19%	13%	19%	17%	30%		
6	Α.Μακεδ.	57.992	53	34	19		4%	5%	8%		16%	4%	24%	16%	24%	20%	38%		
7	Κρήτης	64.152	52	35	17		4%	5%	7%		21%	4%	29%	21%	29%	24%	45%		
8	Κ.Μακεδ.	83.437	58	42	16		6%	5%	7%		26%	5%	34%	26%	34%	29%	51%		
9	Θεσσαλία	97.799	69	48	21		7%	6%	9%		33%	6%	40%	33%	40%	34%	60%		
10	Θεσ/νίκης	132.397	88	83	5		9%	8%	2%		42%	9%	47%	42%	47%	43%	62%		
11	Στ.Ελλάδ.	139.542	91	64	27		9%	8%	11%		51%	7%	55%	51%	55%	50%	73%		
12	Πελ/σου	148.441	147	96	51		10%	13%	21%		61%	11%	68%	61%	68%	61%	94%		
13	Αττικής	575.306	367	352	15		39%	32%	6%		100%	39%	100%	100%	100%	100%	100%		
	Σύνολα	1.484.869	1.147	903	244		100%	100%	100%			100%	100%						

1981: Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz)

Περιφερειακή κατανομή της Προσφοράς Λιανικής τραπεζικής εξ-
υπηρέτησης και του ΑΕΠ.
Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, και
Ε.Π.Ο. = Ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί.

Το 1981,

1) στην περιφέρεια *Ιονίων Νήσων*, βρισκόταν συγκεντρωμένο:

- * το 1% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 2% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:
 - σε 2% από εμπορικές τράπεζες, και
 - σε 4% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

~~2) στην περιφέρεια *Ηπείρου*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:~~

- ~~* το 4% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 5% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:
 - ~~– σε 4% από εμπορικές τράπεζες, και~~
 - ~~– σε 10% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,~~~~

3) στην περιφέρεια *Θράκης*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 6% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 10% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:
 - σε 7% από εμπορικές τράπεζες, και
 - σε 18% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

4) στην περιφέρεια *Δυτικής Μακεδονίας*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 9% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 13% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:
 - σε 10% από εμπορικές τράπεζες, και
 - σε 23% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

5) στην περιφέρεια *Νήσων Αιγαίου*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

* το 13% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 19% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 17% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 30% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

~~6) στην περιφέρεια *Ανατολικής Μακεδονίας*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:~~

~~* το 16% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 24% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:~~

- ~~– σε 20% από εμπορικές τράπεζες, και~~
- ~~– σε 38% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,~~

7) στην περιφέρεια *Κρήτης*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

* το 21% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 29% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 24% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 45% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

8) στην περιφέρεια *Κεντρικής Μακεδονίας*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

* το 26% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 34% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 29% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 51% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

9) στην περιφέρεια *Θεσσαλίας*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 33% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 40% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 34% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 60% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

10) στην περιφέρεια *Θεσσαλονίκης*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 42% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 47% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 43% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 62% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

11) στην περιφέρεια *Στερεάς Ελλάδος*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 51% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 55% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 50% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 73% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

12) στην περιφέρεια *Πελοποννήσου*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

- * το 61% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 68% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από

εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 61% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 94% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

και τέλος,

13) στην περιφέρεια της *Αττικής*, βρισκόταν αθροιστικά συγκεντρωμένο:

* το 100% του περιφερειακού ΑΕΠ της χώρας και το 100% της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, και το οποίο αναλυόταν:

- σε 100% από εμπορικές τράπεζες, και
- σε 100% από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς,

Κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο ερμηνεύονται και καμπύλες Συγκέντρωσης για τα έτη 1991 και 1994.

1991: Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz)

Περιφερειακή κατανομή της Προσφοράς Λιανικής τραπεζικής εξ-
υπηρέτησης και του ΑΕΠ.
Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, και
Ε.Π.Ο. = Ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί.

1991		Αριθμός Υποκαταστημάτων			
α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδας)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.	Ε.Π.Ο.
1	Θράκης	273.658	53	33	20
2	Α.Μακεδ.	429.298	61	40	21
3	Κ.Μακεδ.	594.244	80	56	24
4	Θεσ/νίκης	1.028.964	140	126	14
5	Δ.Μακεδ.	321.097	50	34	16
6	Ήπειρος	244.436	48	30	18
7	Θεσσαλία	744.705	83	57	26
8	Στ.Ελλάδ.	924.430	114	80	34
9	Αττικής	3.936.739	494	463	31
10	Πελ/σου	1.045.722	182	124	58
11	Ν.Ιονίου	183.123	32	21	11
12	Ν.Αιγαίου	449.468	93	73	20
13	Κρήτης	603.266	69	47	22
Σύνολα		10.779.150	1.499	1.184	315

		Αριθμός Υποκαταστημάτων			
α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδας)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.	Ε.Π.Ο.
1	Ν.Ιονίου	183.123	32	21	11
2	Ήπειρος	244.436	48	30	18
3	Θράκης	273.658	53	33	20
4	Δ.Μακεδ.	321.097	50	34	16
5	Α.Μακεδ.	429.298	61	40	21
6	Ν.Αιγαίου	449.468	93	73	20
7	Κ.Μακεδ.	594.244	80	56	24
8	Κρήτης	603.266	69	47	22
9	Θεσσαλία	744.705	83	57	26
10	Στ.Ελλάδ.	924.430	114	80	34
11	Θεσ/νίκης	1.028.964	140	126	14
12	Πελ/σου	1.045.722	182	124	58
13	Αττικής	3.936.739	494	463	31
Σύνολα		10.779.150	1.499	1.184	315

% Συμμετοχή

Αθροιστικές % Κατανομές

		Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.
1	Ν.Ιονίου	2%	2%	2%	3%	2%	2%	2%	3%
2	Ήπειρος	2%	3%	3%	6%	4%	5%	4%	9%
3	Θράκης	3%	4%	3%	6%	7%	9%	7%	16%
4	Δ.Μακεδ.	3%	3%	3%	5%	9%	12%	10%	21%
5	Α.Μακεδ.	4%	4%	3%	7%	13%	16%	13%	27%
6	Ν.Αιγαίου	4%	6%	6%	6%	18%	22%	20%	34%
7	Κ.Μακεδ.	6%	5%	5%	8%	23%	28%	24%	41%
8	Κρήτης	6%	6%	4%	7%	29%	32%	28%	48%
9	Θεσσαλία	7%	6%	5%	8%	36%	38%	33%	57%
10	Στ.Ελλάδ.	9%	8%	7%	11%	44%	46%	40%	67%
11	Θεσ/νίκης	10%	12%	11%	4%	54%	55%	50%	72%
12	Πελ/σου	10%	33%	10%	18%	63%	67%	61%	90%
13	Αττικής	37%	100%	39%	10%	100%	100%	100%	100%
Σύνολα		100%	100%	100%	100%				

1994: Καμπύλες Συγκέντρωσης (Lorenz)

Περιφερειακή κατανομή της Προσφοράς Λιανικής τραπεζικής εξ-
υπηρέτησης και του ΑΕΠ.
Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, και
Ε.Π.Ο. = Ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί.

1994		Αριθμός Υποκαταστημάτων		
α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδας)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.
α	α		Ε.Π.Ο.	
1	Θράκης	394.825	53	46
2	Α.Μακεδ.	609.955	62	55
3	Κ.Μακεδ.	855.236	83	78
4	Θεσ/νίκης	1.530.595	159	150
5	Δ.Μακεδ.	410.665	52	46
6	Ήπειρος	355.080	52	46
7	Θεσσαλία	1.023.769	91	84
8	Στ.Ελλάδ.	1.255.417	123	114
9	Αττικής	5.832.933	606	566
10	Πελ/σου	1.492.923	196	181
11	Ν.Ιονίου	271.659	35	30
12	Ν.Αιγαίου	654.280	95	89
13	Κρήτης	892.852	80	70
	Σύνολα	15.580.189	1.687	1.555
		Αριθμός Υποκαταστημάτων		
α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελλάδας)	Περιφερειακό ΑΕΠ	Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Ε.Τ.
α	α		Ε.Π.Ο.	
1	Ν.Ιονίου	271.659	35	30
2	Ήπειρος	355.080	52	46
3	Θράκης	394.825	53	46
4	Δ.Μακεδ.	410.665	52	46
5	Α.Μακεδ.	609.955	62	55
6	Ν.Αιγαίου	654.280	95	89
7	Κ.Μακεδ.	855.236	83	78
8	Κρήτης	892.852	80	70
9	Θεσσαλία	1.023.769	91	84
10	Στ.Ελλάδ.	1.255.417	123	114
11	Πελ/σου	1.492.923	196	181
12	Θεσ/νίκης	1.530.595	159	150
13	Αττικής	5.832.933	606	566
	Σύνολα	15.580.189	1.687	1.555

% Συμμετοχή

Αθροιστικές % Κατανομές

		Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.	Περιφερεια- κού ΑΕΠ	Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Υποκ/των Ε.Τ.	Υποκ/των Ε.Π.Ο.
			2%	2%	4%		2%	2%	4%
			2%	3%	5%		4%	5%	8%
			3%	3%	5%		7%	8%	14%
			3%	3%	5%		9%	11%	18%
			4%	4%	5%		13%	15%	23%
			4%	6%	5%		17%	21%	28%
			5%	5%	4%		23%	26%	32%
			6%	5%	8%		29%	30%	39%
			7%	5%	5%		35%	36%	45%
			8%	7%	7%		43%	43%	52%
			10%	12%	11%		53%	55%	63%
			10%	9%	7%		63%	64%	70%
			37%	36%	30%		100%	100%	100%
			100%	100%	100%				

Υπολογισμός του Συντελεστή (Gini-Hirschman)

προκειμένου να προσδιοριστεί ο παρατηρούμενος βαθμός περιφερειακής συγκέντρωσης των παρακάτω χαρακτηριστικών:

1. του περιφερειακού ΑΕΠ για τα έτη: 1981, 1991 και 1994,

2. της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής

~~εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες και Ειδικούς~~

Πιστωτικούς Οργανισμούς,

2.α. της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Εμπορικές Τράπεζες, και

2.β. της περιφερειακής προσφοράς λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης από Ειδικούς Πιστωτικούς Οργανισμούς,

για τα έτη 1981, 1991, 1994 και 1995.

Ο εν λόγω Συντελεστής προκύπτει από τον τύπο:

$$GH = 100 \times \sqrt{\sum_{r=1}^n (A_r / A_n)^2}$$

όπου,

A_r = η τιμή του χαρακτηριστικού Α στην περιφέρεια r,

A_n = η τιμή του χαρακτηριστικού Α στο σύνολο της χώρας,

n = ο αριθμός των περιφερειών της χώρας.

Περιφερειακό ΑΕΠ									
Περιφέρειες	A_r / A_n				$(A_r / A_n)^2$				
	1981	1991	1994	1994	1981	1991	1991	1994	
1 Θράκης	0,024	0,025	0,025	0,025	0,001	0,001	0,001	0,001	
2 Αν. Μακ/νίας	0,039	0,040	0,039	0,039	0,002	0,002	0,002	0,002	
3 Κεν. Μακ/νίας	0,056	0,055	0,055	0,055	0,003	0,003	0,003	0,003	
4 Θεσ/νίκης	0,089	0,095	0,098	0,098	0,008	0,008	0,009	0,010	
5 Δυτ. Μακ/νίας	0,027	0,030	0,026	0,026	0,001	0,001	0,001	0,001	
6 Ηπείρου	0,024	0,023	0,023	0,023	0,001	0,001	0,001	0,001	
7 Θεσ/λίας	0,066	0,069	0,066	0,066	0,004	0,004	0,005	0,004	
8 Στ. Ελλάδ.	0,094	0,086	0,081	0,081	0,009	0,009	0,007	0,006	
9 Αττικής	0,387	0,365	0,374	0,374	0,150	0,150	0,133	0,140	
10 Πελονήσου	0,100	0,097	0,096	0,096	0,010	0,010	0,009	0,009	
11 Ν. Ιονίων	0,015	0,017	0,017	0,017	0,000	0,000	0,000	0,000	
12 Ν. Αιγαίου	0,035	0,042	0,042	0,042	0,001	0,001	0,002	0,002	
13 Κρήτης	0,043	0,056	0,057	0,057	0,002	0,002	0,003	0,003	
Σύνολο:					0,191	0,191	0,176	0,182	
G-H:					44	44	42	43	

Συνολικό Δίκτυο Υποκ/των του Τραπεζικού Συστήματος της Χώρας													
Περιφέρειες	A_r / A_n						$(A_r / A_n)^2$						
	1981	1991	1994	1995	1981	1991	1994	1995	1981	1991	1994	1995	
1 Θράκης	0,0418	0,0354	0,0314	0,0283	0,002	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	
2 Αν.Μακ/νίας	0,0462	0,0407	0,0368	0,0324	0,002	0,002	0,001	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001	
3 Κεν.Μακ/νίας	0,0506	0,0534	0,0492	0,0506	0,003	0,003	0,002	0,002	0,003	0,002	0,002	0,003	
4 Θεσ/νίκης	0,0767	0,0934	0,0943	0,0921	0,006	0,009	0,009	0,009	0,006	0,009	0,009	0,008	
5 Δυτ.Μακ/νίας	0,0340	0,0334	0,0308	0,0303	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	
6 Ηπείρου	0,0331	0,0320	0,0308	0,0283	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	
7 Θεσ/λίας	0,0602	0,0554	0,0539	0,0511	0,004	0,003	0,003	0,003	0,004	0,003	0,003	0,003	
8 Στ. Ελλάδ.	0,0793	0,0761	0,0729	0,0688	0,006	0,006	0,006	0,005	0,006	0,005	0,005	0,005	
9 Αττικής	0,3200	0,3296	0,3592	0,3804	0,102	0,109	0,129	0,145	0,102	0,109	0,129	0,145	
10 Πελλ/ήσου	0,1282	0,1214	0,1162	0,1067	0,016	0,015	0,013	0,011	0,016	0,015	0,013	0,011	
11 Ν. Ιονίων	0,0209	0,0213	0,0207	0,0228	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	
12 Ν. Αιγαίου	0,0636	0,0620	0,0563	0,0587	0,004	0,004	0,003	0,003	0,004	0,004	0,003	0,003	
13 Κρήτης	0,0453	0,0460	0,0474	0,0496	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	
Σύνολο:					0,150	0,155	0,172	0,184	0,150	0,155	0,172	0,184	
G-H:					39	39	41	43	39	39	41	43	

Δίκτυο Υποκ/των Εμπορικών Τραπεζών												
Περιφέρειες	A_t / A_n					$(A_t / A_n)^2$						
	1981	1991	1994	1995		1981	1991	1994	1995		1994	1995
1 Θράκης	0,0310	0,0279	0,0296	0,0262		0,001	0,001	0,001	0,001		0,001	0,001
2 Αν.Μακ/νίας	0,0377	0,0338	0,0354	0,0311		0,001	0,001	0,001	0,001		0,001	0,001
3 Κεν.Μακ/νίας	0,0465	0,0473	0,0502	0,0507		0,002	0,002	0,003	0,003		0,003	0,003
4 Θεσ/νίκης	0,0919	0,1064	0,0965	0,0943		0,008	0,011	0,009	0,009		0,009	0,009
5 Δυτ.Μακ/νίας	0,0310	0,0287	0,0296	0,0289		0,001	0,001	0,001	0,001		0,001	0,001
6 Ηπείρου	0,0255	0,0253	0,0296	0,0273		0,001	0,001	0,001	0,001		0,001	0,001
7 Θεσ/λίας	0,0532	0,0481	0,0540	0,0513		0,003	0,002	0,003	0,003		0,003	0,003
8 Στ. Ελλάδ.	0,0709	0,0676	0,0733	0,0687		0,005	0,005	0,005	0,005		0,005	0,005
9 Αττικής	0,3898	0,3910	0,3640	0,3850		0,152	0,153	0,132	0,148		0,132	0,148
10 Πελ/νήσου	0,1063	0,1047	0,1164	0,1069		0,011	0,011	0,014	0,011		0,014	0,011
11 Ν. Ιονίων	0,0166	0,0177	0,0193	0,0218		0,000	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000
12 Ν. Αιγαίου	0,0609	0,0617	0,0572	0,0600		0,004	0,004	0,003	0,004		0,003	0,004
13 Κρήτης	0,0388	0,0397	0,0450	0,0480		0,002	0,002	0,002	0,002		0,002	0,002
Σύνολο:						0,191	0,193	0,176	0,188		0,176	0,188
G-H:						44	44	42	43		42	43

Δίκτυο Υποκ/των Ειδικών Πιστωτικών Οργανισμών													
(A _i / A _n) ²													
Περιφέρειες	A _i / A _n												
	1981	1991	1994	1995		1981	1991	1994	1995		1994	1995	
1 Θράκης	0,0820	0,0635	0,0530	0,0559		0,007	0,004	0,003	0,003		0,003	0,003	
2 Αν. Μακ/νίας	0,0779	0,0667	0,0530	0,0490		0,006	0,004	0,003	0,002		0,003	0,002	
3 Κεν. Μακ/νίας	0,0656	0,0762	0,0379	0,0490		0,004	0,006	0,001	0,002		0,001	0,002	
4 Θεσ/νίκης	0,0205	0,0444	0,0682	0,0629		0,000	0,002	0,005	0,004		0,005	0,004	
5 Δυτ. Μακ/νίας	0,0451	0,0508	0,0455	0,0490		0,002	0,003	0,002	0,002		0,002	0,002	
6 Ηπείρου	0,0615	0,0571	0,0455	0,0420		0,004	0,003	0,002	0,002		0,002	0,002	
7 Θεσ/λίας	0,0861	0,0825	0,0530	0,0490		0,007	0,007	0,003	0,002		0,003	0,002	
8 Στ. Ελλάδ.	0,1107	0,1079	0,0682	0,0699		0,012	0,012	0,005	0,005		0,005	0,005	
9 Αττικής	0,0615	0,0984	0,3030	0,3217		0,004	0,010	0,092	0,103		0,092	0,103	
10 Πελ/νήσου	0,2090	0,1841	0,1136	0,1049		0,044	0,034	0,013	0,011		0,013	0,011	
11 Ν. Ιονίων	0,0369	0,0349	0,0379	0,0350		0,001	0,001	0,001	0,001		0,001	0,001	
12 Ν. Αιγαίου	0,0738	0,0635	0,0455	0,0420		0,005	0,004	0,002	0,002		0,002	0,002	
13 Κρήτης	0,0697	0,0698	0,0758	0,0699		0,005	0,005	0,006	0,005		0,006	0,005	
Σύνολο:						0,102	0,094	0,137	0,146		0,137	0,146	
G-H:						32	31	37	38		37	38	

Υπολογισμός της Συνδιακύμανσης (Covariation)
τυποποιημένων μεταβλητών,
προκειμένου να διερευνηθεί η τυχόν ύπαρξη γραμμικής
σχέσης ανάμεσα στα παρακάτω ζεύγη μεταβλητών:

1. Περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ και της προσφοράς
λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης συνολικά εκ μέρους
των Εμπορικών Τραπεζών και των Ειδικών Πιστωτικών
Οργανισμών,
2. Περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ και της προσφοράς
λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των
Εμπορικών Τραπεζών, και
3. Περιφερειακή κατανομή του ΑΕΠ και της προσφοράς
λιανικής τραπεζικής εξυπηρέτησης εκ μέρους των Ειδικών
Πιστωτικών Οργανισμών,

για τα έτη 1981, 1991 και 1994.

1981		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινόμενων		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α / α	Περιφέρειες (διαμέριση Τραπεζών & ΕΠ.Ο.)	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁ *X ₂	Περιφερειακό ΑΕΠ	X ₁ ²	X ₂ ²	X ₁ ²	X ₂ ²
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.		Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.
1	Θράκης	36.358	48	-77.863	-40	-0.538	-0.450	0.2419	6.062.598.853	1.619	0,2890	0,2890	0,2025
2	Α.Μακεδ.	57.992	53	-56.229	-35	-0.388	-0.394	0.1530	3.161.665.839	1.241	0,1507	0,1507	0,1553
3	Κ.Μακεδ.	83.437	58	-30.784	-30	-0.213	-0.338	0.0719	947.635.712	914	0,0452	0,0452	0,1143
4	Θεσ/νίκης	132.397	88	18.176	0	0.125	-0.003	-0.0003	330.378.151	0	0,0157	0,0157	0,0000
5	Δ.Μακεδ.	40.313	39	-73.908	-49	-0.510	-0.551	0.2809	5.462.346.982	2.424	0,2604	0,2604	0,3032
6	Ήπειρος	35.668	38	-78.553	-50	-0.542	-0.562	0.3047	6.170.525.459	2.523	0,2941	0,2941	0,3156
7	Θεσσαλία	97.799	69	-16.422	-19	-0.113	-0.215	0.0244	269.671.978	370	0,0129	0,0129	0,0463
8	Στ.Ελλάδ.	139.542	91	25.321	3	0.175	0.031	0.0054	641.168.623	8	0,0306	0,0306	0,0010
9	Αττικής	575.306	367	461.085	279	3.183	3.118	9.9248	212.599.660.970	77.712	10,1333	10,1333	9,7207
10	Πελοπον.	148.441	147	34.220	59	0.236	0.657	0.1553	1.171.029.459	3.454	0,0558	0,0558	0,4320
11	Ν.Ιωνίου	22.047	24	-92.174	-64	-0.636	-0.718	0.4571	8.495.989.554	4.126	0,4050	0,4050	0,5161
12	Ν.Αιγαίου	51.417	73	-62.804	-15	-0.434	-0.170	0.0739	3.944.303.767	232	0,1880	0,1880	0,0290
13	Κρήτης	64.152	52	-50.069	-36	-0.346	-0.405	0.1401	2.506.873.349	1.313	0,1195	0,1195	0,1642
	Σύνολα	1.484.869	1.147					11,8330	251.763.849.317	95.934	12	12	12
	Μέσος	114.221	88	0	0	0	0	0					
	Άθροισμα			251.763.849.317	95.934	12	12						
	Τετραγώνων Διακύμανση	20.980.320.776	7.995	20.980.320.776	7.995	1	1						
	Μέση Απόκλιση			144.846	89								
	Βαθμολ. Ελευθερίας: (13-1)=12 Συνδιακύμανση							0,9861					

Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, Ε.Π.Ο. = Ειδικό Πιστωτικό Οργανισμός

1991		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινόμενων		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζών Ε.Π.Ο.)	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁ *X ₂	Περιφερειακό ΑΕΠ	X ₁ ²	X ₂ ²	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.						Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.
1	Θράκης	273.658	53	-555.507	-62	-0.568	-0.515	0,2920		308.588	3.882	0,3221	0,2647
2	Α.Μακεδ.	429.298	61	-399.867	-54	-0.409	-0.448	0,1832		159.893	2.949	0,1669	0,2011
3	Κ.Μακεδ.	594.244	80	-234.921	-35	-0.240	-0.292	0,0700		55.188	1.247	0,0576	0,0850
4	Θεσ/νίκης	1.028.964	140	199.799	25	0.204	0.204	0,0416		39.919	610	0,0417	0,0416
5	Δ.Μακεδ.	321.097	50	-508.068	-65	-0.519	-0.539	0,2799		258.133	4.265	0,2694	0,2909
6	Ήπειρος	244.436	48	-584.729	-67	-0.597	-0.556	0,3321		341.908	4.530	0,3569	0,3089
7	Θεσσαλία	744.705	83	-84.460	-32	-0.086	-0.267	0,0230		7.133	1.044	0,0074	0,0712
8	Στ.Ελλάδ.	924.430	114	95.265	-1	0.097	-0.011	-0,0011		9.075	2	0,0095	0,0001
9	Αττικής	3.936.739	494	3.107.574	379	3.175	3.127	9,9287		9.657.013	143.408	10,0801	9,7797
10	Πελοπον.	1.045.722	182	216.557	67	0.221	0.551	0,1219		46.896	4.448	0,0490	0,3033
11	Ν.Ιονίου	183.123	32	-646.042	-83	-0.660	-0.688	0,4541		417.370	6.940	0,4357	0,4733
12	Ν.Αιγαίου	449.468	93	-379.697	-22	-0.388	-0.184	0,0715		144.170	498	0,1505	0,0339
13	Κρήτης	603.266	69	-225.899	-46	-0.231	-0.382	0,0883		51.030	2.144	0,0533	0,1462
	Σύνολα	10.779.150	1.499					11,8852		11.496.322	175.967	12	12
	Μέσος	829.165	115	0	0	0	0	0					
	Άθροισμα			11.496.322.704.767	175.967	12	12						
	Τετραγώνων												
	Διακύμανση	958.026.892.064	14.664	958.026.892.064	14.664	1	1						
	Μέση			978.788	121								
	Απόκλιση												
	Βαθμίοι Ελευθερίας: (13-1)=12												
	Συνδιακύμανση												
	Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, Ε.Π.Ο. = Ειδικό Πιστωτικό Οργανισμό												
								0,9904					

1994		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινόμενων		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α / α	Περιφέρειες (αυτοίμαχη Τραπεζή Ελλάδας)	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	X ₁ *X ₂	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	X ₁ ²	X ₂ ²	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ. & Ε.Π.Ο.
1	Θράκης	394.825	53	-803.651	-77	-803.651	-0,552	0,2822	-0,511	645.855,053.440	5,894	0,3051	0,2609
2	Α.Μακεδ.	609.955	62	-588.521	-68	-588.521	-0,405	0,1824	-0,451	346.357,057.983	4,593	0,1636	0,2033
3	Κ.Μακεδ.	855.236	83	-343.240	-47	-343.240	-0,236	0,0734	-0,311	117.813,750.406	2,187	0,0557	0,0968
4	Θεσ/νίκης	1.530.595	159	332.119	29	332.119	0,228	0,0444	0,195	110.302,979.066	854	0,0521	0,0378
5	Δ.Μακεδ.	410.665	52	-787.811	-78	-787.811	-0,542	0,2802	-0,517	620.646,292.923	6,048	0,2932	0,2678
6	Ήπειρος	355.080	52	-843.396	-78	-843.396	-0,580	0,3000	-0,517	711.316,942.569	6,048	0,3361	0,2678
7	Θεσσαλία	1.023.769	91	-174.707	-39	-174.707	-0,120	0,0310	-0,258	30.522,552.727	1,503	0,0144	0,0666
8	Στ.Ελλάδ.	1.255.417	123	56.941	-7	56.941	0,039	-0,0018	-0,045	3.242,558.721	46	0,0015	0,0020
9	Αττικής	5.832.933	606	4.634.457	476	4.634.457	3,185	10,0944	3,169	21.478.190,971.856	226.796	10,1474	10,0418
10	Πελο/σου	1.492.923	196	294.447	66	294.447	0,202	0,0892	0,441	86.698,990.509	4,387	0,0410	0,1942
11	Ν.Ιονίου	271.659	35	-926.817	-95	-926.817	-0,637	0,4017	-0,631	858.989,894.076	8,981	0,4058	0,3977
12	Ν.Αιγαίου	654.280	95	-544.196	-35	-544.196	-0,374	0,0865	-0,231	296.149,370.138	1,209	0,1399	0,0535
13	Κρήτης	892.852	80	-305.624	-50	-305.624	-0,210	0,0896	-0,331	93.406,076.395	2,477	0,0441	0,1097
	Σύνολα	15.580.189	1.687					11,9333		25.399.492.210.809	271.022	12	12
	Μέσος	1.198.476	130	0	0	0	0	0	0				
	Άθροισμα Τετραγώνων Διακύμανση	2.116.624.350.901	22.585	25.399.492.210.809	271.022	25.399.492.210.809	12	12	12				
	Μέση Απόκλιση			2.116.624.350.901	22.585	2.116.624.350.901	1	1	1				
	Βαθμολογία Ελευθερίας: (13-1) = 12			1.454.862	150	1.454.862							
	Συνδιακύμανση												
	Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες, Ε.Π.Ο. = Ειδικό Πιστωτικό Οργανισμό												

1981		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινωμένων	
α	Περιφέρειες (Διαίρεση Τραπεζών Ελλάδας)	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁ *X ₂	
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.		
1	Θράκης	36.358	28	-77.863	-41	-0.538	-0.471	0.2529	
2	Α.Μακεδ.	57.992	34	-56.229	-35	-0.388	-0.402	0.1562	
3	Κ.Μακεδ.	83.437	42	-30.784	-27	-0.213	-0.312	0.0662	
4	Θεσ/νίκης	132.397	83	18.176	14	0.125	0.154	0.0193	
5	Δ.Μακεδ.	40.313	28	-73.908	-41	-0.510	-0.471	0.2401	
6	Ήπειρος	35.668	23	-78.553	-46	-0.542	-0.527	0.2859	
7	Θεσσαλία	97.799	48	-16.422	-21	-0.113	-0.244	0.0276	
8	Στ.Ελλάδ.	139.542	64	25.321	-5	0.175	-0.062	-0.0108	
9	Αττικής	575.306	352	461.085	283	3.183	3.206	10.2068	
10	Πε/νσου	148.441	96	34.220	27	0.236	0.301	0.0712	
11	Ν.Ιονίου	22.047	15	-92.174	-54	-0.636	-0.618	0.3933	
12	Ν.Αιγαίου	51.417	55	-62.804	-14	-0.434	-0.164	0.0712	
13	Κρήτης	64.152	35	-50.069	-34	-0.346	-0.391	0.1352	
	Σύνολα	1.484.869	903					11,9151	
	Μέσος	114.221	69	0	0	0	0		
	Άθροισμα Τετραγώνων			251.763.849.317	93.177	12	12		
	Διακύμανση	20.980.320.776	7.765	20.980.320.776	7.765	1	1		
	Μέση Απόκλιση			144.846	88				
Βαθμολ.Ελευθερίας: (13-1)=12									
Συνδιακύμανση									
Ε.Τ.=Εμπτορικές Τράπεζες									

1994		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινομένων		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α	/	X ₁		X ₂		X ₁		X ₁ * X ₂		X ₁ ²		X ₂ ²	
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.			Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Αριθμός Υποκ/των Ε.Τ.
1	Ελλάδα	394.825	46	-803.651	-74	-0.552	-0.522	0.2882		645.855	053.440	5.419	0.3051
2	Α.Μακεδ.	609.955	55	-588.521	-65	-0.405	-0.458	0.1853		346.357	057.983	4.175	0.1636
3	Κ.Μακεδ.	855.236	78	-343.240	-42	-0.236	-0.295	0.0696		117.813	0750.406	1.732	0.0557
4	Θεσ/νίκης	1.530.595	150	332.119	30	0.228	0.215	0.0492		110.302	079.066	923	0.0521
5	Δ.Μακεδ.	410.665	46	-787.811	-74	-0.542	-0.522	0.2826		620.646	092.923	5.419	0.2932
6	Ήπειρος	355.080	46	-843.396	-74	-0.580	-0.522	0.3025		711.316	092.569	5.419	0.3361
7	Θεσσαλία	1.023.769	84	-174.707	-36	-0.120	-0.252	0.0303		30.522	062.727	1.268	0.0144
8	Στ.Ελλάδ.	1.255.417	114	56.941	-6	0.039	-0.040	-0.0016		3.242	068.721	32	0.0015
9	Αττικής	5.832.933	566	4.634.457	446	3.185	3.164	10.0790		21.478	190.971.856	199.259	10.1474
10	Πελ/σου	1.492.923	181	294.447	61	0.202	0.435	0.0881		86.698	090.509	3.768	0.0410
11	Ν.Ιωνίου	271.659	30	-926.817	-90	-0.637	-0.635	0.4047		858.989	094.076	8.031	0.4058
12	Ν.Αιγαίου	654.280	89	-544.196	-31	-0.374	-0.217	0.0812		296.149	070.138	937	0.1399
13	Κρήτης	892.852	70	-305.624	-50	-0.210	-0.352	0.0739		93.408	076.395	2.462	0.0441
Σύνολα		15.580.189	1.555	0	0	0	0	11.9329		25.399.492	210.809	238.845	12
Μέσος		1.198.476	120	0	0	0	0						
Άθροισμα Τετραγώνων Διακύμανση		2.116.624.350.901	19.904	25.399.492.210.809	238.845	12	12						
Μέση Απόκλιση				2.116.624.350.901	19.904	1	1						
Βαθμολ. Ελευθερίας: (13-1) = 12				1.454.862	141								
Συνδιακύμανση													
Ε.Τ. = Εμπορικές Τράπεζες													
								0,9944					

1981		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Άθροισμα των Γινομένων		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α	i	X ₁		X ₂		X ₁		X ₁ *X ₂		X ₁ ²		X ₂ ²	
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.			Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.		
1	Περιφέρειες (Διαμέριση Τραπεζικής Ελ.Δ.Ε.Ε.)	36.358	20	-77.863	1	-0.538	0.110	-0.0592		6.062.598.853	2	0.2890	0.0121
2	1 Θράκης	57.992	19	-56.229	0	-0.388	0.021	-0.0080		3.161.665.839	0	0.1507	0.0004
3	2 Α.Μακεδ.	83.437	16	-30.784	-3	-0.213	-0.248	0.0527		947.635.712	8	0.0452	0.0614
4	3 Κ.Μακεδ.	192.397	5	18.176	-14	0.125	-1.232	-0.1546		330.378.161	190	0.0157	1.5184
5	4 Θεσ/Μικης	40.313	11	-73.908	-8	-0.510	-0.695	0.3548		5.462.346.982	60	0.2604	0.4834
6	5 Δ.Μακεδ.	35.668	15	-78.553	-4	-0.542	-0.337	0.1829		6.170.525.469	14	0.2941	0.1138
7	6 Ήπειρος	97.799	21	-16.422	2	-0.113	0.200	-0.0226		269.671.978	5	0.0129	0.0399
8	7 Θεσσαλία	139.542	27	25.321	8	0.175	0.737	0.1288		641.168.629	68	0.0306	0.5426
9	8 Στ.Ελλάδ.	575.306	15	461.085	-4	3.183	-0.337	-1.0738		212.599.660.970	14	10.1333	0.1138
10	9 Αττικής	148.441	51	34.220	32	0.236	2.884	0.6815		1.171.029.459	1.039	0.0558	8.3200
11	10 Πελοπ.	22.047	9	-92.174	-10	-0.636	-0.874	0.5564		8.495.969.554	95	0.4050	0.7644
12	11 Ν.Λοκ.	51.417	18	-62.804	-1	-0.434	-0.069	0.0298		3.944.303.757	1	0.1880	0.0047
13	12 Ν.Αιγαίου	64.152	17	-50.069	-2	-0.346	-0.158	0.0547		2.506.873.949	3	0.1195	0.0251
	Σύνολα	1.484.869	244		0	0	0	0.7233		251.763.849.317	1.498	12	12
	Μέσος	114.221	19		0	0	0						
	Άθροισμα Τετραγώνων Διακύμανση	20.980.320.776	125	20.980.320.776	125	1.498	12	1					
	Μέση			144.846	11								
	Απόλυση												
	Βαθμολ. Ελευθερίας: (13-1)=12												
	Συνδιακύμανση												
	Ε.Π.Ο. = Είδικος Πιστωτικοί Οργανισμοί												

0.0603

1994		Αρχικά Δεδομένα		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία		Διορθωμένα από το μέσο τους		Τυποποιημένα Στοιχεία	
α	/ α	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁	X ₂	X ₁ ²	X ₂ ²	X ₁ ²	X ₂ ²
		Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.	Περιφερειακό ΑΕΠ	Υποκ/τα Ε.Π.Ο.
1	Θράκης	394.825	7	-803.651	-3	-0.552	-0.337	645.855.053.440	10	0.3051	0.1135
2	Α.Μακεδ.	609.955	7	-588.521	-3	-0.405	-0.337	348.357.057.983	10	0.1636	0.1135
3	Κ.Μακεδ.	855.236	5	-343.240	-5	-0.236	-0.551	117.813.750.406	27	0.0557	0.3031
4	Θεσ/νίκης	1.530.595	9	332.119	-1	0.228	-0.123	110.302.979.066	1	0.0521	0.0152
5	Δ.Μακεδ.	410.665	6	-787.811	-4	-0.542	-0.444	620.646.292.923	17	0.2932	0.1969
6	Ήπειρος	355.080	6	-843.996	-4	-0.580	-0.444	30.592.562.727	10	0.0144	0.1135
7	Θεσσαλία	1.023.769	7	-174.707	-3	-0.120	-0.337	3.242.268.721	1	0.0015	0.0152
8	Στ.Ελλάδ.	1.255.417	9	56.941	-1	0.039	-0.123	21.478.190.971.556	891	10.1474	10.1641
9	Αττικής	5.832.933	40	4.634.457	30	3.185	3.188	86.698.990.509	23	0.0410	0.2680
10	Πε/νσου	1.492.923	15	294.447	5	0.202	0.518	858.989.894.076	27	0.4058	0.3031
11	Ν.Ιονίου	271.659	5	-926.817	-5	-0.637	-0.551	296.149.370.438	17	0.1399	0.1969
12	Ν.Αιγαίου	654.280	6	-544.196	-4	-0.374	-0.444	93.406.076.395	0	0.0441	0.0003
13	Κρήτης	892.852	10	-305.624	0	-0.210	-0.016	25.399.492.210.809	1.052	12	12
Σύνολα		15.580.189	132								
Μέσος		1.198.476	10	0	0	0	0				
Άθροισμα Τετραγώνων				25.399.492.210.809	1.052	12	12				
Διακύμανση		2.116.624.350.901	88	2.116.624.350.901	88	1	1				
Μέση Απόκλιση				1.454.862	9						
Βαθμολ. Ελευθερίας: (13-1) = 12											
Συνδιακύμανση											
Ε.Π.Ο. = Ειδικός Πιστωτικός Οργανισμός											

